

TÜRKİYE'DE İHRACAT TEŞVİKLERİNİN ETKİNLİĞİ

HATİCE CEVAHİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Erol KUTLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Şubat 2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ**TÜRKİYE'DE İHRACAT TEŞVİKLERİNİN ETKİNLİĞİ****Hatice CEVAHİR****İktisat Anabilim Dalı****Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2007****Danışman: Doç. Dr. Erol KUTLU**

Bir ekonomide dış ticaretin özellikle ihracatın ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri vardır. Bu etkiler; milli geliri artırması, piyasa genişlemesine yol açması, döviz sınırlamalarını ortadan kaldırması, yurtiçi etkenliği ve verimliliği artırması, mukayeseli üstünlüklere uygun bir kaynak dağılımına yol açması, kamu politikalarının uygulanmasına izin vermesi ve tasarrufları artırmasıdır.

Dolayısıyla ihracat, iktisadi büyümenin finansmanı açısından önemli bir faktördür. Bu nedenle ülkeler dış ticarete ayrı bir önem vermektedirler. Uluslar arası pazarlarda yoğun bir rekabetin yaşandığı günümüzde ülkeler ihracatın gelişmesine katkıda bulunacak stratejiler belirlemekte ve çeşitli önlemler almaktadırlar. Bu çerçevede ihracat işlemlerine ve ihracatın teşvikine ilişkin olarak alınan önlemlerin önemi büyüktür.

Bugün Türkiye dışa açık büyüme modelini seçmiş gelişmekte olan bir ülke olduğu için; ihracat, dolayısıyla ihracatın teşviki büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada ihracat teşvikleri teknik olarak incelenecek, Türkiye'de ihracatın artmasına katkısı araştırılacak ve çözüm önerileri üzerinde durularak ihracata yönelik devlet yardımları açıklanacaktır.

ABSTRACT

There are positive effects of foreign trading, especially exportation on developing economy. These effects are; increasing national income, causing market broadening, putting away foreign currency restricting , increasing native agencies and productivities, bringing about appropriate source distribution for comparative priorities permitting on practicing public policies and increasing possessions

Consequently, exportation is an important factor for financing financial growth. For this reason, all countries gives a special importance for exportation. In todays, in international markets there is a dense competition and countries are determining new stratejies to contribute to growth of exportation and taking various precautions.

In this frame, precautions for exportation processes and incitements are on greath importance.

Because of Turkey who has chosen an extrowert economical model is a devoloping country, today, exportation has great importance.

In this study, incitements of exportation are going to technically examine, contribution investigate on increasing exportation in Turkey and deliberate on analysing suggestions and finally; declaration of goverment helps

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Haitce CEVAHİR'in "*Türkiye’de İhracat Teşviklerinin Etkinliği*" başlıklı tezi ..... tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

	Adı-Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç Dr. Erol KUTLU	
Üye	: Doç.Dr.Bülent GÜNŞOY	
Üye	: Doç.Dr.Necdet SAĞLAM	

Prof. Dr. Nurhan AYDIN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZGEÇMİŞ.....	v
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK İHRACATIN TEŞVİKİ

1. İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜMEYE KATKISI	3
2. İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN TANIMI VE ÖNEMİ	5
2.1 İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Tanımı	5
2.2 İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Önemi	8
3. İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN KAPSAMI VE BAŞLICA ARAÇLARI	11
3.1. Gümrük Tarifeleri ve Tarife Dışı Engeller	12
3.2. İhracatta Prim Sistemi.....	12
3.3. ihracatta Vergi İadesi İle Vergi İndirim ve Muafiyeti.....	14
3.4. İhracatta Finansman Kolaylıkları.....	15
3.5. Devlet Pazarlama Yardımları.....	17
4. İHRACAT TEŞVİKLERİ VE ÖDEMELER BİLANÇOSU İLİŞKİSİ	17
4.1. Ödemeler Bilançosu Kavramı ve Açığı	18
4.2. Ödemeler Bilançosu Açığını Giderici Politika Araçları ve İhracat Teşvikleri.....	18
5. İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN EKONOMİK ETKİNLİĞİ	20
6. GATT MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ.....	24

7.	DTÖ' NDE TEŞVİKLER.....	27
----	-------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ

1.	OSMANLI DÖNEMİ'NDE İHRACAT TEŞVİKLERİ.....	29
2.	1923-1960 DÖNEMİ İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ.....	30
3.	1960-1980 DÖNEMİ İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ.....	35
3.1.	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi(1963-1967)	35
3.1.1.	Dönemin Değerlendirilmesi.....	38
3.2.	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi(1968-1972).....	39
3.2.1.	Dönemin Değerlendirilmesi.....	41
3.3.	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi(1973-1977).....	42
3.3.1.	Dönemin Değerlendirilmesi.....	43
3.4.	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi(1979-1983).....	44
3.4.1.	Dönemin Değerlendirilmesi.....	46
4.	1980-1994 DÖNEMİ İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ.....	47
4.1.	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(1984-1988).....	48
4.2.	Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı(1990-1994)	50
5.	YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI(1996-2000)	52
6.	SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI(2001-2005).....	54
7.	2006 YILI PROGRAMI	56
8.	1980 SONRASI TÜRKİYE'DE UYGULANAN İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ.....	57
8.1.	İhracatta KDV İstisnası	57
8.2.	Enerji Teşviki	57
8.3.	Vergi, Resim, Harç İstisnası	57
8.4.	Kurumlar Vergisi İstisnası	58
8.5.	Konut Fonu Muafiyeti	58
8.6.	Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu	58
8.7.	Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu	59

8.8. Geçici Kabul Rejimi İle Mal İthalı	59
8.9. Navlun Primi	59
8.10. Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz Kullanımı.....	59
8.11. İhracatta Vergi İadesi	60
8.12. İhracat Dövizlerinden Mahsup.....	60
8.13. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler İle Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlere Tanınan Gümrük Muafiyetli İthalat, Vergi, Resim ve Harç İstisnası	60
8.14.İhracat Kredileri	61
8.14.1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi.....	61
8.14.2. Hedef Pazar İhracat Kredisi	61
8.14.3. Dış Ticaret Şirketleri Kredisi	61
8.14.4. Alıcı Ülke Kredi Programları.....	61
8.14.5. Orta Vadeli Ticaretin Finansmanı Fonu	62
8.15. İhracata Yönelik Devlet Yardımları.....	62
9. TÜRKİYE’DE UYGULANAN İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ	62
9.1. İhracatta Devlet Yardımları.....	62
9.1.1. Araştırma Geliştirme Yardımı.....	64
9.1.2. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi	66
9.1.3. Eğitim Yardımı	67
9.1.4. İstihdam Yardımı	68
9.1.5. Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımı	69
9.1.6. Pazar Araştırmasına Yönelik Yardımlar	70
9.1.7. Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi ve Yurtdışı İhtisas Fuarlarına Katılımın Desteklenmesine İlişkin Yardım	72
9.1.7.1.Yurt Dışında Düzenlenen Fuar ve Sergilere Mili Düzeyde veya Bireysel Katılımın desteklenmesi...	72
9.1.7.2.Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi	73
9.1.8.Yurtdışı Ofis-mağaza İşletme ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Yardımlar	74
9.1.9.Marka Tanıtım ve Türk Malı İmajı.....	76

9.1.10. Patent, Faydalı Model Belgesi ve Endüstriyel Tasarım ...	77
9.2. İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz	
Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç	
İstisnası.....	78
9.3. İhracatta KDV İstisnası.....	80
9.3.1. Mal İhracatında KDV İstisnası.....	81
9.3.2. Hizmet İhracatında KDV İstisnası.....	82
9.3.3. İhraç Kaydıyla Yapılan Teslimlerde KDV	
İadesi(Tecil-Terkin Uygulaması).....	84
9.4. Dahilde İşleme Rejimi.....	86
9.5. Hariçte İşleme Rejimi.....	88
9.6. Eximbank Uygulamaları.....	89
9.6.1. Kredi Programları.....	89
9.6.1.1. Kısa Vadeli İhracat Kredileri.....	89
9.6.1.1.1. Sevk Öncesi İhracat	
Kredisi(SÖİK).....	89
9.6.1.1.2. Dış Ticaret Şirketleri Kısa	
Vadeli İhracat Kredileri.....	90
9.6.1.1.3. İhracata Hazırlık Kredileri.....	90
9.6.1.1.4. KOBİ İhracata Hazırlık	
Kredileri.....	91
9.6.1.2. Özellikli Krediler.....	91
9.6.1.2.1. Sevk Öncesi Reeskont Kredisi .	91
9.6.1.2.2. Kısa Vadeli İhracat Alacakları	
İskonto Programı.....	92
9.6.1.2.3. Yurt Dışı Mağazalar Yatırım	
Kredisi.....	92
9.6.1.2.4. Özellikli İhracat Kredisi.....	92
9.6.1.2.5. Gemi İnşa ve İhracına Yönelik	
Teminat Mektubu Programı.....	93
9.6.1.2.6. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerine	
Yönelik Teminat Mektubu Programı.....	93

9.6.1.3.	Döviz Kazandırıcı Hizmet Kapsamında Krediler	93
9.6.1.3.1.	Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredileri	93
9.6.1.3.2.	Turizm Pazarlama Kredisi	94
9.6.1.3.3.	Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi	94
9.6.1.4.	İslam Kalkınma Bankası Kaynaklı Krediler	94
9.6.2.	İhracat Kredi Sigortaları	95
9.6.3.	Ülke Kredi ve Garanti Programları	95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİ VE GÜNEY KORE KARŞILAŞTIRMASI

1.	GÜNEY KORE'NİN GENEL EKONOMİK DURUMU	96
1.1.	Güney Kore Nasıl Başardı?	102
1.2.	Türkiye İle Güney Kore'nin Ekonomik Gelişmelerinin Karşılaştırılması	107
2.	TÜRKİYE'DE 1980 ÖNCESİ TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	110
3.	TÜRKİYE'DE 1980-1995 DÖNEMİ TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	115
3.1.	Uygulamadan Kaldırılan İhracat Teşvikleri ve Uygulamadan Kaldırılış Nedenleri	127
3.1.1.	Hayali İhracatın Ortaya Çıkması	128
3.1.2.	Teşviklerin İhracatın Gerçekleşmesinden Sonra Verilmesi	130
3.1.3.	İhracat Kredilerinin Dağıtımında Aksaklıkların Ortaya Çıkması	131

3.1.4.Öncelikli Sektör ve Mal Gruplarının Belirlenmemiş Olması.....	131
3.1.5.Kaynak Yetersizliği	132
3.1.6. Teşviklerin Nakit ve Açık Olarak Verilmesi	132
3.1.7. Gümrük Birliği Normlarına Uygunluğun Sağlanması İçin Yapılan Çalışmalar	133
4. GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASINDA İHRACAT TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİ.....	134
5. YENİ DÖNEMDE İHRACAT TEŞVİKLERİ İLE İLGİLİ ÖNERİLER.....	148
5.1. Türkiye’de İhracat Yardımlarına İlişkin Sorunlar	150
5.2. İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Etkinliğinin Arttırılması İçin Öneriler	151
SONUÇ	
KAYNAKÇA	

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1:GATT'dan DTÖ' ye Kronoloji	23
Tablo 2: Birinci B.Y.K.P. Döneminde İhracatta Vergi İadesi.....	111
Tablo 3: İkinci B.Y.K.P. Döneminde İhracatta Vergi İadesi.....	112
Tablo 4: Üçüncü B.Y.K.P. Döneminde İhracatta Vergi İadesi.....	113
Tablo 5: 1978-1980 Döneminde İhracatta Vergi İadesi	114
Tablo 6: 1980-1994 TCMB Amerikan Doları Alış ve Satış Yıllık Ortalamaları	116
Tablo 7: 1980-1993 Yılları Arasında Verilen Vergisel Teşvikler(Vergi İadesi ve KDV İstisnası).....	117
Tablo 8: 1988-1993 Yılları Arasında Verilen Eximbank İhracat Kredileri.....	118
Tablo 9: 1986-1993 Arası Uygulanan Kurumlar Vergisi İstisnaları	119
Tablo 10: 1987-1989 Yılları Arasında Verilen TCMB Kredileri.....	120
Tablo 11: 1986-1993 Yılları Arasında Verilen DFİF VE KKDF Fonları.	121
Tablo 12: 1993-1994 Yılları Arasında Verilen TCMB Uzakyol Navlun İadesi ve Yapılan Mahsuplar.....	122
Tablo 13: 1980-1993 Yılları Arasında Düzenlenen Teşvik Belgesi Yapılan Döviz Tahsisi ve Gerçekleşen İhracat.....	123
Tablo 14: 1980-1993 Yılları Arasında Verilen Teşviklerin Rakamsal Değerleri.....	124
Tablo 15: Dış Ticaret Göstergeleri (1980-1995).....	126
Tablo 16: Devlet Yardımlarının Toplam İhracat İçindeki Payı.....	135
Tablo 17: 2005/1 Sayılı Tebliğ Kapsamındaki Ürünler İle İhracat İade Miktarları.....	136
Tablo 18: Dahilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Öngörülen ve Gerçekleşen İhracat-İthalat Tutarları.....	137
Tablo 19: Dahilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İhracat ve İthalatın Toplam İhracat ve İthalat Tutarı İçindeki Payı	138
Tablo 20: Vergi, Resim ve Harç İstisnası Belgelerinin Yıllara Göre Dağılımı...	138
Tablo 21: Hariçte İşleme İzin Belgelerinin Yıllara Göre Dağılımı.....	139

Tablo 22:Hariçte İşleme İzin Belgeleri Kapsamında Gerçekleşen İhracat ve İthalat Tutarının Toplam İhracat ve İthalat Tutarı İçindeki Payı.....	140
Tablo 23:Kısa Vadeli Kredilerin Yıllara Göre Dağılımı.....	140
Tablo 24:Kısa Vadeli İhracat Kredilerinin Sektörel Dağılımı.....	141
Tablo 25:Kısa Vadeli Kredilerin Ülke Gruplarına Göre Dağılım.....	141
Tablo 26:Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamındaki Sevkiyat Tutarı	142
Tablo 27:Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamında Sigortalanan Sevkiyatın Sektörel Dağılımı....	142
Tablo 28:Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamında Sigortalanan Sevkiyatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı.....	143
Tablo 29:Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamındaki Sevkiyat Tutarı.....	143
Tablo 30:Ülke Kredi Garanti Programları Kapsamındaki Yıllık Kullanırım Tutarı.....	144

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB:** Avrupa Birliği
- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- AET:** Avrupa Ekonomik Topluluğu
- A.G.Ü.:** Az Gelişmiş Ülke
- AR-GE:** Araştırma-Geliştirme
- DFİF:** Destekleme Fiyat İstikrar Fonu
- DİE:** Devlet İstatistik Enstitüsü
- DİR:** Dahilde İşleme Rejimi
- DTÖ:** Dünya Ticaret Örgütü
- DPT:** Devlet Planlama Teşkilatı
- DTM:** Dış Ticaret Müsteşarlığı
- DTSS:** Dış Ticaret Sermaye Şirketi
- D.T.Ş:** Dış Ticaret Şirketleri
- EXİMBANK:** Export-Import Bank (İhracat Kredi Bankası)
- FOB:** Güvertede Teslim
- GATT:** Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
- HDTM:** Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
- IMF:** Uluslar arası Para Fonu
- ITO:** Uluslar arası Ticaret Örgütü
- İGEME:** İhracatı Geliştirme ve Etüd Merkezi
- İKV:** İktisadi Kalkınma Vakfı
- İKB:** İslam Kalkınma Bankası
- İPAD:** İhracat Pazar Araştırması Desteği
- KDV:** Katma Değer Vergisi
- KOBİ:** Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
- KKDF:** Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu
- KÖY:** Kalkınmada Öncelikli Yöreler
- OECD:** Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu
- S.D.Ş (SDTŞ):** Sektörel Dış Ticaret Şirketleri
- SOİK:** Sevk Öncesi İhracat Kredileri
- T.C.M.B:** Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TÜBİTAK: Türkiye Bilim Teknik Araştırma Kurumu

TÜRSAB: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği

TTGV: Türkiye Teknoloji Tanıtma ve Geliştirme Vakfı

TPE: Türk Patent Enstitüsü

T.P.K.K: Türk Parasını Kıymetini Koruma Kanunu

W.T.O: Dünya Ticaret Örgütü

Y.G.Ü: Yeni Gelişmekte Olan Ülke

GİRİŞ

Bir ekonomide dış ticaretin, özellikle ihracatın ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri vardır. Bu etkiler; milli geliri artırması, piyasa genişlemesine yol açması, döviz sınırlamalarını ortadan kaldırması, yurtiçi etkenliği ve verimliliği artırması, mukayeseli üstünlüklere uygun bir kaynak dağılımına yol açması, genişletici kamu politikalarının uygulanmasına izin vermesi ve tasarrufları artırmasıdır.

Dolayısıyla ihracat, iktisadi büyümenin finansmanı açısından önemli bir faktördür.

Globalleşmenin dünyada hızla yükselen bir trend haline geldiği günümüzde, ticari olarak sınırlar ortadan kalkmakta, sermaye ve işgücünün serbest dolaşımı söz konusu olmaktadır. Bu durumda, ülkeler arasında rekabet şartları çok ağırlaşmakta, ancak bu rekabet ortamında gelişmiş ülkeler avantajlı duruma gelmektedirler.

Böyle bir ekonomik düzende, bir ülkenin ekonomik kalkınmasının büyük ölçüde ihracatta göstereceği performansa bağlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle ülkeler dış ticarete ayrı bir önem vermektedirler.

Gelişmekte olan her ülke, ekonomik büyümesi için gerekli olan makine-tehizat ile mevcut ve kurulmakta olan sanayi kuruluşlarının bir kısım hammadde ihtiyacı ve tüketim malları ithalatı için büyük ölçüde dövize ihtiyaç duyar. Yani bir ülkenin kalkınabilmesi için döviz çok gerekli bir olgudur. Ülkelerin bu döviz elde edebilmesi büyük ölçüde, ihracata ve ihracatta sağlanacak sürekli bir artışa bağlıdır. Bu çerçevede ihracat işlemlerine ve ihracatın teşvikine ilişkin olarak alınan önlemlerin önemi çok büyüktür.

Ülkelerin ihracatı ve ihracata yönelik üretimi teşvik etme konusunda çeşitli gerekçelerden hareket ettikleri gözlenmektedir. Genel olarak gelişmiş ülkeler, ihracat teşviklerinde dünya ihracatından aldıkları payı koruma ve yüksek katma değerli, yüksek teknolojili ürünlerinin ihracatını artırma amacını güderken; gelişmekte olan ülkeler genel makro hedefleri olan, gelişmiş ülkeler düzeyine bir an önce ulaşma hedefinden hareket etmektedirler.

Türkiye Ekonomisi de, sahip olduğu ekonomik ve sosyal göstergeleri sebebiyle henüz gelişmekte olan bir ekonomi durumundadır. Bu bağlamda ülke ekonomisine canlılık kazandırma çalışmaları 1980 sonrası önemli boyutlara ulaşmıştır. 1980'lere kadar izlenen dış ticaret politikaları korumacı ve içe dönük ithalatı ikame eden bir politika görünümündedir. 24 Ocak 1980'de alınan kararlarla ithal

ikameci sanayileşme politikası terkedilmiş, ihracata dayalı bir sanayileşme politikası izlenmeye başlanmıştır. Bu kapsamda ihracat ve ihracatın teşviki büyük önem kazanmıştır.

Bu çerçevede çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde genel olarak; ihracat ve ihracat teşvikleri, ihracatın ve teşvikinin bir ülkenin ekonomik değerlerine etkisi incelenmiştir. İkinci bölümde Türkiye’de uygulanmakta olan ihracat teşvikleri ve bunların tarihsel olarak gelişimi üzerinde durulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye’de, günümüze kadar uygulanan teşviklerin etkinliği üzerine bir çalışma yapıp, dışa dönük sanayileşme politikalarını benimseyip büyük bir başarı elde etmiş olan Güney Kore ile bir karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK İHRACATIN TEŞVİKİ

1. İHRACAT VE EKONOMİK BÜYÜMEYE KATKISI

İhracat en kısa olarak yurt dışına mal satmak şeklinde tanımlanabilir. Bugünün ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyinde hiçbir ülke yalnızca kendi ürettiklerini tüketme yolu ile kalkınmasını gerçekleştiremez. Günümüz de hiçbir ülkenin hammadde kaynakları, enerji kaynakları, üretim kapasitesi ve sahip olduğu teknoloji yalnızca kendine yeterli olacak yapıda değildir.¹

Bugün bütün dünya ülkelerinin ekonomi politikalarında fertlerin ve toplumun refah seviyelerinin yükseltilmesi artık ortak hedef haline dönüştürülmüştür. Bu hedefe ulaşabilmek, yatırımların artırılması, üretimin çeşit ve miktar olarak çoğalması, artan üretimin ise tüketiminin sağlanmasına yönelik sorunların çözülmesiyle mümkün olabilecektir.²

Az gelişmiş ülkeler düşük tasarruf, düşük yatırım, düşük verim, düşük gelir ve tekrar düşük tasarrufa dönüşen zor bir kısır döngü içindedir. Bu kısır döngüye tasarruf açığı da denilebilir. Bu kısır döngünün yani tasarruf açığının ihracat gelirleriyle kırılması mümkündür.

Bu sayede kalkınmanın önündeki en büyük engel de ortadan kaldırılmış olacaktır.³

Kalkınmanın temel şartı sermaye birikimidir. Bunu ticari kapasitenin ihracat lehine gelişmesi olarak da ifade edebiliriz. Çünkü kalkınma için gerekli olan girdilerin finansmanının sağlanması bir anlamda ihracat hacmine bağlıdır. Gerekli harcamalar ihracattan sağlanan dövizlerle karşılandığı takdirde dış finansmana yani borçlanmaya gerek kalmayacaktır.⁴

---

¹ Nedim İbrahimhakkıoğlu, **Planlı Dönemde İhracatı Teşvik Politikası**, (Dış Ticaret Bülteni no:107 Eylül, 1986) s.1.

²Erkut Onursal, İhracatı Teşvik Politikası ve Gelişmiş Bazı Ülkelerde Teşvik Tedbirleri Uygulaması” **Dış Ticarete Durum Dergisi** (Sayı 23,24, Ocak, 1991) s.8.

³ Ayşegül Narlı, **İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Tarihsel Gelişimi**, (T.C. Başbakanlık Hazine ve Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, s.7.

⁴ **Aynı**, s.10.

Dolayısıyla ihracat, ekonomik büyümenin finansmanı açısından önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni sanayileşmeye başlayan ülkelerde ilk sanayileşme hamleleri genellikle ithal ikamesine dayanır. Ancak ithal ikamesine dayalı sanayileşmenin sonradan ortaya çıkardığı sorunlar karşısında, ülkeler bu politika yerine ihracata dayalı bir sanayileşme politikasına geçmişlerdir. Çünkü ithal ikamesinin kolay aşaması geçtikten sonra da ithalatın yerli üretimle ikamesinin sürdürülmesi, iç Pazar yetersizliği, ölçek ekonomisi kayıpları ve görece olarak sermaye yoğun ürünlere yönelmesi nedeniyle üretim maliyetlerini arttırır. Sonuç olarak ithal ikamesi yoluyla tasarruf edilen dövizin 'iç kaynak maliyeti', ihracat yoluyla kazanılan dövizin iç kaynak maliyetini aşar ve bu fark zaman içinde giderek artar.⁵

İhracata yönelik bir kalkınma politikası sonucunda ise, ihracatın artışına bağlı olarak yeni iş kolları yeni istihdam imkanları oluşacak, ayrıca kazanılan dövizlerle ödemeler bilançosunun açıkları kapanacağı gibi, ithalatın, dolayısıyla sanayinin finansmanında gerekli olan dövizde kazanılmış olacaktır. Ayrıca döviz artışı ile yeni finansman teknikleri ve döviz işlem ve ödemeleri kolaylaşacaktır. Ancak ihracatın artırılması için verilen teşvikler ve yapılan sık devalüasyonlar enflasyonist süreci daha da hızlandıracak, malların dışarıya gitmesi ile içeride arz daralması ile enflasyon daha da yükselecek ve döviz kazanmayan kesimlerin aleyhine (tarım,esnaf vb.) gelir dağılımı bozulacak, bu kesimlerin reel alım gücü düşecektir.⁶

Neoklasik ekonomistlere göre, dışa açılma ve iyi bir ihracat performansı neticesinde;

- a) Karşılaştırmalı üstünlükler nedeniyle uzmanlaşmanın artması ve kaynakların yeniden dağılması,
- b) Kapasite kullanımının artması
- c) Genişleyen pazarın ölçek ekonomilerle üretim imkanı yaratması ve
- d) Teknolojik değişimin ve verimlilik artışının sağlanması gibi nedenlerle ekonomik büyümenin ivmesi artar.⁷

⁵ Kamil Ayanoglu, Türkiye İhracat Performansının Ekonomik Büyüme ve Üretkenliğe Etkisi, DPT Uzmanlık Tezi, Mayıs 1994, s. 7.

⁶ Mehmet Yiğit, **İhracat ve İhracat Teşviklerinin Ekonomik Analizi** (Üniversite kitap evi, Kütahya, 1996) s. 15.

⁷ Ayanoglu, a.g.e., s.11.

Ayrıca ihracata yönelik sanayileşme, koruyuculuk yerine, dış rekabeti esas aldığından üretici davranışlarında ve üretim yapısında önemli değişiklikler yapacaktır. Dış rekabet nedeniyle müteşebbisler kaliteyi iyileştirme ve fiyatı düşürme yöntemleri peşinde olacaklar, yeni malların bulunması gibi arayışlarla ekonomi büyük bir dinamizm kazanacaktır. İhracata yönelik politikalar sonucu ihracat hacmindeki genişleme döviz rezervlerini arttıracak, bu ise ödemeler bilançosu üzerinde olumlu etki yapacaktır. İhracat artışı ile birlikte dış pazarlara açılma firmaların optimum büyüklüklere ulaşmalarını mümkün kılacaktır. İhracat gelirleri içinde sanayi ürünlerinin payının artması ile ihracat gelirleri daha istikrarlı bir yapıya kavuşabilecektir.⁸

Ayrıca özellikle kriz dönemlerinde yerel ve ulusal pazarların daralması durumunda, ihracat anahtar faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹

Buraya kadar; değişen dünya ekonomik düzeninde, bir ülkenin ekonomik kalkınmasının büyük ölçüde ihracatta göstereceği performansa bağlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle ülkeler dış ticarete ayrı bir önem vermektedirler. Uluslararası pazarlarda yoğun bir rekabetin yaşandığı günümüzde ülkeler ihracatın gelişmesine katkıda bulunacak stratejiler belirlemekte ve çeşitli önlemler almaktadırlar.

Bu çerçevede ihracat işlemlerine ve ihracatın teşvikine ilişkin olarak alınan önlemlerin önemi çok büyüktür.¹⁰

2.İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN TANIMI VE ÖNEMİ

2.1 İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Tanımı

Ekonomik literatür de teşvik ve ihracatı teşvik kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır.

Bu tanımların bazıları şöyledir;

⁸ Önal Akalın, **Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri, Sınai Mal İhracatı ve Sorunları**, (Ankara SBF, 1975) s. 734, 735.

⁹ Nisfet Uzay, **İhracatı Teşvik Politikalarının Etkinliği:Kayseri İmalat Sanayi Örneği**, (Kayseri 2002) s. 4

¹⁰ M.Ziya Süer, **İhracat teşvikleri ve En Son Şekliyle İhracata Yönelik Devlet Yardımları**, (Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını) s.1.

—Dış etkilerin, ulusal ekonominin rekabet gücü üzerindeki olumsuz etkilerini hafifletmek ve yaratabileceği (işsizlik vs gibi) toplumsal sorunları önlemek için alınan önlemlere ve uygulanan politikalara teşvik denir.¹¹

— İhracatı artırıcı özellik taşıyan tedbirlerin bütünü ihracat teşvikidir.¹²

— İhracat teşvikleri, ekonominin genel dengesi içerisinde belirli malların ya da sektörlerin öncelik ve önem sırasına göre ekonomi ve toplum lehine olacak şekilde devlet tarafından açık yada gizli olarak desteklenmesidir.¹³

— İhracat teşvik tedbirleri, Kısa dönemde ihracatın ve böylelikle döviz gelirlerinin artırılmasını, uzun dönemde ise ülke kaynaklarının ihracat endüstrilerine kaymasını sağlamak amacıyla alınan önlemler bütünüdür.¹⁴

— İhracata yönelik teşvikler; çeşitli dış ve iç etkilerin ulusal ekonominin rekabet gücü üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak veya olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla alınan bütün “koruyucu” ve “özendirici” önlemler bütünüdür.¹⁵

— İhracat teşvikleri, Firma endüstri ya da uluslar arası açıdan ihracat faaliyetini fiili yada potansiyel olarak teşvik eden bütün kamu politika araçlarıdır.¹⁶

— İhracat Teşvik Tedbirleri, bir hammadde fabrikaya gelip işlendikten sonra ürün halinde satışına ve satış sonrası hizmetlere varıncaya kadar akla gelebilecek tüm maliyet unsurlarının tamamını veya bir kısmını düşürerek ve bunun sonucunda ihracattan kazanılacak döviz gelirlerini arttırarak ihracatı karlı kılan tüm tedbirleri içine almaktadır.¹⁷

Devletleri teşvik uygulamalarına iten, öncelikle mevcut sanayilerini güçlü sanayi ülkelerinin rekabetinden korumaktır. Diğer faktörler ise, ülkede para ve sermaye piyasalarının gelişmemiş olması, yüksek teknoloji ürünlerinin üretiminin yapılamaması, ihracat imkânlarının yetersiz oluşu, yatırımcıların eğitim ve deneyim bakımından

¹¹ Sanayileşmede Teşvik Sistemleri (Yayın No: TÜSİAD-T/90.12.135, Aralık 1990)

¹² Suer, **a.g.e.**, s. 7.

¹³ Mehmet Melemen, “İhracat Teşviklerinin 1980-94 Yılları Arasında Türkiye Uygulaması Ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerdeki Uygulamalar ile Mukayese Edilmesi”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi ,1995) s. 8.

¹⁴ Mehmet Tomanbay, **Dış Ticaret Rejimi ve İhracatın Finansmanı**, (Habiboğlu Yayınevi, Ankara, 1995) s. 32.

¹⁵ Hasan Parıltı, **İhracatı Teşvik Politikaları ve Tekstil ve Hazırgiyim Sektörünün Teşviği**, (İstanbul, 1994) s. 1.

¹⁶ Uzay, **a.g.e.**, s.17.

¹⁷ Osman Barbaros Kemer, **Bir Dış Ticaret Politika Aracı Olarak İhracat Teşvikleri Teori-Uygulama**, (Alfa Yayınları, Nisan, 2003), s. 32.

yetersiz olmaları, işsizlik, yatırım ve üretim olanaklarının kısıtlı olması ve gelişmişlik bakımından farklılığın bulunmasıdır.¹⁸

Bu bağlamda, ülkelerin ihracatı ve ihracata yönelik üretimi teşvik etme konusunda çeşitli gerekçelerden hareket ettikleri gözlenmektedir. Genel olarak gelişmiş ülkeler, ihracat teşviklerinde dünya ihracatından aldıkları payı koruma ve yüksek katma değerli, yüksek teknolojili ürünlerinin ihracatını artırma amacını gütmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin genel makro hedefleri, gelişmiş ülkeler düzeyine bir an önce ulaşmak olduğundan, bunlarda teşviklerin amacı, endüstriyel kalkınmaları için gerekli teknolojiler ve üretim ekipmanlarını uluslar arası piyasalardan satın alabilmeleri için ihracat yoluyla kaynak yaratmaktır.¹⁹

Ayrıca ihracat teşvikleri gelişmiş ülkelerde AR-GE faaliyetlerini desteklemek, bölgesel gelişmişlik farklarını kaldırmak ve çevreyi korumak; gelişmekte olan ülkelere ise daha çok yatırım, üretim ve ihracatı arttırmak amaçlarına hizmet etmektedir.²⁰

İhracat teşviklerinin verilmesindeki genel amaç ve esaslar ülkelerin iç dinamiklerine ve tespit ettikleri dış ticaret hedeflerine göre değişmekle beraber şu şekilde sıralanabilir.²¹

- İhracatı arttırmak
- Ödemeler dengesini iyileştirmek
- İstihdamı arttırmak
- İhraç ürünlerine uluslar arası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak
- Kapasite kullanım oranlarını arttırmak
- İhracat pazarlarını geliştirmek / genişletmek
- Döviz harcamalarını en aza indirmek
- Teknolojik düzeyi arttırmak

---

¹⁸ Murat Yaralı, **Uluslar arası Anlaşmalardaki Kısıtlamalar Dikkate Alınarak Ülkemizde Telekomünikasyon Alanında Üretimin, AR-GE Faaliyetlerinin ve İhracatın Artırılmasında Teşvik Yöntemlerinin Analizi**, (Telekomünikasyon Kurumu, Ankara, 2004) s.4.

¹⁹ Parıltı, **a.g.e.** , s. 1.

²⁰ Uzay, **a.g.e.** , s.2.

²¹ Melemen, **a.g.e.** , s.9.

Amaçladığı hedeflere daha çabuk ulaşmak isteyen ülkeler açık ve nakit-dolaysız teşvikleri tercih ederken; kalkınmasını tamamlamış olan ülkeler ise daha çok gizli ve dolaylı teşvikleri tercih etmektedir. İhracat teşviklerinin verilmesindeki en temel esas öncelikli sektör, mal ve ülke ekonomisinin kaynak durumu olmaktadır.

Bazen öncelikli bir sektör esas alınırken bazen de ihracat teşviklerine tahsis edilen kaynakların azlığı yada çokluğu verilme esaslarını belirlemektedir. İhracat teşviklerinin verilme esasları hedeflenen noktalara varılması ile şekil değiştirmekte yerini başka ihracat teşviği esaslarına bırakmaktadır.

2.2. İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Önemi

Kalkınma çabası içindeki ülkelerde gelişmenin gerçekleşebilmesinde ihracatın teşviki özel bir önem arz etmektedir. Zira bu ülkelerde ihracatın temel maddelerini esas itibariyle geleneksel bazı tarım ürünleri ve madenler oluşturmaktadır.

Bu ürünlerin ihracatı ise üretim ve tüketim esnekliğinin sınırlı oluşu, ticaret hadlerinin düşük bulunması vb. miktar ve değer itibariyle devamlı artma olanaklarından yoksundur. Bu nedenle, döviz gelirlerinin arttırılması ve ödemeler dengesinin sağlanabilmesi ihracatta çeşitlendirme başka bir ifade ile geleneksel ihraç malları yanında gittikçe artan miktarlarda yeni ihraç maddeleri satabilme sorununu da beraberinde getirmektedir.

Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde, arz yetersizliği, endüstriyel, mali ve ticari yapıdan kaynaklanan olumsuzluklardan dolayı, maliyetler daha yüksek olmaktadır. Bu durumda uluslar arası pazarlama ve dağıtım sistemini kurmuş, tecrübe kazanmış ülkelere karşı eşit koşullarda mücadele edilememektedir.²²

İhraç edilecek ürünlerin arasında geleneksel ürünler daha fazla bir paya sahipse, bu payın, sınai ürünler lehine olacak şekilde arttırılabilmesi ve firmaların rekabet güçlerinin arttırılabilmesi ihracat teşvik tedbirleri sayesinde olur.

---

²² Suer, **a.g.e.**, , s. 8,14.

Ayrıca ihracatı teşvik tedbirleri, güçlü olan dış Pazar koşullarının iç pazardaki dengeyi bozmaması için alınan tedbirlerdir ki, bu bağlamda bir telafi mekanizması niteliğindedir.²³

İhracatı geliştirebilmek amacıyla başvurulması gereken en önemli telafi mekanizması, çeşitli ülkelerin milli paralarının değerleri arasındaki farklılık ve değişmelerin telafisidir. Pratikte bu amaç, uygulanan gerçekçi döviz kuru politikasıyla sağlanmaktadır. İhracat açısından önemli olan husus, milli paranın diğer paralara göre değerinin, hiç olmazsa, fiyatlar genel seviyeleri arasındaki farklılaşmaları telafi edecek şekilde ayarlanmasıdır. Buradaki olay, ihracat açısından bir sübvansiyon değil, uğranılan gerçek bir kaybın telafi edilmesidir.

İhracatın teşviki çerçevesinde çeşitli politika ve tedbirlerin bir kısmı da, çeşitli ülkelerde mevcut olan dolaylı vergilerdeki farklılıkların telafi edilmesidir. Prensip olarak, uluslar arası piyasada muamele gören bir malın, tüm dolaylı vergilerden arındırılması gerekir. Çünkü bu vergilerin konulmasındaki amaç, iç ekonomik dengelerin sağlanmasıdır. Ancak bu malların satıldığı ülkede yeniden vergilendirilmesi söz konusudur. Burada önemli olan husus, dolaylı vergilerden arındırılma işleminin gerçekten katma değeri suni olarak şişiren unsurları kapsayacak biçimde yapılmasıdır.

İhracat, dış piyasadaki bir pazarlama işlemi niteliğindedir. Yurt içinde üretilen malların, yurt içinde pazarlanıp satılması işleminden daha zor ve tehlikelidir. Teşvik tedbirleri, işte bu riski telafi etme amacındadır. İhracatçıya riskli gözükken bu işlemi kolaylaştırıp, çekici hale getirerek, dış piyasalara yönelme olanağı sunmaktadır. Böylelikle iç ve dış piyasa şartları arasındaki farklar minimuma indirilerek; ihracatın getirdiği ek pazarlama yükünün telafi edilmesi sağlanmaktadır.

İhracatın telafisi niteliğini taşıyan bir diğer tedbir, iç ve dış risk farklarının giderilmesidir. Bu konudaki en gerçekçi mekanizma, ihracat sigortasıdır.

İhracatta rekabet gücünü belirleyen önemli hususlardan biriside ülkeler arasındaki dışsal ekonomi farklılıklarının mevcudiyetidir. Gelişmiş ülkelerde alt yapı gereksinimleri, devlet tarafından karşılanmaktadır. Bu sosyal refah devletlerinde, sanayici ve ihracatçılar yatırımlara giderken alt yapı için ayrıca bir fon veya artı bir kaynak ayırmak zorunda kalmamaktadırlar. Oysa gelişen ülkelerde, hala alt yapı

²³ Erdal Türkan, **Türk Sanayinin Dışa Açılması, 1986'dan 1987'ye Türkiye Ekonomisi Semineri**, (Ankara Sanayi Odası, Ankara, 1987), s.112.

sorunları vardır; hatta belki de ihracatın gelişmeme sürecinde en önemli rollerden birini oynamaktadırlar. Firmalar, kişisel olanakları ile alt yapıyı kendi mali kaynaklarıyla kurmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da ek bir külfet niteliğindedir. Teşvik tedbirlerinin varlığının bir diğer önemi de işte bu masrafları telafi niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır.

İhracatta rekabet gücünü etkileyen bir diğer faktörde; kompleks ve pahalı mallarda, dış alıcıya finansman sağlanmasıdır. Tüm gelişmiş ülkeler alıcıları için, bu tür krediler temin eden mekanizmalar geliştirmişlerdir.

Diğer bir konu ihracat gelirlerinin tahsil edilme süresi ile ilgilidir. İhracatçı firmanın üretimi ile ihracattan sağlanan geliri tahsil etme süresi arasında çoğu kere oldukça uzun sayılabilecek bir süre geçmektedir. Ayrıca, ihracat için yapılacak teslimlerin çoğu kere büyük partiler halinde yapılması zorunluluğu söz konusu olmaktadır. Bu durumlar karşısında ihracatçı önemli bir iç finansman yüküyle karşı karşıya kalmaktadır. İhracatı teşvik tedbirlerinin önemli bir fonksiyonu da, bu ek finansman yükünü telafi etmesidir.

İhracatta sözü edilebilecek diğer bir telafi mekanizması da, uluslar arası piyasalarda karşılaşılan haksız rekabet uygulamalarının yol açtığı kazanç kayıplarının ihracatçıya ödenmesidir. Sözü edilen durum, özellikle pazarın kaybedilmesi halinde ülke sanayicilerinin önemli zararlara uğraması ve atıl kapasite bulunması durumunda söz konusu olabilecek bir husustur.

Son bir durum ise, iç pazar ile dış pazardaki rekabetin yoğunluk farkından kaynaklanan düşük kar oranlarının telafi edilmesidir.

Sonuç olarak, ihracatı teşvik tedbirlerinin bir varoluş nedeni vardır. Bu da uğranılan veya uğranılması muhtemel görünen kayıpların, ihracatçıya yansıtılmadan, ortadan kaldırılması ve ihracatın rekabet şartlarına uygun koşullar altında yürütülmesini sağlayarak, dar anlamda sanayi ürünleri ihracatını, geniş anlamda genel ihracatı arttırıp, ihracatın yapısını değiştirerek, dış ödemeler dengesinin kurulmasını ve ülkenin büyüme oranının arttırılmasını sağlamaktır. Amaç gelişme ve büyümeyi sağlamaktır. Eğer ki teşvik tedbirleriyle ihracat cazip ve çekici hale getirilmez ise hiç kimse haksız rekabet koşullarının içine girmek istemez.

Bu arada ihracat ile enflasyon arasında ters ilişki olduğu dikkate alınır, ihracatın artırılmasının enflasyonu azaltma yönünden etkili olduğu gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Tüm bu nedenlerden dolayı ihracatın teşvik edilmesinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

3.İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN KAPSAMI VE BAŞLICA ARAÇLARI

Bugünün gelişmiş kapitalist ülkelerinde ihracatın teşviki oldukça uzun bir geçmişe sahiptir. İhracatın teşviki 17.yy. da sömürge hareketlerinin bir unsuru olarak modern anlamda dış ticaret şirketlerinin desteklenmesi şeklinde ilk kez İngiltere’de ortaya çıkmış sonra Avrupa’ya yayılmıştır. A.G.Ü.’de ihracatın teşviki yeni bir olgudur. A.G.Ü’ler arasında gerçek anlamda ihracatı teşvik tedbirlerini, 1960’lardan itibaren ihracata yönelik büyüme modelini tercih etmiş bir dizi ülke uygulamaya başlamıştır. Bugün gelişmiş, azgelişmiş pek çok ülkede en modern ihracat teşvikleri yoğun olarak kullanılmaktadır.²⁴

Genel olarak ifade edecek olursak, ihracatı teşvik tedbirleri, ihracat endüstrilerinin karlılığını arttırmak suretiyle, ekonominin kıt kaynaklarını iç piyasa yerine,dış pazarlara yöneltme amacına hizmet eden önlemlerdir.İhracatı teşvik tedbirleri sayesinde,toplam ihracat hacmi artırılarak ihracatın bünyesi tarım ürünlerinden daha yüksek teknolojiyi gerektiren sanayi ürünlerine doğru bir dönüşüm sağlanmaya çalışılır.²⁵

İhracatı teşvik tedbirlerinin kapsadığı konular oldukça geniş bulunmaktadır. Bu nedenle, teşvik tedbirlerini, doğrudan teşvik tedbirleri ve dolaylı teşvik tedbirleri biçiminde bir ayırma tabi tutmak mümkündür. Doğrudan teşvik tedbirleri, ihracatta vergi iadesi, ucuz kredi sağlanması, gümrük indirimi gibi dolaysız olarak ihracatçıya sağlanan mali destekleri kapsamaktadır. Buna karşılık dolaylı teşvik tedbirleri ise,

²⁴ Dış Ticaret Derneği, “Çeşitli ülkelerde İhracatı Teşvik Tedbirleri”, (İstanbul, 1985) s.2.

²⁵ Halil Seyidoğlu, **Türkiye’de İhracatı Teşvik Önlemleri ve Etkileri, Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları: 1980-1985**, (Marmara Üniversitesi, Türkmer, İstanbul , 1986) , s.3.

ihracatçıya dış pazarlar konusunda bilgi sağlama, ihracatçının eğitimi, ihracat işlemlerinin basitleştirilmesi gibi önlemleri içermektedir.²⁶

Uygulamada ihracatı teşvik tedbirleri, her ülkenin ekonomik koşullarına göre farklılık arz etmektedir. Ama yine de, bu tedbirleri niteliklerine göre 5 ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür.

- a) Gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller
- b) İhracatta prim sistemi
- c) İhracatta vergi iadesi, vergi indirimi ve muafiyeti
- d) İhracatta finansman kolaylıkları
- e) Devlet pazarlama yardımları

Şimdi bu teşvik tedbirlerini ayrıntıları ile incelemeye çalışalım.

3.1.Gümrük Tarifeleri ve Tarife Dışı Engeller

Korumacılığın en eski ve yaygın araçlarından birisi gümrük vergileridir. Gümrük tarifelerinin yanı sıra tarife dışı engeller de dış ticarete müdahale araçları olarak geniş çapta uygulama alanı bulmuştur. Tarife dışı engeller, ihracat yasaklarından ithalat kotalarına ve ithal mallarının teknik standartlarına uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.²⁷

Gümrük tarifeleri ve tarife dışı engeller kullanılarak, iç üretim arttırılıp iç piyasa canlı ve cazip hale getirilmeye çalışılır. Uygun bir zamanlama ile bu araçlar ülkelerin ihracat kapasitelerini arttırma politikasında da etkili sonuçlar vermektedir. İhracatta başarılı olabilmek için, yerli sanayi bir süre tarife ve tarife dışı engellerle korunmakta böylelikle ihracat için bir alt yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca gümrük vergileri özellikle az gelişmiş ülkelerde hazinenin önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır.

3.2.İhracatta Prim sistemi

Bu sistemin esası, ihracatçılara genel anlamda devlet tarafından yapılan nakdi ödemelere dayanmaktadır. Sistem, bu haliyle, kısmi bir devalüasyon niteliğinde olup

²⁶ Faik Üstar, **D.P.T Yatırımların, İhracatın ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki, , Ekonomimiz ve İhracat Sorunlarımız**, (1.Basım, Nisan, 1971) s.17.

²⁷ Dış Ticarete Durum, 1991, **a.g.e.** , s. 10.

ithalatın miktar kısıtlamaları ve gümrük vergileri ile baskı altında tutulduğu ülkelerde uygulanmaktadır.²⁸

İhracatta prim sistemi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar;²⁹

- a) İhracatçıya döviz tutma yetkisinin verilmesi
- b) İhracatçıya döviz tahsisi yapılması
- c) Çoklu kur uygulaması
- d) İhracat bonoları ve sertifikaları uygulamasıdır.

a. İhracatçıya döviz tutma yetkisinin verilmesi;

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanan “döviz tutma yetkisi sisteminde” devlet tarafından ihracatçıya, yapmış olduğu ihracatın bedelini döviz olarak ülkesine devlet tarafından belirlenen belli bir süre içerisinde getirtip bir banka veya banka benzeri finans kurumuna yatırtmış olması halinde, bu bedelin belli bir kısmını yerli paraya çevirtme zorunluluğu olmadan döviz olarak istediği biçimde tasarruf etme yetkisi verilmektedir.

Bu uygulama sayesinde ihracatçı, üreteceği ihraç malı içerisindeki ithal girdiyi zaman kaybetmeden temin etme imkanına sahip olacaktır. Ayrıca yapacağı ithalatın dövizli bedelini ödemek için yerli parasını kuru yükselmiş bir dövize çevirmekten doğan ekstra bir maliyetten de kurtulmuş olacaktır.

b. İhracatçıya döviz tahsisi yapılması;

İhracatçılar, ihraç mallarının üretiminde ithal girdi kullanma durumunda oldukları zaman dövize ihtiyaç duyacaklardır.

“Özel İthal Lisansları Sistemi” adı da verilen bu sistemde; ihracatçılara, ülkeye getirdikleri döviz karşılığının belli bir oranı kadar ithal imkanı tanınmaktadır.

Bu sayede ihracatçılar ihraç ürünlerinin üretimi sırasında kullanmak zorunda kalacakları her türlü ithal girdiyi zaman kaybetmeden ve ucuz biçimde elde etme imkanı bulacaklardır.

²⁸ Rıdvan Karluk, **İhracatta Vergi İadesi**, (İstanbul Ticaret Odası Yayını, No: 1984-4, İstanbul, 1984), s. 7.

²⁹ Kemer, **a.g.e.** , s. 41.

c. Çoklu kur uygulaması;

Bu uygulama lüks malların talebini kısma, yeni gelişen sanayileri koruma, kalkınma için gerekli maddeleri düşük fiyatla temin etme, sermaye çıkışını önleme, vb amaçlarına hizmet etmektedir. Çoklu kur uygulamasında devlet ülke ekonomisi için zorunlu olan ithal girdilerin ithalatında düşük değerli döviz kuru uygularken, ülke ekonomisi için lüks sayılan malların ithalatında ve ihrac potansiyeli yüksek olan ürünlerin ihracatını kolaylaştırmak için bu malların ihracatında yüksek döviz kuru uygular.

d. İhracat bonoları ve sertifikaları;

Bu sistem aslında döviz tutma yetkisinin daha ileri bir türüdür. Burada ihracatçıya, ihrac ettiği mallar karşılığında ülkeye kazandırdığı dövizler ihracat sertifikaları veya bonoları adı verilen belgelerle kayıt altına alındıktan sonra bu belgeleri başka firmalara satma hakkı tanınır. İhracatçıların ürünlerinin ihracat potansiyeli ne kadar yüksekse bu belgelerde o kadar çok prim yapar. Böylelikle ihracatı teşvik edilen sektörler bu bonoların bedeli kadar teşvik edilmiş olur.

Yukarıda açıklanan prim ödeme sistemlerinden gerek döviz bonoları ve de gerekse çoklu döviz kuru uygulamaları uzun vadede ekonomiyi olumsuz etkiler. Çünkü resmi kur ile denge kuru arasında oluşan farkın giderilmesi için devamlı ayarlama yapılması gerekir.

Bu ise ülkede devalüasyona başvurulmasını kaçınılmaz kılar.

3.3.İhracatta Vergi İadesi ile Vergi İndirim ve Muafiyeti:

İhraç edilen bazı malların üretiminde ithal girdiler kullanılmaktadır.İthal malların fiyatları ise ülkenin uyguladığı gümrük vergileri nedeniyle artmaktadır.Aynı durum ithal mallarındaki dahili vergi yükünün ağırlaştırılması durumunda da söz konusu olmaktadır..Bu durumda ihracatçıların dış pazarlarda fiyat yönünden rekabet edebilmeleri için bu yüklerden kurtulmaları gerekir.Bir ihrac ürünü içindeki ithal malının gümrük vergisine tabi olması, ihracatçının yurt içinde ürettiği malın değerine oranla daha fazla vergi ödemesini gerektirerek korumanın negatif olmasına yol açar.Eğer bu ürün teşvik edilmek isteniyorsa koruma oranına eşdeğerde

ihracat teşvik edilmelidir. Bu işlem iki şekilde olur; vergi iadesi ve vergi muafiyet ve indirimi.³⁰

İhracatta vergi iadesi sistemi, kısa dönemde ülke içinde üretilen mallara ihraç imkanları sağlamayı, uluslar arası piyasalarda aynı cins ve kalitedeki mallara karşı rekabet gücü kazanılmasını; uzun dönemde ise, toplam ihracat içinde işlenmiş ürün payının artırılması ve ihracatın yapısının değiştirilmesini hedeflemektedir.

Bu sistemde ihracatı teşvik edilmek istenen malların maliyetinde bulunan vergiler kısmen veya tamamen ihracatçıya geri ödenir.

Sistemin başarıya ulaşabilmesi için; hem ihracatı teşvik edilen ürünün arzının esnek olması hem de yurt içi üretime karşı dış piyasalardaki talebinde esnek olması gerekir.³¹

Vergi indirimi ve muafiyeti sisteminde ise, yapılan ihracat ya tamamıyla herhangi bir vergiye tabi değildir yani muaflık söz konusudur; ya da vergiye tabidir ancak bir taahhüt karşılığında vergi yükümlülüğü ortadan kalkar.

Birçok ülkede üretim ve satış aşamalarında KDV (Katma Değer Vergisi), muamele vergisi, satış vergisi gibi dolaylı vergiler alınmaktadır. Bu gibi vergiler, ülke ihracatçıları bu vergileri daha düşük oranlarda uygulayan veya hiç uygulamayan ülke ihracatçıları karşısında, fiyat rekabeti açısından zor durumda bırakmaktadır. Bu nedenle ihracata yönelik işlemler telafi sağlamak amacıyla genellikle bu tür vergilerden muaf tutulmuştur.³²

3.4. İhracatta Finansman Kolaylıkları:

Burada amaç, ihracat işlemlerinin ucuz ve kolay gerçekleşebilmesini sağlamaktır. Bu bölümdeki teşvik tedbirlerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

Birinci grup teşvikler; yatırımlar, işletme sermayesi ve ihracat kredileri üzerine etkili olan tedbirleri kapsamaktadır. Burada amaç, ihracatçıya mali gücünün sınırlı kaldığı alanlarda, ucuz kredi vererek yardımcı olarak, onu ihracata yöneltebilmektir.

³⁰ Karluk, **a.g.e.**, s.7.

³¹ Suer, **a.g.e.**, s.18.

³² Seyidoğlu, **a.g.e.**, s. 8.

Çünkü ucuz kredi, ihracatçı için çok önemli bir mali imkândır. Bu krediler, genel olarak yatırım ve işletme sermayesi ile üretim ve satışın finansmanında kullanılmaktadır.³³

Üretim ve ihracat için en önemli faktörlerden biri olan finansmanın düşük faizle temini, gelişmiş ve gelişmekte olan hemen her ülkede uygulanmaktadır.

İkinci grup teşvikler; ihracat kredi sigortası ile ilgilidir. İhracat kredi sigortası, ihracat edilecek malın üretim veya piyasadan temini aşamasından, ihracat bedelinin tahsiline kadar geçen süre içerisinde karşılaşılabilecek riskleri belirli kurallar içerisinde teminat altına alan bir sigorta sistemidir.³⁴

İhracat kredi sigortası, en basit tanımı ile ihracatçının mal veya hizmet ihraç ettiği müşterilerinin ödeme gücünü kaybetmesi veya ödemek istememesine rağmen, politik olaylar sonucu ödemede bulunamaması sebebiyle alacağını alamama riskine karşı teminat sağlayan bir sigorta türüdür.³⁵ İhracat kredi sigortası, iki tür riske karşı güvence sağlamaktadır. Bunların ilki, ticari risklere karşı güvencedir. Diğeri de, politik risklere karşı sağlanan teminatlardır. Ticari riskler, sözleşmenin yapılmasından veya alıcının malı teslim almasından sonra ödeme gücünü kaybetmesi, malı almaktan veya ödemeyi yapmaktan kaçınması gibi sakıncaları kapsamaktadır. Politik riskler ise, alıcı ülkede baş gösteren savaş, ihtilal, sosyal bunalım gibi nedenler dolayısıyla transferlerin geciktirilmesi, mevzuatta değişiklik, moratoryum ilanı veya kamu otoritelerinin ödemeden kaçınması durumunda, ihracatçı tarafından tahsil edilememesi risklerini kapsamaktadır.³⁶

Üçüncü grup teşvikler; İhracatçıya ucuz fiyatla, hammadde sağlanması, ulaşım ücretlerinde indirim ve personel eğitimi gibi diğer üretim faktörlerinin teşvikini kapsar.³⁷

³³ Rıdvan Karluk, **Türkiye’de İhracata yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi**, (İ.T.İ.A Yayınları, Eskişehir, 1981) s.114 .

³⁴ Alaaddin Büyükkaya, “Türkiye’de İhracatı Teşvikte İhracat Kredi Sigortasının Teknik ve Ekonomik Yönü , İhracat Kredi Sigortası Semineri”, (A.İ.T.İ.A Bankacılık ve Sigortacılık Y.O., Ankara-1981), s.83.

³⁵ Şule Alpan, “İhracatta Teşvik Aracı Olarak İhracat Kredi Sigorta ve Garantisi Sistemleri” , **Dış Ticarete Durum Dergisi**, s.5 , Temmuz-1987, s.28.

³⁶ Ayhan Aybar, “İhracat Kredi Sigortası ile İlgili Yasal Çalışmalar, İhracat Kredi Sigortası Semineri”, Ankara-1981, s.164.

³⁷ Karluk, **a.g.e.** , (1981) s.115.

3.5.Devlet Pazarlama Yardımları:

Tecrübesiz ve küçük boyutlu firmaların kendi imkânlarıyla dış Pazar araştırması yapması, hem çok güç hem de çok masraflıdır. Oysa hükümet, normal idari ve ekonomik faaliyetleriyle bu tür pazarlama bilgilerini daha kolay, daha süratli ve daha ucuza temin edebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde pazarlama konusunda devlet yardımı bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Her şeyden önce, gelişmekte olan ülkelerdeki işletmeler, gelişmiş ülkelere göre, oldukça küçük ölçeklerde kurulmuş olup bunların ürünlerini dış piyasalarda pazarlayacak ve bu konularda araştırma yapacak kuruluşlardan yoksundurlar.Bu nedenle, dış pazarlar hakkında bilgi toplama, dış ülkelerde sergi açma, ihracat elemanı yetiştirme, ambalajlama ile ilgili hizmetlerin kamu kuruluşlarınca düşük ücretlerle veya karşılıksız olarak yapılması gerekmektedir.

Devlet veya kamu kuruluşlarının ihracatın geliştirilmesi yolunda ihracatçılara yaptıkları yardımlardan ilki, ihracatın geliştirilmesi için yapılan mali yardımlardır. Bu yardım şeklinde, ihracatın geliştirilmesine yönelik tüm çabalarda devlet katkısı söz konusu olmaktadır. Örneğin, dış ülkelerde şube açılması, kalite kontrolü, dış sergi ve fuarlara katılma, dış reklam, piyasa araştırmaları, dış ülkelere ihracatçıların yaptıkları iş seyahatlerinin finansmanı, ihracatçıların bir araya gelip birlik halinde hareket etmeleri gibi konularda devlet, mali yardımda bulunmaktadır.

Bunun dışında, ihracat elemanı yetiştirilmesi, ihraç mallarının paketlenmesi, başarılı ihracatçıların ödüllendirilmesi gibi işlemlerde devletin pazarlama desteği şeklinde yaptığı yardımlar içerisinde yer alır.³⁸

4.İHRACAT TEŞVİKLERİ VE ÖDEMELER BİLANÇOSU İLİŞKİSİ

Ülkelerin diğer ülkelerle yapmış olduğu tüm ticari ilişkilerin bilançosuna ödemeler bilançosu denmektedir. Dış alemle yapılan her türlü ticari, hizmet, sermaye ve borç ilişkisinin tüm detayları bu yıllık olarak hesaplanan bilançoda gözükmektedir. Bu bilançonun açık yada fazla vermesi döviz kazandırıcı hizmetlerin büyüklüğüne ve dış harcamaların azlığına bağlıdır. Genellikle bu bilançonun açık yada fazla vermesinde ihracattan gelen dövizlerin büyük etkisi vardır.

---

³⁸ Karluk, a.g.e. , s.10.

4.1.Ödemeler Bilançosu Kavramı ve Açığı

Ödemeler bilançosu, genellikle bir yılı kapsayan bir dönem zarfında bir ülkenin bütün dış muamelelerini özetleyen istatistiki bir vesikadır.³⁹ Kavramsal olarak, ödemeler dengesi-bilançosu-belirli bir ülkenin belirli bir dönemde ülke sakinleri ile dünyanın diğer kesimi arasında yapılan tüm ekonomik işlemlerin kaydedildiği hesaptır.

Ülkeler için ödemeler bilançosu ekonomi ve dış alamlle olan ekonomik ilişkiler açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü bir ülkeye açılacak kredide bilançonun denklığı yada fazla vermesi göz önüne alınır. Bu yüzden ülkeler bilançoları açık verdiği zaman yada bilançolarının açık vermemesi için döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik etmeye çalışırlar.

Dış ödemeler bilançosunun amacı, ulusal gelir muhasebe sistemi(national income accounting system) içerisinde bir ülkenin diğer ülkeler ile yaptığı ekonomik işlemlerin bir özetini sunmaktır. Bu bilanço, üzerinde durum değerlendirmesi yapılabileceği bir tablo olmaktadır. Böyle bir tablonun düzenlenmesi ve sınıflandırılması (amaca ve zamana göre), ülkeden ülkeye, genel kalıbın değişmemesine karşılık, az çok farklılıklar gösterebilir.

Az gelişmiş ülke ekonomilerinin gelişme süreci içerisinde sektörel dengesizlikler, dış satım talebinde düşük oranlı büyüme, dış satım gelirlerinde istikrarsızlık, ticaret hadlerinin uzun dönemde aleyhte seyretmesi, dışsatımda yüksek mal ve coğrafi yoğunluğu gibi olgularla paralel olarak hızlı büyüme ve sermaye birikiminin yarattığı kronik döviz ihtiyacı, dış ödemelerde ortaya çıkan dengesizliğin önde gelen nedenleri olarak sayılmaktadır.

4.2.Ödemeler Bilançosu Açığını Giderici Politika Araçları ve İhracat Teşvikleri

Ödemeler Bilançosu dengesizliklerini telafi edici olarak kullanılan gerek otomatik mekanizmalar ve gerek iktisat politikası tedbirleri ekonomide mevcut kaynak dağılımını değiştirici etkilere sahiptir. Diğer bir deyişle, ödemeler bilançosu

³⁹ Mehmet Melemen, “Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletme(KOBİ)’lere Yönelik İhracat Teşvik Politikalarının Etkinliğini Artırıcı Bir Model Olarak Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin (SDŞ) İncelenmesi”, (Doktora Tezi, M.Ü. S.B.E., İstanbul, 2000), s.35.

dengelesizliklerinin düzeltilmesi, otomatik mekanizmaların ve politika tedbirlerinin piyasa güçlerini harekete geçirmesini ifade etmektedir.⁴⁰

İktisat politikası otoritelerinin iç denge ve dış dengeyi eş anlı olarak sağlamak için kullanmak imkanına sahip oldukları bütün politika araçlarını eksiksiz tespit etmek zordur. Bu sebeple, kullanılabilir politika araçlarını bir ‘genel tasnif’ içinde toplamak hem mümkündür, hem de analizleri kolaylaştırıcıdır. İşte bu amaçla, politika araçları, ‘harcama-azaltıcı’ ve ‘harcama-kaydırıcı’ olarak tasnife tabi tutulmuşlardır.

Harcama – Azaltıcı politikalar

Toplam talebi ve harcamaları azaltarak ödemeler bilançosu dengesizliğini düzeltmek amacıyla kullanılan ‘harcama azaltıcı’ (expenditure-reducing) politikalar, bir yandan harcamalar üzerinde etkili olurken, diğer yandan toplam üretimi etkilemektedir. Öyle ki dışa dönük harcamaları azaltıcılarıyla, ithalatı azaltarak ödemeler dengesini olumlu yönde etkilerken; iç harcamaları azaltıcılarıyla, bir çarpan katsayısı ile büyütülmüş olarak üretim hacmini olumsuz yönde etkilemektedir. Eğer, birinci etki ikinciden büyükse ve marjinal harcama eğilimi birden küçük olduğu sürece, harcama azaltıcı politikaların ödemeler bilançosu üzerindeki net etkisi olumlu yada pozitif olur.

Harcama – Kaydırıcı Politikalar

Harcama – kaydırıcı politikalar, iç talebin yönünü ulusal mallar ile ithalat arasında, dış talebin yönünü ise dışarıda üretilen mallar ile ulusal mallar arasında değiştirmeye yönelik araçlardır. Harcama-kaydırıcı politikalar harcama-azaltıcı politikalarından daha kolay uygulanırlar, çünkü harcama-azaltıcı politikaların ödemeler bilançosu üzerindeki etkileri dolaylıdır ve iç ekonomi üzerindeki etkilerine bağlı olarak ödemeler bilançosuna yansır. Harcama-kaydırıcı politikaların ödemeler bilançosu üzerindeki etkileri ise doğrudandır. Üstelik bu politikaların ekonomiye külfeti harcama-azaltıcı politikaların kullanılmasından daha azdır. Bununla birlikte, harcama kaydırıcı politikaları uygulamanın idari güçlükleri olduğu şüphesizdir.

Harcama-kaydırıcı (expenditure-switching) politikalar, kullanılan aracın genel veya selektif etkili olmasına göre ikiye ayrılır. Devalüasyon (deflasyonun sebep olduğu fiyat düşüşleri de bu grup içindedir) ve ticaret kontrolleri (ithalat kısıtlamaları, gümrük tarifeleri ve **ihracat teşviklerini** kapsar).Başlangıçtaki kambiyo kurunun ülke aleyhine

---

⁴⁰ Aynı, s.35.

bozulması demek olan devalüasyon, ithal malları fiyatlarını artıracığından harcamaların iç üretime yönelmesini sağlar.

İhracat teşvikleri iç üreticileri ihracata yönelik üretim yapmaya teşvik edecektir. Çünkü verilen teşviklerin çoğunluğu ihracat şartlı verilmektedir. Bu yüzden verilen ihracat teşvikleri karşılığında (ithalat yapılırsa da) ihracat yapılması şarttır. Bu noktada önemli olan ise verilen teşviklerin etkinliği ihracatta istenen amaçların gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

5. İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN EKONOMİK ETKİNLİĞİ

Ekonomik kalkınmada dış kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması için ihracatta teşvik tedbirlerine duyulan ihtiyaç büyüktür.

İhracatı teşvik tedbirlerinin etkinliğinden kasıt, ihracat, ödemeler bilançosu, yatırımlar istihdam ve ekonomik büyüme üzerinde bu tedbirlerin ne ölçüde etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu açıdan ele alındığında teşvik tedbirlerinin etkilerine bakacak olursak; Teşvik tedbirlerinin ilk etkisi “Statik Etkilerdir”. Yatırımların dağılımı, üretimin iç kaynak maliyeti, kapasite kullanımı ve stoklar üzerinde, teşvik tedbirlerinin neden olduğu etkilerdir. İkincisi ise “Dinamik etkilerdir”. Teşvik tedbirlerinin tasarruf, sermaye birikimi ve müteşebbislerin yaratıcılığı üzerinde neden olduğu etkilerdir.

İhracata yönelik bir dış ticaret stratejisi ile, hem ihracatta ve hem de ekonomik büyümede daha yüksek bir performans gösterilmektedir. İhracat teşvik tedbirlerinin uygulanmasını takiben ihracatın ve GSMH'nin daha yüksek hızlarda arttığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, ihracata yönelik strateji, istihdam, kaynakların etkin dağılımı ve gelir bölüşümü üzerinde olumlu etkiler meydana getirmektedir. İhracatta uygulanan teşvik tedbirlerinin etkinliğinden bahsedebilmek için, bu tedbirlerin sonucunda ihracat artmalı, ekonomide optimal bir kaynak dağılımı sağlanmalı ve sosyal karlılığın gerekleri yerine getirilmelidir. Sosyal karlılık, ihracatın teşvikine ve ithal ikamesine aynı teşvikleri ve korumayı amaçlamaktadır. Ülke ekonomisi açısından

ihracattan kazanılan bir dolar, ithal ikamesinden tasarruf edilen bir dolara eşit olmalıdır.⁴¹

İhracat, çeşitli şekillerde teşvik edilirken ithalatta bulunan ülkelerin misilleme yapma şansları asgaride tutulmalı ve yeni ürünlerin ihracatına teşvik tedbirleri uygulanırken ölçülü davranılmalıdır. Yabancı pazarlara girmenin getireceği ek giderler uygun teşviklerle karşılanmalıdır. İhracatçılara gerekli teşvikler sağlanırken tıpkı genç sanayilerin tarife ile korunmasında olduğu gibi, teşvikler yeni pazarlar kazanılıncaya kadar devam etmeli ve sonsuza dek sürmemelidir. Ekonomide ihracatı teşvik tedbirlerinin amacı, ihracat pazarlarına üretim yapan üreticileri, aynen tarife ve miktar kısıtlaması ile iç üreticileri rakip ülkelerin rekabetinden korumada olduğu gibi, sakınmaktır. Tarife ve miktar kısıtlamaları bir anlamda ithal ikamesi üreticilerine dolaysız bir şekilde mali yardım sağlarken, ihracatı teşvik tedbirleri de yerli ürünlere dış pazarlarda rekabet gücü kazandırmaktadır.⁴²

İhracatı Teşvik tedbirlerinin ekonomide etkin bir biçimde uygulanabilmesi için bazı noktalara dikkat etmek gerekmektedir. Şöyle ki;

i) Tedbirler, uluslararası alanda tarife korumalarına ve misillemelere yol açıcı nitelikte olmamalıdır. Günümüzde özellikle “Tek Pazar”a geçiş aşamasında teşvik tedbirleri hoş görülmemektedir. Kısıtlı olarak bazı tedbirler göz ardı edilse bile, sistemin genel yapısı itibariyle, tedbirler istenilmemektedir. Liberal ekonomi prensipleri söz konusudur. Bu bağlamda korumacılık politikası yaşama ortamı bulamamaktadır. Bunun dışında hiç kimse, rekabet edemeyeceği alana girmek istemez. Teşvik tedbirlerinin dozajı ayarlanamaz ise, diğer ülkelerin zarar görmesi söz konusu olabilir. Bu da misilleme yapma olasılığını gündeme getirir. Ölçülülük esastır. Zaten teşvik tedbirlerinden amaç, rekabet ortamını bozmak değil, rekabet ortamına uyabilecek seviyeye gelebilmektir.

ii) Amaç mevcut olan ihracata daha çok kar sağlamak değil, dezavantajları ortadan kaldırarak, ihracatın artmasına imkân sağlamaktır. Burada da ölçülülük prensibi gündeme gelmektedir. Piyasa koşullarına uyulmalıdır. Teşvik tedbirleri bir telafi mekanizmasıdır. Rakip ülkelerin sahip olduğu avantajlar dolayısıyla, geri çekilen

⁴¹ Bela Balassa , “ Export Incentives and Export Performance in Developing Countries Comparative Analysis”, (World Bank Staff Working Papers, No:313), s.43.

⁴² Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**, (Beta Basım A.Ş., 7. Basım, Eylül, 2003) s.220.

ihracatçıyı, bu tedbirler sayesinde aradaki farkı minimize ederek, piyasaya çekme amacı söz konusudur. Amaç ihracatı aynı tutarken karı büyütme değil, ihracatın boyutlarını büyütme; daha çok mal satmaktır.

iii) Özel üretim yardımlarından kaçınılmalıdır. Tedbirler, üretici ve ihracatçıya yardım niteliğindedir. Mali yardımlar, belli bir kesimde üretim sağlanması için yapılıyorsa, daha sonra bu tedbirleri kaldırmak zorlaşacağından, ekonomik etkinlikten uzak sanayiler doğacaktır. Bu sanayiler tedbirlerin ışığı altında yaşamaya alışacaklardır. Bu rahatlık onları gevşetecektir. Ta ki, tedbirler ortadan kaldırılıncaya kadar. O zamanda ortaya verimsiz sanayiler çıkacak ve darboğazlara gireceklerdir.

iv) Teşvik tedbirlerinin süresi çok iyi ayarlanmalıdır. Ne firmaları rahatlatıp, üretim ve ihracattan uzaklaştıracak kadar uzun süreli, ne de onları sıkıştıracak kadar kısa süreli olmamalıdır.⁴³

v) İhracatı teşvik tedbirleri mevzuatının dağınık olmaması da önem arz etmektedir. Sık sık değişen, dağınık bir mevzuat ihracatçıların bu teşviklerden yararlanma yüzdesini düşürebildiği gibi bir güvensizlik ortamının doğmasına da neden olabilir. En azından genel ölçütler saptanmalı ve değişiklikler bildirilmelidir. Etkinliğin sağlanması açısından bu önemli bir noktadır.

vi) İhracata yönelik sanayi mamullerinde kullanılan hammadde ve yarı mamulleri üreten alt-sanayi kolları üretim aşamasında teşvik edilmelidir. Ayrıca nitelikli işgücü yetiştirilmesi ve teknolojik gelişmeye katkısı yönünden imalat sanayi sektörü, ihracatı teşvik tedbirlerinden öncelikle yararlandırılmalıdır.

vii) İhracatı teşvik tedbirlerinin ülke ekonomisine getireceği mali külfetin karşılanabilmesi için dolaylı vergiler kullanılmalı, lüks tüketim vergilendirilmelidir.

viii) Teşvikler istikrarlı olmalı, ihracatçıya güven vermeli fakat teşviklerin devamlı uygulanacağı beklentisinin oluşmasına da fırsat verilmemelidir. Çünkü uzun vadede, ihracatın sürekli teşviki ithal ikamesinde olduğu gibi simetrik olumsuz etkiler yaratmaktadır.

---

⁴³ Narlı, a.g.e., s. 24.

Tablo 1. GATT'dan DTÖ'ye Kronoloji

1946-47	23 ülke arasında, ticaret kurallarını ve tarife indirimlerini ihtiva eden genel anlaşmayı kuran müzakerelerin ilk turu
1948	Geçici olarak GATT yürürlüğe girdi. GATT'I tamamlayacak ITO'nun (Havana) Şartnamesi'nin taslağının hazırlanması
1949	11 ülkenin dâhil olduğu tarife müzakerelerinin ikinci (Annecy) turu
1950	Çin Halk Cumhuriyeti GATT'dan çekildi. A.B.D. yönetimi ITO'nun kongre tarafından onaylanması yönündeki çabalarından vazgeçti.
1951	Tarife müzakerelerinin üçüncü (turquay) turu. Türkiye ve Almanya GATT'a girdi.
1955	GATT'ın çeşitli maddelerinin değiştiği gözden geçirme seansı. ABD'ye bazı tarım ürünlerinde tavizlerden vazgeçme hakkı tanıdı. Japonya GATT'a girdi.
1956	Çok taraflı müzakerelerin dördüncü (Cenevre) turu
1960-61	Çok taraflı müzakerelerin beşinci (Dillion) turu
1962	Pamuklu tekstil ürünleri ticaretine ilişkin uzun dönemli düzenleme sonuçlandı.
1964	Gelişme yolundaki ülkelerin yararlanabileceği ticaret tedbirlerinin alınmasını sağlamak için Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma konferansı kuruldu.
1964-67	Çok taraflı müzakerelerin altıncı (Kennedy) turu
1965	Gelişme yolundaki ülkelerle ilgili ticaret politikaları için yeni kurallar getiren "ticaret ve kalkınma" başlıklı kısım GATT'a ilave edildi
1967	Polonya GATT'a giren ilk COMEON ülkesi oldu.
1970	Pamuklu tekstil ürünleri ticaretine ilişkin uzun dönemli düzenleme üç yıl daha uzatıldı.
1973-79	Çok taraflı müzakerelerin yedinci (Tokyo) turu
1974	Tekstil ürünleri ticaretine ilişkin çok eyaflılar düzenlemesi yürürlüğe girdi.
1977	Tekstil ürünleri ticaretine ilişkin çok eyaflılar düzenlemesi yeniden müzakere edildi.
1982	GATT bakanlar toplantısı. Yaklaşık on yıl içinde ilk kez toplandı. Yeni bir tur için gündem belirlenmesi başarısız oldu. Ancak gündem oluşturulması için bir çalışma programı yapıldı. Tekstil ürünleri ticaretine ilişkin çok eyaflılar düzenlemesi yeniden müzakere edildi.
1986	Tekstil ürünleri ticaretine ilişkin çok eyaflılar düzenlemesi yeniden müzakere edildi.
1986-94	Çok taraflı müzakerelerin sekizinci (Uruguay) turu
1988	Uruguay turu müzakereleri yarı dönem sonuçları bakanlarca gözden geçirildi.
1990	Uruguay turunu sonuçlandırmak için Bürüksel'de yapılan bakanlar toplantısı başarısız oldu. Kanada turu sonucunda bugünkü DTÖ'nün kurulmasına dair resmi bir teklifte bulunuldu.
1993	Haziran ayında A.B.D. kongresi hükümete Uruguay turu müzakerelerinin sonuçlandırılması için yalnızca 15 Aralık gününe kadar hızlandırılmış yetki verdi.
1994	15 Nisan'da Marrakesh'de, Uruguay turu Sonuçlarını ihtiva eden, 1995-2005 tarihleri arasında uygulanacak olan ve DTÖ'yü kuran Nihai Senet 1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe girmek üzere imzalandı.

Kaynak : YAPICI, 2000, s.22.

6. GATT MEVZUATI ÇERÇEVESİNDE İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ

Gelişmiş, sanayileşmiş serbest piyasa ekonomilerine sahip olan ülkelerde, tamamlayıcı ve uygulamaya dönük en önemli araç olan ihracatı teşvikte amaç, sosyo-ekonomik yapı değişikliğinin amacına uygun olarak geliştirilmesidir.⁴⁴

2. Dünya savaşından önce ülkeler korumacı politikalar izlemekteydi. İçinde buldukları işsizlik, ödemeler dengesi sorunlarıyla baş edebilmek için karşılıklı olarak tarife yükseltmekteydiler. Dış ticaret anlaşmaları ikili anlaşmalar şeklinde yürütülüyordu.

Bu durumdan özellikle sanayileşmiş ülkeler rahatsızlık duyuyorlardı. Çünkü bu ülkelerde ekonomik hayatın canlılığı büyük ölçüde dış piyasanın varlığına bağlıydı ve ticarete haksız rekabet koşullarının ortaya çıktığı gözlemlenmekteydi.

Uluslar arası ve mali sistemin temeli, 2.dünya savaşı bitmeden 1944 yılında, Bretton-Woods konferanslarında atılmış, bu konferansta IMF (Uluslar arası Para Fonu) ve Dünya bankası kurulmuştur.⁴⁵

1930 yıllarında yaşanan ekonomik bunalımın tekrarını önlemek için İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünya ekonomisinin; Dünya Bankası ve Uluslar arası Para Fonu'ndan sonra üçüncü temel kuruluşunu oluşturmak amacıyla, önde gelen ülkelere Mart 1948'de Havana'da Uluslar arası Ticaret Örgütü (ITO) anlaşması imzalanmıştır.

Ancak bu kuruluşun fonksiyonlarının, ülkelerin iç ekonomi politikalarına müdahale etme niteliği taşıdığı gerekçesiyle, anlaşmayı imzalayan ülkelerin hükümetleri tarafından benimsenmemiş bu nedenle de ITO'nun kuruluşu gerçekleşmemiştir.

ITO'nun ülkeler tarafından onaylanmasına kadar geçecek sürede, belirli mallar üzerinde tarife indiriminde bulunmak, bu indirimleri uygulamaya koymak amacıyla 1946–1947 yıllarında müzakereler yapılmış ve 23 ülke tarafından Ekim 1947'de Cenevre'de 'geçici' olarak nitelendirilen GATT imzalanmıştır. ITO'nun kurulamaması nedeniyle geçici olma özelliğine rağmen GATT, 1948–1994 yılları arasında uygulanmıştır.⁴⁶

⁴⁴ Aysun Çelik, "İhracat Teşvikleri Bazı Dünya Ülkeleri ve Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü. S.B.E., Ankara, 1999) s. 16.

⁴⁵ İGEME, GATT-URUGUAY Raund Uluslar arası Ticarete ve İş Çevrelerine Etkileri, (Eylül 1997), s. 1.

⁴⁶ M. Cem Kozlu, **Uluslar arası Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar**, (4. basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nr: 243, Ankara, 1993) , s. 15.

GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması), dünya ticaretine şu prensiplerin girmesini sağlamıştır

a) GATT'a üye ülkeler, ulusal sanayilerin dış rekabete karşı korunabileceğini kabul eder. Bu korumanın düşük düzeyde gümrük tarifeleri ile yapılabileceği kabul edilerek, istisnalar dışında miktar kısıtlamaların kullanılması yasaklanmıştır.(Yerli endüstrinin tarifelerle korunması)

b) Ülkeler kendi sanayilerini korumak amacıyla uyguladıkları tarifeleri indirmek, mümkünse kaldırmak zorundadırlar. Ülkelerin beyan ettikleri ulusal tarife listeleri GATT hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak bağlanmış olup, tekrar yükseltilememektedir.(Tarife Taahhütleri)

c) İthal veya ihraç edilen malların tabii olduğu gümrük tarifelerinin ülkeler arasında farklılık göstermeyerek, eşit olarak uygulanması (En çok kayırlan ülke prensibi). Bu kuralın istisnaları;

1) Bölgesel ticaret düzenlemeleri yapmış ülkeler arasındaki ticaret tercihli tarifelerle ya da tarifersiz olarak yürütülmektedir.

2) Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerle olan ticaretlerinde Genelleştirme Preferanslar Sistemi kapsamında, ithalatta tercihli gümrük tarifesi yada sıfır gümrük uygulayabilmektedirler.

d) İthal edilmiş ürünlerle bunlara eşdeğer ürünler arasında ülke içi vergiler ve kurallar arasında ayrımcılık yapılmasının yasaklanması. Böylelikle gümrük vergisi ödeyerek ulusal pazara giren ithal bir ürüne, yerli bir üründen daha yüksek vergiler uygulanması engellenmiştir.(Ulusal ayrımcı muamele ilkesi)⁴⁷

Ancak, GATT bu temel ilkeleri bozan sınırlamalarda getirmiştir.

a) Özellikle ödemeler dengesi sorunu ile karşılaşan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin geçici koruyucu önlemlere başvurabilmeleri,

b) İki veya daha fazla sayıda ülkenin bölgesel entegrasyona giderek kendi aralarında gümrük birliği oluşturabilmeleri,

c) Haksız ticaret yapan bir ülkeye karşı, bu haksızlığa uğrayan ülkenin anti dumping ve telafi edici vergiler yoluyla yerli sanayini koruyucu önlemler alması,

d) Dokuma ve hazır giyim sektöründe özellikle gelişmekte olan ülkelere gelen ihracatı sınırlamak için sanayileşmiş ülkelerin kotalar tahsis edebilmeleri.

⁴⁷ ITC İşletmeler İçin Dünya Ticaret Sistemi Rehberi, (ITC Yayını, 2002), s. 8,9.

GATT kapsamında bugüne kadar 8 müzakere yapılmıştır. İlk yıllarda sadece gümrük tarifelerinde indirimler gerçekleştirilmiştir. Kennedy ve Tokyo round müzakerelerinde tarife dışı tedbirlere ve GATT sisteminin işleyişine yer verilmiştir. Örneğin Kennedy görüşmelerinde dampainge karşı anti damping kodu benimsenmiş, Tokyo görüşmelerinde ise tarife dışı engeller ele alınmıştır.⁴⁸

Bu müzakerelerin en kapsamlısı ve uzun süreli Uruguay Turu olmuş ve DTÖ' nün kurulmasıyla birçok yeni anlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır. Uruguay Turu sonucunda varılan anlaşma ile, uluslar arası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğinde olan GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturulmuş ve 1 Ocak 1995 tarihinde DTÖ kurulmuştur.⁴⁹

Uruguay Turu olarak anılan müzakere süreci önceki turlardan çok daha geniş kapsamlı olmuştur. Bu turdan önceki yedi müzakere turunda asıl hedeflenen gümrük vergilerinin azaltılması iken, Uruguay Round'da gümrük vergilerinin azaltılmasının yanı sıra, dünya ticaretindeki kural ve disiplinlerin güçlendirilmesine yönelik ve tüm ülkelerin taraf olduğu 29 anlaşma bir paket halinde kabul edilmiştir. Uruguay Turu'nun diğer çok taraflı müzakerelerden farkı, hizmet ticareti, fikri mülkiyet hakları, ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri gibi yeni konuların da müzakereler kapsamına alınmış olmasıdır.⁵⁰

DTÖ' nü kuran anlaşma ile DTÖ' nün, Uruguay Turu sonuçlarını oluşturan bütün metinleri kapsayacak biçimde GATT'ın yerine geçmesi kabul edilmiştir.

Ticaret kurallarını düzenleyen uluslar arası tek örgüt durumundaki DTÖ, 01.01.1995 tarihinden itibaren faaliyetlerini sürdürmektedir.

DTÖ Anlaşmaları temel olarak dört grupta incelenebilir;

- Mal Ticareti
- Hizmet Ticareti
- Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları
- Çoklu Anlaşmalar

Teşviklere ilişkin hükümler mal ticareti anlaşmalarının altında yer almaktadır.⁵¹

⁴⁸ İGEME, GATT-URUGUAY, a.g.e. , s.1.

⁴⁹ R. Barış Tekin, **Döviz Kurunda ki Gelişmelerin Türkiye İmalat Sanayi İhracat Fiyatlarına Yansıması**, (TİM Yayını, İstanbul, 2004) s.16 .

⁵⁰ HDTM, Avrupa Topluluğu ve Türkiye (2. Baskı, HDTM Yayını, Ankara , 1993), s.146.

⁵¹ Nil Karaca, <http://www.kktcsanayiodasi.org/den20.pdf> , s.4.

7. DTÖ' NDE TEŞVİKLER

DTÖ anlaşmasında 'teşvik' yerine 'sübvansiyon' ifadesi kullanılmaktadır. Anlaşmanın 6, 16, 23'üncü maddeleri sübvansiyonlara ilişkin genel hükümleri içermektedir.

1979 Tokyo Turu sonucunda imzalanmasının ardından 1980'den bu yana yürürlükte olan ve Uruguay Turu Nihai Senedi ile, bazı eklemeler yapılarak geliştirilmiş bulunan 'Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması', sübvansiyonların uygulanmasına yönelik esasları ayrıntılı bir biçimde düzenlemiş bulunmaktadır. Ayrıca koruma önlemlerinin ve sübvansiyonların bozucu etkilerini giderebilmek için önceki metinlerden farklı olarak ilk kez sübvansiyonun net bir tanımı yapılmıştır.⁵²

Uruguay Turu Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması'na göre, anlaşmaya taraf ülkelerden birinde hükümet ya da herhangi bir kamu kuruluşu tarafından, mal ve hizmet üretimine aşağıdaki şekil ve şartlarda yapılan mali katkılar sübvansiyon olarak kabul edilmektedir.

- Devlet uygulamasının hibe, kredi ve hisse katılımı gibi doğrudan fon transferleri içermesi veya potansiyel olarak doğrudan fon ya da yükümlülük transferleri
- Vadesi dolmuş bir hükümet gelirinin affedilmesi veya tahsil edilmemesi (vergi ertelemeleri gibi mali teşvikler)
- Hükümetin genel altyapı sağlanması dışında mal ve hizmet üretimi veya satın alınması
- Hükümetin bir fon mekanizmasına ödeme yapması, özel bir organa ilk iki maddede belirtilen hükümet faaliyeti olarak nitelendirilen işlevleri yerine getirmesi için görev vermesi
- Genel Anlaşma'nın XVI. Maddesinde belirtilen anlamda bir gelir veya fiyat desteği alması
- Bu yolla bir çıkar sağlanması.

Anlaşma Sübvansiyonları üç ayrı kategori altında sınıflandırmıştır;

- Yasaklanmış sübvansiyonlar,
- Karşı tedbir alınabilir sübvansiyonlar
- Karşı tedbir alınmasını gerektirmeyen sübvansiyonlar

⁵² İsmail Aydoğuş, **Türkiye'nin Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Devlet Yardımları**, (Afyon, 2000) s. 36.

Yasaklanmış sübvansiyonlar

İhracat performansı şartına bağlı olan veya ithal yerine yerli mal kullanım şartlı olan sübvansiyonlardır.

DTÖ çerçevesinde sağlanan anlaşmalarda, yerli ürünle, ithal ürün arasında ayırım yapan yardımlar doğrudan ihracat performansını destekleyen dolayısıyla serbest rekabette olması gereken kaynak akışının tersine akmasına neden olan türde sübvansiyonlar yasaklanmıştır. Yasaklanmış sübvansiyonlarla ilgili uyuşmazlıklar, yeni uyuşmazlıkların çözüm yöntemlerine tabidir.⁵³

Sübvansiyonun yasak olduğu tespit edilirse hemen durdurulması istenmekte, sübvansiyon uygulamasına son verilmediği takdirde ise şikâyetçi taraf telafi edici önlem alabilmektedir.

Karşı tedbir alınabilir sübvansiyonlar

Bu grup altında herhangi bir taraf ülkenin öteki taraf ülkelerin çıkarlarına sübvansiyonlar yoluyla zarar vermesinin önlenmesi amaçlanmaktadır. Herhangi bir ürün için uygulanan sübvansiyon oranının mal değerinin % 5'ini geçtiği durumlarda veya bir sanayi dalının uğradığı işletme zararlarını karşılayacak sübvansiyon verildiği zaman “ciddi zarar”ın olduğu kabul edilmektedir. Bu tür durumlarda, söz konusu sübvansiyonun şikâyetçi ülkenin yerli sanayine zarar vermediğinin kanıtlanması yükümlülüğü sübvansiyonu uygulayan ülkeye düşmektedir.

Karşı tedbir alınmasını gerektirmeyen sübvansiyonlar

Anlaşmanın 2'inci maddesi çerçevesinde spesifik olmayan sübvansiyonlar ile bu madde çerçevesinde spesifik olup, ancak araştırma-geliştirme, geri kalmış bölgelerin desteklenmesi ve çevre koruma amacına yönelik sübvansiyonlar karşı tedbir alınmasını gerektirmeyen sübvansiyonlar olarak kabul edilmiştir. Bu tür sübvansiyonların geçici olarak uygulanması öngörülmüş ve uygulamanın sürdürülmesine yönelik bir karar alınmadığı için karşı tedbir alınmasını gerektirmeyen sübvansiyonlar ortadan kalkmıştır.

⁵³ Barbaros İnceci, **Devlet Yardımları**, (Rekabet Kurulu Yayını, Ankara, 2000) s. 113.

İKİNCİ BÖLÜM

İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE UYGULANAN TEŞVİK TEDBİRLERİ

1.OSMANLI DÖNEMİ'NDE İHRACAT TEŞVİKLERİ

Tanzimat'tan önce Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticaret politikası, ülkede mal bolluğu ve ucuzluk sağlamak amacıyla, ithalatı teşvik edici, ihracatı kısıtlayıcı bir uygulamaya dayanıyordu. İhracat bir taraftan daha yüksek oranda vergilendirilmekte, öte taraftan bazı mallara ihraç yasağı konmaktaydı.⁵⁴

Kapitülasyonların da desteklediği bu ithalatı teşvik edici dış ticaret politikası yanında 1838 tarihinde İngiltere ile yapılan Balta Limanı Sözleşmesi ve bunu takiben Fransa ve diğer Avrupa ülkeleriyle yapılan benzer sözleşmeler ile Osmanlı Devleti gümrükleri üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçmek ve yabancılara Osmanlı uyruklulara nazaran sayısız ayrıcalıklar tanımak suretiyle engelsiz bir dış ticaret rejimi geliştirmiştir. Böylece Osmanlı ekonomisi gelişen Avrupa sanayi için açık Pazar haline gelmiştir.

Uygulanan bu politika, o zamanlar sanayileşme yolunda hızla ilerleyen Avrupa Ülkelerinde uygulanan yerli sanayi, üretimi ve ihracatı teşvik edici ve koruyucu dış ticaret politikasına ters düşmekteydi.

Osmanlı Devleti'nin dış ticaret rejimi ile ilgili ilk değişiklikler,1838'de İngiltere ve Fransa'nın girişimleri ile ithalatta gümrük resimlerinin yüzde 12'den, yüzde 3'e düşürülmesi ve ihracattan alınan gümrük resimlerinin tamamen kaldırılması veya yüzde 1'e düşürülmesi şeklinde olmuştur.⁵⁵

Bunun sonucu ise gümrük resimleri hâsılatı iki katına çıkmıştır. Diğer bir ifade ile ithalat sekiz kat artmıştır. Asıl ilginç gelişme, ilk birkaç yıl, ihracatın nerede ise ithalatı karşılayacak miktarlarda artış göstermesidir. Sonrasında ise 1844 yılında Osmanlı'nın bütün altın ve gümüş rezervi tükenmiş, Galata bankerleri üzerinden bir nevi iç borçlanmaya gidilmiş ise de 1854 yılında Osmanlı Devleti ilk resmi dış borcunu almıştır.

---

⁵⁴ Tarık Celal Güven, "Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Dış Ticaretimizin Geçmişi ve Bugünü " **DTM Dış Ticaret Dergisi**, özel sayı (Ekim, 1998) s.26.

⁵⁵Yavuz Mollasalihoğlu, " İhracat Teşvikleri", **DTM Dış Ticaret Dergisi** (sayı:13, yıl: 4, Nisan, 1999) s.36.

O dönemde ihracatın neden artmadığı ve nasıl arttırılacağı sorusuna yanıt aranmaya başlanmıştır. Her dönemde olduğu gibi bu sorunun yanıtı o dönem içinde çok basitti. Ulaşım alt yapısının yetersizliği yada olmayışı ile ihraç ürünlerinin (tütün, yün, tiftik) işlenmemiş ürünler olması. Böylece ihracatın geliştirilmesi için çaba sarf edilmeye çalışılmıştır. Bu girişimler sonucunda Osmanlı Devleti ve onun devamı olan Türkiye Cumhuriyetindeki ilk teşvik kararı alındı.1913 tarihli Teşviki Sanayi Kanun Muvakkati yapılmıştır. Bu kanun ile Sanayi işletmelerine hammadde ve makine ithalatında gümrük vergisi muafiyeti getirilmiştir. Bu kapsamda ilk ihracat teşviki olarak, pamuğu işleyerek, pamuk ipliği olarak ihraç edecek olanlardan ihraç gümrük resminin alınmayacağına ilan edilmesi sayılabilir. Yani ilk ihracat teşvikleri, sınai katma değer ihtiva eden ürün ihracatının sağlanması amacıyla yönelik olmuştur. Bugünde ülkemiz ihracat teşviklerinin temelini bu düşünce oluşturmaktadır.

2. 1923 – 1960 DÖNEMİ İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ

İhracatı teşvik tedbirleri sürekli gelişen ve değişen ekonomik şartlara bağlı olarak dinamik bir çizgi takip etmiştir. Bu nedenle kullanılan araçların nitelik ve niceliği zaman içinde oldukça büyük değişim ve gelişim göstermiştir.⁵⁶

1923–1960 döneminde uygulanan dış ticaret politikalarında daha çok devletçi ve korumacı politikaların ağırlık taşıdığı gözlenmektedir. Bu dönemin başında dış ticarete ilişkin düzenlemelerle ilgili ilk husus; Lozan antlaşmasına ek olarak imzalanan Ticaret Sözleşmesi ile konulan engel olarak belirlenebilmektedir. Sözleşme hükümleri, 5 yıl süre ile Türkiye'nin dışarıya karşı uygulayabileceği iktisat politikalarını dondurmakta ve bazı istisnalar hariç ithalat ve ihracat yasaklarının kaldırılmasını ve yenilerinin konmasını gümrük tarifelerinin ise 5 yıl süre ile değişmemesini öngörmekteydi. Bu hükümler çerçevesinde Türkiye'nin gümrük gelirlerini arttırmaya veya sanayii dış rekabetten korumaya yönelik etkin bir politika değişikliği de engellenmiş oluyordu.

17 Şubat 1923 tarihinde Cumhuriyetin ekonomik bağımsızlık temelini oluşturmak ve ulusal kalkınma mücadelesinin niteliğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi dönemin en önemli bir mihenk taşıdır.⁵⁷

⁵⁶ Halil Dirimtekin, **Türkiye Ekonomisi**, (Ankara, Nisan, 1990) s. 27.

⁵⁷G.Müğe Varol, "Cumhuriyetin 80.Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi" **DTM Dış Ticaret Dergisi** , Özel Sayı, (Ekim, 2003) s. 153.

1535 üyenin katıldığı bu kongrede tarım, sanayi, ticaret ve el emeği konularının gelişimi için aşağıdaki teşvik tedbirleri alınmıştır.

- Gümrük himaye usulü
- Teşviki sanayi kanunu
- Ulaşım araçlarında özel tarife
- Sanayi eğitimine önem verilmesi

Bu dönem de özel sektöre ağırlık veren bir kalkınma stratejisi uygulanmıştır.1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuş,1927 yılında 1055 sayılı Teşvik-i Sanayi Yasası çıkarılmıştır.⁵⁸

Dönemin özendirme önlemlerinin ve bağışıklıklarının en önemlileri şunlardır:

- a)Başta kazanç ve gümrük vergileri olmak üzere bir çok vergi, harç ve resimlerden bağışıklık
- b)Uygun görülen girişimlere 10 hektara kadar karşılıksız arazi verilmesi
- c)Haberleşme bağlantılarının ve motor gücünün hükümetçe karşılıksız sağlanması
- d)Girişimin kuruluşunda yurtdışından sağlanan araç ve gereçlerin devletin elindeki demir ve deniz yollarında %30 indirimli olarak taşınması
- e)Yıllık üretimin %10'na ulaşan hükümet desteği
- f)Kamu kesiminin ve bu yasadan yararlanan kuruluşların, teşvik gören girişimin üretimi nitel ve nicel olarak yeterli ise ve fiyat %10'dan fazla değilse, dış alım malları yerine bu malların satın alınması zorunluluğu
- g)Bir kısım kamusal tekel maddelerinin bu kuruluşlara indirimli olarak satılması.⁵⁹

Planlı döneme gelinceye kadar ihracat teşvikine yönelik düzenlemeler çeşitli mali mevzuat içinde dağınık olarak bulunmuştur.1923–1929 yılları arasında Lozan Antlaşmasının bağlayıcı hükmü gereğince dış ticaret konusunda herhangi bir düzenleme yapılamamıştır.1929 yılına gelindiğinde karşılaşılan sorunlardan biri dış ticaret açığının kapatılması idi. Bu açığın kapatılması için ya ihracat arttırılacak, yada ithalat harcamaları azaltılacak veya her ikisi bir arada gerçekleştirilecekti.1929 yılındaki ortam

⁵⁸ İhsan Gülay, “Dışa Açılmada İhracattın Teşviki Aracı Olarak Döviz Kuru Politikası ve Dış Ticaret Stratejisi”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1991) s. 81.

⁵⁹ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, Genişletilmiş (II. basım, Remzi Kitapevi, 2000) s. 44.

içerisinde, ihracat gelirlerini kısa dönemde yeterince arttırabilmek zordu. Çünkü dış talep yeterli olsa bile, ihraç ürünlerinin ağırlığını oluşturan tarım sektöründe kısa sürede büyük arz sızramaları yapmak mümkün değildi. Üstelik 1929 yılı dış ticaret hadlerinin aleyhe döndüğü bir yıldır. Böyle olunca dış ticaret konusunda koruyucu bir politika izlenmeye başlanmıştır.⁶⁰

1930 yılında çıkarılan 1705 sayılı ‘Ticarette Tağışın Men’i ve İhracatın Murakabe ve Korunması Kanunu ile ihracatta artış sağlamaya yönelik uygulama gerçekleştirilmiştir.⁶¹

Yine aynı yıl yürürlüğe giren 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu’nun 1.maddesi ise kambiyo kontrol rejimini açık olarak getirmiştir.1932 yılında yürürlüğe giren Takas Komisyonları Teşkiline Dair Kanun dış ticaretin kontrol altına alınmasını sağlamıştır.

1933 tarihinden itibaren de, takas sisteminin daha geniş anlamda uygulanması olan kliring usulü benimsenmiştir. Takas ve kliring yöntemleri ile, ithalatçı ithal ettiği mal kadar ürün ihraç etmek ile yükümlü tutulmakta böylelikle ihracat arttırılmaya çalışılmaktaydı.⁶²

1930’lu yıllarda hükümetin dış ticaret ile ilgili bir başka faaliyeti de, ihraç ürünlerinin dünya piyasalarında tanıtılmasına yöneliktir. Bu amaçla 1934 Mayıs’ında ‘‘Türkofis’’ kuruldu. Bu devlet kuruluşu, dış piyasalar hakkında istihbarat toplayacak, Türk ihraç ürünlerinin üretim, pazarlama ve standart koşullarını inceleyecek, sergiler düzenleyecek ve çeşitli araştırmalar yapacaktı.⁶³

1930’lu yıllarda dünya ekonomisi büyük bir buhran içine sürüklenirken, Türkiye ekonomisi dışa kapanarak devlet eliyle bir milli sanayileşme hamlesi gerçekleştirmeye yönelmiştir.1930’lu yıllardan itibaren genel olarak koruyucu ve devletçi bir iktisat politikası izlenirken, dış ticaret konusunda da devletin sıkı kontrolü açıkça görülmektedir.⁶⁴

1936 yılında 3078 sayılı kanunla tuzdan alınan tekel vergisine ihracatta vergi iadesi imkânı tanınmıştır. Ayrıca aynı yıl içerisinde ihracatçıların ruhsat almaları ve

⁶⁰ S Yahya Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950**, (2. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara, 1986) s. 207.

⁶¹ İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, (Ezgi Kitapevi, Bursa, 1998), s. 52

⁶² Erdoğan Alkin, **Uluslar arası Ekonomik İlişkiler**, (İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul, 1978) s. 220.

⁶³ Tezel, , **a.g.e.** , s.153.

⁶⁴ Varol, **a.g.m.** , s. 155.

ihracatçı birliklerinin kurulması zorunlu kılındı. 1937-1939 döneminde daha önceki dönem esaslarına ek olarak, bazı malların ihracı önceden izne bağlanmış, bazılarında ise ihraç yasakları konmuştur.⁶⁵

28.5.1940 tarihli ve 3843 sayılı kanun ihracatta hamle yapmak için çıkarılmış, bu kanunla 1927 tarih ve 1039 sayılı Muamele Vergisi Kanunu değiştirilmiş, üretimi, alım satımı, ihracatı devlet tekelinde bulunan mamul ve maddelerin teslimi sırasında muamele vergisinden istisna hükmü getirilmiştir. Türkiye’de ihracatla ilgili bir verginin istisnası ilk olarak, 3843 sayılı kanunda yer almış, bu kanun 1956 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁶⁶

1940 tarihinde yürürlüğe giren Milli Koruma Kanun da ithalat ve ihracat üzerindeki devlet denetimini iyice arttırmıştır. Bu kanunla bazı ürünlerin ihracatı hükümet denetimine sokulmuştur. 1940 yılında İhracat Vergisi yürürlüğe konmuştur. Bu vergi 1942–1945 yıllarında bütçeye 91 milyon TL. gelir sağlamıştır. Yine 1941 yılında, 1941 tarih ve 2/15843 sayılı kararname ile dış ticarete ikili kur sistemi uygulanmaya başlanmıştır.⁶⁷

1949–1952 döneminde ihracat geniş ölçüde serbestleştirilmiştir. İhraç mallarında tütün, krom, bakır, zeytinyağı, ülke ekonomisinin ihtiyaçları, iç ve dış piyasa şartları, satışın yapılacağı piyasanın durumu, ihracat yapılan ülkelerin Türkiye ile ticari ve ekonomik ilişkileri göz önünde tutularak lisansa bağlanmıştır. İhracatında günlük çekilen malların ihracatına karşılık ithal hakkı tanınmıştır.⁶⁸

1956 yılında çıkarılan 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu’nun 6. ve 7. maddeleri, Muamele vergisinde uygulanmakta olan ihracat muafılığı mekanizmasını yeniden düzenlemiştir. 6802 sayılı kanunda ihracatla ilgili muafiyetler, ya verginin hiç tahsil edilmemesi veya daha önce tahsil edilenin iadesi yoluyla yapılmaktaydı. Bu kanun, 1923’ den sonra ihracat muafılığı konusunda yapılan ilk geniş kapsamlı düzenlemeyi oluşturmaktadır.

⁶⁵ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi**, (6. Baskı, Beta yayınları, İstanbul 1999) s. 446.

⁶⁶ Narlı, **a.g.e.**, s. 38.

⁶⁷ Tezel, **a.g.e.**, s. 157.

⁶⁸ Karluk, **a.g.e.**, (1999) s. 446.

Ayrıca 6802 sayılı kanun dışında 1956 tarih 6747 sayılı kanun ve 1942 tarih 4250 sayılı kanundaki şeker istihlak vergisi ve ispiro ve ispirotolu içkiler inhisar resmi ile ilgili ihracat muafıllıkları da yer almaktaydı.⁶⁹

1950–1960 döneminin başlarında dış ticarete liberasyona gidilmiştir. Bunun sonucunda ithalat hızla artmış, ithalatın finansmanında birikmiş döviz rezervleri kullanılmıştır. 1953–58 tarihleri arasında ihracata konu olan mallar lisansa bağlı mallar ve serbest mallar olarak iki ayrı listede toplanmıştır. Ancak bu dönemde de ihracatın artırılmasına yeterli önem verilmemiş, dış ödemeler açığı hızla artmıştır. 1950 sonrasında ekonomide liberalleştirme çabalarına rağmen iç piyasaya yönelik üretim tesislerinin kurulması ile ithalatta canlanma olmuş, fakat üretim ve pazarlama dışı dönük olmadığı için ihracat artışı ve geleneksel ürünler dışında mal ihracı gerçekleştirilememiştir.⁷⁰

İhracatı olumsuz etkileyen faktörlerden biri de Türk lirasının dış değerinin yüksek tutulmasıdır. Bu durumu bir ölçüde ortadan kaldırmak için çeşitli dönemlerde devalüasyonlara başvurulmuştur. İlk büyük oranlı devalüasyon 7 Eylül 1946 tarihinde yapılmıştır. Bu devalüasyon çok amaçlıdır. Bunlardan ihracatla ilgili olanı ise, dışarıya satılmakta olan ürünlerin dolar cinsinden fiyatının düşürülmesiyle ihracatı arttırmaktır. II. Dünya Savaşı esnasında oluşan enflasyon nedeniyle ihracatı yapılan ürünlerin fiyatı dünya fiyatlarının üstüne çıkmıştı. Ayrıca yapılan mal stokunun da ihracatla eritilmesi gerekiyordu.⁷¹ Savaş sonrasında özel şartları ve Türkiye'nin arz imkânlarının yetersizliği nedeniyle bu devalüasyondan beklenen sonuç elde edilememiştir. Aynı amaçla yüksek oranlı bir devalüasyon da 4 Ağustos 1958 İstikrar tedbirleri çerçevesinde yapılmıştır.

Sonuç olarak, 1923–1960 döneminde ihracatla ilgili yapılan düzenlemeler mali mevzuat içinde dağınık olarak bulunmuş ve yetersiz kalmıştır. Bu dönemde ihracatın artırılmasından ziyade yerli sanayinin kurulmasına ağırlık verilmiş, ihracatla ilgili olarak yapılan düzenlemeler ve çalışmalar etkili olmamıştır. 1947 yılından itibaren dış ticaret bilançosu açık vermeye başlamış ve bu açık kronikleşerek günümüze kadar gelmiştir.⁷²

⁶⁹ T.C Ticaret Bakanlığı, 50 yılda Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri, (Ankara, 1974) s. 4.

⁷⁰ Ahmet Kılıçbay, **Türk Ekonomisi**, (Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985) s. 115.

⁷¹ Kepenek, Yentürk, **a.g.e.**, s. 73.

⁷² Kılıçbay, **a.g.e.**, s.116.

İhracatın teşviki ile ilgili olarak daha etkili ve sistemli adımlar planlı dönemle birlikte atılmaya çalışılmıştır.

3. 1960–1980 DÖNEMİ İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ

1950'lerin sonuna gelindiğinde Türkiye ekonomisinin, dış ödeme gücü ve enflasyon gibi iki büyük sorunu vardı. Bir yandan üretim için gerekli dış alım girdileri sağlanamıyor öte yandan yıllık %25 dolaylarındaki enflasyon sermaye kaynaklarının kullanımında yeni düzenlemeler gerektiriyordu.⁷³

27 Mayıs 1960 hareketinden sonra Türkiye'de önemli siyasi ve ekonomik dönüşümler meydana gelmiş ve iktisat politikası açısından da yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde planlı kalkınma sürecine girilmiş, uygulanacak iktisat politikaları 1963 yılından başlayarak beşer yıllık kalkınma planları ile yürütülmüştür. Planlı kalkınma 1961 Anayasası'nda da yer almış ve bu çerçevede Devlet Planlama Teşkilatı kurularak (DPT) planların hazırlanması ve uygulanmasını takip ile görevlendirilmiştir.⁷⁴

Planlı kalkınma döneminin öngördüğü ekonomi modeli karma ekonomi modeli, dış ticaret politikası ise ithal ikamesine dayalı sanayileşmeye dönük yerli sanayi ve üretimini koruyucu bir yöndedir.

Bu genel ekonomi politikası ve uygulamalar aşağı yukarı aynı çizgide 1980 yılına kadar devam etmiştir.⁷⁵

3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1963–1967)

Yukarıda da değinildiği gibi 1960 yılında meydana gelen siyasal gelişmeler sonucu, sorunlara bakış açısı değişmiş ve topyekün kalkınmanın plana bağlanması anayasal temellere oturtulmuştur. Buna göre, iktisadi gelişme hızlandırılacak, mali kaynaklar arttırılacaktır.⁷⁶

⁷³ Kepenek, Yentürk, **a.g.e.** , s. 141.

⁷⁴ T.C. 1960 Anayasası, Madde:129, s. 51.

⁷⁵ Varol, **a.g.m.** , s. 35.

⁷⁶ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963–1967, (Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1963), s. 512.

Birinci Beş yıllık Kalkınma Planının ilk uygulama yılı olan 1963'e kadar ülkemizde ihracatın teşviki yönünden ciddi bir uygulamaya gidilmemiştir.

1963–1967 döneminde ihracat politikası, birkaç tarım maddesine dayalı olan ihracatımızda ürünün çeşitlendirilmesi ve bu amaçla mamul maddeler ihracının artmasını sağlayacak yatırımlara öncelik verilmesi şeklinde belirlenmiş; dış talebi diğerlerine oranla fazla artış gösteren yeni malları dış piyasalara arz ederek ihracatın yapısını değiştirmenin gerekliliği vurgulanmıştır.⁷⁷

Bu planın esas ağırlığı ithal ikamesi yönündedir.

Planda sanayi mamulleri ihracatının kolaylaştırılması öngörölmüş ihraç edilen mamullerdeki yerli hammaddelerin milletlerarası fiyatlarla sağlanabilmesi ve böylece ihraç malı maliyetlerinin düşürülmesini mümkün kılacak tedbirler üzerinde durulacağı belirtilmiştir.⁷⁸

Yine hızlı nüfus artışıyla birlikte iç talebin yükseldiğine ve yerli sanayinin bazı ürünlerine olan yüksek iç talebin ihracatı olumsuz yönde etkilediğine işaret edilmekte ve tarımsal ürün ağırlıklı olan ihraç mallarına dış talep esnekliğinin çok düşük olduğu vurgulanmakta idi. Bu durumun ortadan kaldırılabilmesi için ihracatın yapısında değişiklik yapılması gerektiği belirtilerek, bu amaçla bazı tedbirlere yer verilmiştir.⁷⁹ Ayrıca bu planda özel sektörün kalkınmada etken bir rol oynamasının temini için, teşvik tedbirlerine önem verilmesi üzerinde durulmuştur.⁸⁰

Bu dönemde, kalkınma planında ihracatla ilgili öngörülen tedbirler şunlardır;

a) İhracat malları bir takım üstün niteliklerine rağmen uluslar arası standartlara uymaması nedeniyle dış pazarlarda geniş bir sürüm alanı bulunamamaktadır. Bu yüzden bütün ihraç mallarına standart tespiti yapılmalıdır.

b) İhraç mallarının dış pazarlarda tanıtılmasında ve sürümünde ambalaj ve takdim şeklinin büyük önemi vardır. Bunun için modern ambalajlama tesislerinin kurulmasına önem verilmelidir.

c) Dış Pazar çalışmaları yetersizdir. İhraç ürünlerinin tanıtılması için pazarlama kuruluşlarının devlet tarafından desteklenmesi, reklam ve tanıtma işleminde özellikle

⁷⁷ Narlı, a.g.e., s. 42.

⁷⁸ I.BYKP, s. 509.

⁷⁹ Aynı, s.523–524.

⁸⁰ Aynı, s. 523–524.

piyasaya yeni sürülen malların reklam ve tanıtım işine çok önem verilmesi gerekmektedir.

d) İhracat kredisi problemi kesin olarak halledilmelidir. İhracatçılara stok yapmaya da imkan verecek şekilde yeterli kredi sağlanmalıdır.

e) İhraç mallarının maliyetine giren bütün dolaylı vergilerin gümrük kapısında ihracatçıya geri verilmesini sağlayacak pratik bir vergi düzenine ihtiyaç vardır.

f) İhracat rejimi uygulamasının basitleştirilmesi, yetki tıkanıklığının önlenmesi ve muhatap olunacak mercii sayısının azaltılması gerekmektedir.

g) İhraç maddelerimizin çoğu saklanması güç, çabuk bozulan tarım ürünleridir. Bugünkü durumda, kötü saklama şartları yüzünden, stokta fire payı çok yüksektir. Saklama tesislerinin çoğaltılmasına sektör programlarında gereken önem verilmiştir.

h) Standardizasyon, ambalajlama ve diğer ihracatla ilgili işlerde her seviyede ehliyetli personele ihtiyaç vardır. Bu personelin özel olarak yetiştirilmesi için ihracatçılar teşvik edilmelidir.

i) Plan devresinde, her çeşit ambalaj ve ambalaj gereçlerinin yurt içinden karşılanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

J) Örnek olarak gönderilenle, asıl mal arasında özdeşliğin sağlanması için gereğinde şiddetli ceza tedbirleri uygulanacaktır.

k) Gönüllü ihracatçı birlikleri kurulması ve bunların aynı dalda çalışan teşebbüslerin aralarında bilgi alışverişi sağlanacak ve müşterek meseleleri halledecek şekilde çalışması teşvik edilecektir.

l) İhracatçıların veya ihracat birliklerinin, ithalatçı memleketlerde temsilcilikler kurması, bazı şartlar altında teşvik edilmeli ve uluslar arası fuarlara katılmak gibi tanıtma faaliyetlerine önem verilmelidir.⁸¹

Birinci planda ihracatta uygulanan en önemli teşvik tedbiri, üretim maliyetine giren çeşitli vergi, resim ve harçların ihracatın gerçekleştiği anda ihracatçıya gümrükte geri ödenmesi şeklindeki; 1963 tarih ve 261 sayılı kanunla yürürlüğe giren İhracatta Vergi İadesidir.⁸²

⁸¹ I.BYKP, s. 523, 524.

⁸² Narlı, **a.g.e.**, s. 44.

3.1.1. Dönemin değerlendirilmesi:

BBYKP’ında ihracat değerleri tahminlerin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, ihracattaki yapısal değişikliklerinde etkisi olmakla beraber, asıl neden bazı tarımsal stokların eritilebilmesi ve ihraç edilebilir ürünlerin üretimlerinin dönem içinde belli artışlar göstermesidir. Bu arada sanayi mallarının, ihracat içindeki yüzde oranı fazla değişmemiş, hatta dönem sonunda azalmaya başlamıştır.1963–67 döneminde yıllık ortalama ihracat 451 milyon dolar’dır. Planlı dönemden önceki 5 yılın ortalaması ise 326 milyon dolar civarındaydı.

BBYKP döneminde, ihracatın artış hızı, ithalat harcamalarını karşılamaktan uzak olmakla beraber, planlanan ihracat hedeflerinin yaklaşık olarak % 12 oranında üzerinde bir gerçekleşme sağlanmıştır. Bu sonucun başlıca nedeni, ihraç mallarımızın dış talep şartlarının gerektiği gibi değerlendirilmesi değil, fakat, dış talepte beklenmedik bir artma olması ve bazı ihraç maddelerimizden elde bulunan stokların erimesidir. Kısacası, ihracatı geliştirici ve ihracat gelirlerini artırıcı gayretlerin başarısından dolayı değil, fakat dış talep şartlarının uygun olması nedeniyle, ihracatta hedeflerin aşılması mümkün olmuştur.

Birinci planda, ihracat tahminleri, üretim ve dış Pazar satış olanaklarına dayandırılmıştır. Ayrıca, bazı malların arzında meydana gelebilecek yetersizlikleri ve sonuç olarak belirebilecek fiyat yükselişlerini önlemek için de gerektiğinde ithalat yapılması programlanmıştır.

BBYKP’nın da tarım ve hayvancılık ürünlerinin, toplam içindeki yeri ortalama %79,2 civarındadır. Sınâî ürünlerinin oranı ise %16,9’dur. Madencilik ve taş ocakçılığı ise ancak %4 yer tutmuştur.

BBYKP’nın da ihraç ürünleri fiyatları genel eğilim olarak düşmüştür. İhracatta sağlanan gelişme, dışarıya daha fazla mal satarak gerçekleştirilmiştir.

Yine bu plan döneminde ihracatın yapısında önemli bir değişme olmamıştır. Sanayi ürünlerinin genel ihracat içindeki nisbi yeri değişmemiştir. Bunu plan döneminde sanayi ürünlerinin üretim ve ihracatını geliştirici tedbirlerin yeterince alınmamış olmasına bağlamak mümkündür. Sanayi ürünlerinin payının (genel ihracat içindeki) arttırılamaması, bu kesimdeki maliyetlerin yüksekliğine, kalite düşüklüğüne, pazarlama bilgisi noksanlığı ile üretim kapasitesinin ihracata imkân verecek ölçekte

kurulamamasına bağlanabilir. İhracatta tarım ve hayvancılık ise, genel ihracatın 4/5'ine yakın bir yer tutarak, Türkiye'nin hala bir tarım ülkesi olduğunu kanıtlamıştır.⁸³

3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1968–1972)

İBYKP'nda ana hedef dış kaynaklara olan bağımlılığın azaltılmasıdır. İBYKP'nda ihracatla ilgili olarak şu temel ilke benimsenmiştir:

“Bütün ihracat fırsatları en geniş ölçüde süratle değerlendirilecektir. Yatırımların çeşitli faaliyetler arasındaki dağılımlarında, ihracata yönelen faaliyetlere öncelik tanınacaktır.

Sanayi ürünleri ihracatını teşvik ve hızlandırmak üzere bu amaca yönelecek sanayiler geliştirilecek veya geliştirilmesi teşvik edilecektir.

Özellikle işlenmiş tarımsal ürünlerin ihracatı konusundaki fırsatlar değerlendirilecektir. Geleneksel tarım ürünleri ihracatının daha hızlı arttırılabilmesi için gayret sarf edilecektir.⁸⁴

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde de ihracat tarımsal karakterini korumuştur. Bu planda alınacak teşvik tedbirleri ile dönem sonlarına doğru toplam ihracat içinde sınaî mamullerin payının % 27,3'e yükseltilmesi amaçlanmaktaydı.⁸⁵

Kalkınma planının uygulanması esaslarına dair 933 sayılı kanunla bir taraftan bazı yeni teşvik tedbirleri getirilirken diğer taraftan uygulanmakta olan tedbirlerin kapsamı genişletilmiştir. Kanunun önemli bir özelliği de teşvik tedbirlerinin yürütme bakımından tek elde toplanmasıdır.⁸⁶

İkinci Planda ihracatın arttırılmasında kredi sisteminin önemli olduğu ve ihracata dönük bir kredi sistemi geliştirileceği, orta ve uzun vadeli etkin bir kredi düzeni ile ihracatçıların desteklenmesi üzerinde durulacağı belirtilmiştir.⁸⁷

Bu planda ilk defa ihracat sigortası konusuna değinilmiş, kısa vadeli düşük maliyetli ihracat kredisi imkânı sağlanmıştır. Ayrıca vergi iadesinin basitleştirilerek daha yaygın bir hale getirilmesi öngörülmüştür.⁸⁸

⁸³ Ayşegül Fıçlalı, İ.Hakkı Gökal, Baki Alkaçar, **Türkiye Dış Ticaretinin Yapısı Üzerine Bir İnceleme**, (Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Uzman Yardımcıları, Ankara, 1988), s. 231.

⁸⁴ I. BYKP, s.119.

⁸⁵ İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968–1972, Ankara, 1967, s. 91.

⁸⁶ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yatırımların ve İhracatın Teşviki, (Ankara, Yayın no: DPT; 1982) s. 17.

⁸⁷ Narlı, **a.g.e.**, s. 45.

⁸⁸ V. BYKP, s.17.

İlk defa bu dönemde ihracatçıya proje bazında döviz tahsisi uygulanması imkânı doğmuştur. Şöyle ki mamullerini serbest döviz karşılığı ihraç edecek imalatçı ihracatçılara bu mamullerinin imalinde kullanacakları ambalaj malzemelerinin ithaline, işletmelerin ithali zorunlu ihtiyaçlarının giderilmesi ve tesislerin tevsii veya yeni yatırımlar için proje bazında ve ihracat taahhüdü karşılığında döviz tahsis edileceği belirtilmiştir.⁸⁹

Bu dönemde öngörülen diğer tedbirler de şöyle özetlenebilir

a)İhraç konusu malların dış pazarlarda tanıtılması ve sürümün yapılması için sanayici ve ihracatçılara her türlü yardımın yapılması,

b)Döviz gelirlerinin arttırılması için ihracata yönelik sanayilerin öncelikle teşvik edilmesi ve ihracat yapısının sanayi ürünleri lehine değiştirilmesi,

c)Tarım ürünlerinin işlenmiş olarak ihraç edilmesinin teşviki,

d)Dünya fiyatları ile rekabet imkânının göz önüne alınması, dış piyasada talep edilen standart ve kalite sağlanması konusundaki çalışmalara önem verilmesi,

e)İhracatçıları desteklemek üzere orta ve uzun vadeli kredi sisteminin geliştirilmesi ve ihracat sigortası sağlanması

f)İhracatı arttırma konusunda oluşabilecek güçlükleri yenmek için, teşkilatlanma durumunun gözden geçirilerek, İGEME 'nin yeniden düzenlenmesi

g)Türk ihraç mallarına tefrikçi işlemler yapan ülkelere karşı gerekirse karşılıklı işlemlere geçilmesi, bu konunun hukuki ve fiili yönden titizlikle izlenmesi

h)İhracatın teşviki yönünden, ihracatçının muhtaç olduğu gerekli ticari ve pazarlama bilgilerinin bir merkezde toplanmasının sağlanması

---

⁸⁹ Narlı, a.g.e., s. 47, 51.

3.2.1. Dönemin değerlendirilmesi:

İBYKP'nın da tarımsal ürünler ihracatının, yerini koruyacağı tahmin edilmekte yine de sanayi ürünleri ihracatında bir artış, belki de yapısal bir değişim beklenmekteydi. Fakat istenilen gerçekleşmemiştir.

Dönem boyunca, sınai ürün ihracatı arttırılamamıştır. İhracatta vergi iadesinden yararlanan mal listesi genişletilmiş, faizle düşük kredi sağlanmış, proje bazında döviz tahsisi yapılmış, ancak yinede ihracat istenen ölçüde artmamıştır.

Çünkü geleneksel Türk ihraç mallarına olan dış talep esnekliği düşüktür, kalite, pazarlama, standart yetersizdir; bilinçli bir ihracat politikası yoktur.1970'de bunun üzerine devalüasyona gidilmiştir.

TL' sı %66,6 devalüe edilmiştir. Devalüasyondan sonra, özellikle geleneksel ihraç mallarımızın yabancı para cinsinden birim satış fiyatı yükselmiştir. Buna göre 1970 ağustosundan sonra özellikle 1971 ve 1972'de ihracatta önemli artışlar olmuştur. Ancak bu artış, devalüasyonla açıklanamaz. Şöyle ki;

—Türkiye'nin o yıllarda ihraç ettiği malların fiyatı arz ve talep koşullarına göre oluşmakta ya da uluslar arası anlaşmalarla tespit edilmekteydi.Yani Türkiye fiyat üzerinde etkili olacak bir ülke değildi.

— Fakat devalüasyondan önce ulusal para cinsinden ihraç malının maliyetinin, ihraç fiyatından daha yüksek olması nedeniyle ortaya çıkan tıkanıklık, devalüasyonla giderilmiş, ihraç mallarının iç fiyatları, ihracatı uyaracak kadar yükselmiştir.

—Geleneksel piyasalarımızın, geleneksel ihraç maddelerimize olan taleplerinde artışlar olmuştur.

—A.B.D. ve Birleşik Arap cumhuriyeti gibi iki önemli pamuk, ihracatçısının, pamuk üretimlerinde hastalık görülmüş, buna bağlı olarak da pamuk ihracatımız önemli ölçüde artmıştır.

—Yeni ihraç piyasaları bulunmuştur.

—Olumlu dış talep şartları bulunmuştur.

Devalüasyondan sonra artış olmuş, daha sonra bu hız yavaşlamıştır.İhracatın yapısı, bu dönemde değişmemiştir.Tarım ve hayvancılık yerini korumuş, sanayi ürünleri payı çok artmamıştır.İhracat fiyat indeksinde hızlı bir gelişme olmuştur. Bu durum, ihracattaki gelişmenin daha çok ihraç ürünlerinin değerlendirilmesi dolayısıyla ortaya

çıkmıştır. Yine bu dönemde ülkemizde ilk defa ihracatta uzman şirketler kurulmuş ve dış pazarlara açılma kolaylaşmıştır.⁹⁰

3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1973–1977)

İhracatın; ekonomide ve ihracatta yapısal değişiklikler sağlandığı ölçüde AET ilişkilerinden yararlanabileceği, Katma Protokolün yürürlüğe girdiği gün ile başlayan ÜBYKP’ında yer almaktadır.⁹¹

Ü.B.Y.K.P.dış ekonomik ilişkilerle ilgili hedefleri 2 amaca göre düzenlemiştir. Dışa bağımlılığın azaltılması ve sanayileşme. ÜBYKP’ında yer alan ihracat politikası ilkelerinin, diğer plan dönemlerinden değişik bir niteliği yoktur. Zaten, özellikle İBYKP’ında konulan ilkeler, akla gelebilen tüm akılcı önlemleri kapsamaktaydı. Ancak ilke koymakla, bu ilkeleri uygulamanın aynı şey olmadığını boyutları büyüyen ödeme sorunları açıkça kanıtlamaktadır.⁹²

Üçüncü planda ihracat artış hızının düşük olduğuna ve tarımsal ağırlıklı olmasının devam ettiğine işaret edildikten sonra, ihracatın çeşitlendirilmesi ve daha kararlı döviz geliri sağlayan sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payının artırılmasının zorunlu olduğuna işaret edilmektedir.⁹³

Üçüncü plan döneminde toplam 5 milyar dolarlık ihracat yapılması ve bu artışın tarım ürünlerinden çok sanayi ürünleri ihracatının artırılması ve aramalı ve yatırım malı ihracatının ağırlık kazanması ile sağlanması hedeflenmiştir.⁹⁴

Bu dönemde uygulanan teşviklerden birisi, sanayide kullanılan temel hammadde ve girdilerin yurt içinde üretilmemesi halinde gümrük kolaylığı sağlanarak kısıtlama olmaksızın ithalinin gerçekleştirilmesidir.

Ayrıca ilk defa bu plan döneminde istihsal vergisi iadesi sağlanmıştır. Söz konusu kanuna dayalı olarak istihsal vergisi muafiyetinden yararlanacak ihracatçıların teşvik belgesi alması mecburidir. İhraç edilecek malın veya ihraç kaydıyla ihracatçılara

⁹⁰ T.C. Başbakanlık D.P.T. “Yatırımların, İhracatın ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki” (DBYKP Özel İhtisas Komisyon Raporu, Yayın No: DPT: 1576, ÖİK:263, Nisan, 1977), s. 70, 71, 72 .

⁹¹ Avni K.Demirci, Türkiye’de Yatırım ve İhracatı Teşvik Politikaları, (Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 1991), s. 93.

⁹² Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, (D.P.T., Ankara, 1973), s. 892.

⁹³ Yeni Strateji ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973–1977, (Ankara 1973) s.115.

⁹⁴ Aynı, s.187.

teslim edilen malın bünyesine girecek olan, istihsal vergisi kapsamındaki madde ve malzemeler, bu vergiden muaf olarak alınır.⁹⁵

Bu dönemde sağlanan bir teşvik de para değerindeki dalgalanmaların ihracatı olumsuz yönde etkilememesi için ihracatçılara kur garantisi sağlamak üzere Merkez Bankası'nda ihracatta kur değişikliğini karşılama fonu kurulmasıdır.

Bu dönemde öngörülen diğer teşvik tedbirleri şöyle sıralanabilir

- a) İhracatta vergi iadesi devam edecektir
- b) İhracat kredilerinin yaygınlaştırılması ve kredi sigortası kurumunun tesis edilmesi
- c) İhracat ve ithalatı devlet eliyle gerçekleştiren ülkelerde ticari işlemleri yapmak üzere 'Dış Ticaret Ofisi' kurulması
- d) İhracata dönük proje hazırlama, değerlendirme teknoloji seçimi ve transferi gibi konularda kamu kuruluşlarının özel kesime yardımcı olmasının sağlanması ve dış Pazar geliştirme hususunda devlet desteği sağlanması
- e) İhracatçı kamu kuruluşları yıllık programlarla kendilerine verilecek ihracat hedeflerini gerçekleştirecek yönde örgütleneceklerdir.⁹⁶

3.3.1. Dönemin değerlendirilmesi

ÜBYKP'nında diğer iki plana göre ilk defa sanayileşme üzerinde çok fazla durulmuştur.

1972 ve 1973 yıllarında yüksek konjonktür sebebiyle, tarımsal ürünler ile hammaddelerin fiyatlarında bir artış meydana gelmiştir. Konjonktürde meydana gelen bu gelişme, ihracatı tarımsal ürünler ve hammaddeye dayanan Türkiye için yararlı olmuş ve Türkiye'nin ihracat fiyat endekslerinde, gerek \$ ve gerekse TL olarak bu iki yılda büyük artışlar meydana gelmiştir. İhracat fiyat indeksinde meydana gelen bu olumlu gelişmeye karşılık ihracat miktar indeksinde bu dönemde önemli bir artış olmamıştır.

Bu olumlu gelişim 1974'de bozulmuş, ihracat reel olarak duraklamıştır.1973-1974 ve 1974-1975 yıllarındaki petrol krizi, tüm dünyayı olduğu gibi Türk ekonomisini de etkilemiştir.1972'de 155 \$ olan petrol, 1974'de 752 \$ ve 1977'de 1436 \$ olmuştur.

⁹⁵ Narlı, a.g.e., s. 59.

⁹⁶ Aynı, s. 60.

Ekonomik zorunluluklar, Avrupa ekonomilerini göçleri azaltmak ve yabancı işçileri geri gönderme politikasını uygulama zorunda bırakmıştır. Bu arada 1977’lerde Türkiye uluslar arası kuruluşların desteğini de yitirmeye başlamıştır.

Bu dönemde her şeyin ihracının söz konusu olmadığı, koruma sonunda, ihrac gücüne erişebilecek sanayi ürünlerinin ihracının özendirileceği ve sanayi ürünlerinin ihracatının artırılmasında, 1995 Gümrük Birliğinin göz önünde tutulacağı ve sosyal adalet ilkesinin unutulmayacağı belirtilmiştir. Fakat istenilenler pek fazla gerçekleşmedi.

İhracat bu dönemde (Teşvik edilip, İhracatı geliştirici politikalara önem verilmesine rağmen) istenen oranda arttırılamamış, bazı yıllar program hedefleri aşılma ile beraber, önemli bir yapısal değişiklik olmamıştır. Toplam ihracattaki gelişme büyük ölçüde hava şartlarına bağlı kalmıştır.

Bu dönemde, Türkiye için ihracatı yavaşlatan önemli sorun, ihracatın yapısındaki değişmeden daha hızlı bir tempo ile geleneksel ihrac mallarına olan iç talebin genişlemesidir

Bu dönemde ihracatı zorlaştıran sayısız nedenler arasında ihracat sigortasının gerçekleşmemesi, kredi güçlükleri, bürokrasi, sağlıksız rekolte tahminleri, haberleşme – ulaştırma güçlükleri, standardizasyon-ambalaj-pazarlama ve tanıtım yetersizlikleri, kısa aralıklarla değişen ihracat politikaları, elastikliğini kaybeden vergi iadesi, kur politikası vb. gibi sayılabilir.⁹⁷

3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi (1979–1983)

Dördüncü beş yıllık kalkınma planında, 1970’li yılların bir değerlendirilmesi yapılmış, Türkiye’nin karşı karşıya olduğu döviz darboğazına nasıl geldiği değerlendirilmiştir.⁹⁸

Türkiye’nin çok yönlü uluslar arası bir ekonomik işbirliği içinde dışa bağımlılığı azaltıcı sanayileşme ve dış ticaret politikalarının uyumlu bir bütün olarak özellikle döviz tahsisleri aracılığı ile yönlendirilmesi IV. Planın önemli hedeflerindedir.⁹⁹

⁹⁷ Sübidey Togan, Hasan Olgun, Halis Akder, **Report on Development in External Economic Relations of Turkey-Foreign Trade Association of Turkey**, (Research Center, 1987), s. 8.

⁹⁸ Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979–1983, (Ankara, 1979), s. 50.

⁹⁹ Demirci, **a.g.e.**, s. 94.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı stratejisinde Türkiye'nin dış ödeme gücünü artırma ve bu güce erişmeyi kolaylaştırmanın Planın başta gelen işlevlerinden olduğu vurgulanmıştır.

Bunun için ihracatı artırmak üzere

—Dışarıya satılan ürün türlerinin çoğaltılacağı

—Sanayi, tarım, hayvancılık ve su ürünlerine sürekli yeni pazarlar aranıp sağlanacağı ve bu ürünlerin üretimlerinin artırılacağı

—Yatırımların uzun dönemde ihracat imkanları sağlanan pazarlar göz önünde tutularak planlanacağı

—AET'ye ihracat imkânlarının artırılmasına özen gösterileceği

—Dışarıya ihraç edilebilir ürünlerin nitelik, maliyet, fiyat ve standardizasyonuna titizlik gösterileceği

—İhracata yönelik yatırımlar ve yabancı sermaye ortaklıkları için özel kolaylıklar sağlanacağı

—İhracatla ilgili bürokratik engellerin ortadan kaldırılacağı

—İhracatı geliştirici kredi imkânlarının artırılacağı

—İhracatı hızlandırmak için gerekli ulaşım, yükleme, depolama imkânlarına öncelik tanınacağı stratejinin ekonomik hedeflere yönelik araçları olarak benimsenmiştir.

Yine bu plan döneminde ihracatın teşvikine ilişkin olarak; ihracatçıların ihracatçı birliklerine üye olma zorunlulukları ortadan kaldırılmıştır.1982'de çıkarılan bir kararla, ihraç edilen mamulün üretimi ve ambalajında kullanılan ve istihsal vergisine tabi olan malzemelerin bu vergiden muaf olacağı kabul edilmiş ve bu muafiyetten hem ihracatçı ve hem de mamul malını ihracatçıya teslim eden imalatçının yararlanması esası getirilmiştir.

Ayrıca 1980 yılı sonrasında uygulanan ihracat kredisinin içeriği genişletilerek; belgeli ihracatın yanı sıra belgesiz ihracat kredisi sistemi getirilmiştir.

Yaş meyve, sebze ve su ürünleri için oluşturulmuş olan ihracatı teşvik fonundan yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracatı yanı sıra ihracatçı sermaye şirketlerine de taahhütlerinin % 90'ı oranında kredi kullanma imkanı verilmiştir.

27.12.1980 tarih ve 2362 sayılı kanunla kurumlar vergisi kanununun 8.maddesi değiştirilmiştir. Buna göre sanayi ürünleri ile yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracatı;

turizm müessesese ve seyahat acentelerinin hizmetlerinden sağlanan kazançlar, yurt dışında yapılan inşaat, montaj ve teknik hizmetlerden sağlanan kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Ayrıca bu plan döneminde sağlanan diğer bir kolaylıkta İhracı yasak mallar dışındaki mallara ihracat serbestisi tanınacağı, ihracatçıların belirtilen süreler içerisinde ihracatlarını gerçekleştirmeleri kaydıyla ihracatın fiilen gerçekleştiği tarihte kur yükselmesi halinde aradaki farkın özel hesaptan karşılanması suretiyle kur garantisi verileceğinin belirtilmiş olmasıdır.¹⁰⁰

3.4.1. Dönemin değerlendirilmesi

Dördüncü plan bütün olarak dış ticareti ve özel olarak da ihracatı üçüncü plan modelinden farklı biçimde ele almıştır. Ancak öngörülen abartmalı büyüme hızı hedeflerine uygun olarak planda gerçekçi olmayan yıllık ihracat artışı hızları yer almış ve doğal olarak da bu artış hızlarına ulaşamamıştır. Özellikle 1979 yılı ihracatı değer olarak bir önceki yılın yüzde 1,2 altında kalırken miktar olarak gerileme yüzde 30 dolaylarına kadar varmıştır.¹⁰¹

Bu dönemde uluslar arası piyasada kredi olanaklarımız adeta yok denecek seviyeye inmiştir, dış itibarımız kalmamıştır. Ödemeler dengesi ise iyice bozulmuştur.

Bürokrasi, formalite ve denetim ile ilgili bütün kolaylaştırma ve çabuklaştırma önerileri ancak kısmen uygulamaya konulabilmiştir.

Alt yapı, pazarlama, ihracat planlaması, kamu kurumları için ihracat hedefleri, dış rekabeti gerçekleştirmek için devlet desteği gibi bir dizi önerilerin bu dönemde de yalnızca iyi niyetli öneriler olarak kaldığı, etkin bir biçimde uygulanamadığı görülmektedir.¹⁰²

¹⁰⁰ Narlı, a.g.e., s. 68.

¹⁰¹ Türkiye'nin Dışa Açılma Stratejisi İçinde İhracat Sorunu ve Sınai Ürünlerin İhracatını Arttırma İmkanları , (İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi, Yayın Sayısı:11, Kasım, 1981) s. 29.

¹⁰² T.C. Başbakanlık DPT, Beş Yıllık Kalkınma Planlarının Hedef ve Stratejileri (I, II, III, IV), (Ekim, 1982), s. 115, 116.

4. 1980–1994 DÖNEMİ İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ

1980 Yılı, Türkiye için ekonomi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. Birinci ve ikinci petrol krizleri sonrasında dünya ekonomik konjonktüründeki olumsuzluklara paralel olarak Türk ekonomisinde yaşanmaya başlayan dış ödeme ve enflasyon sorununun aşılması için, ‘ 24 Ocak Kararları’ olarak bilinen ekonomik istikrar programı uygulanmasına neden olmuştur.¹⁰³

24 Ocak kararları ile birlikte, Türkiye ulusal politikaların değişen dünya koşullarına uydurulması amacıyla ‘İthal İkamesine Dayalı Sanayileşme Stratejisini’ terk ederek, ‘İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisini’ benimsemiştir.

Bu strateji kapsamında ulusal ekonominin ihracata yönlendirilmesi suretiyle küreselleşen dünya ile bütünleşmek, sanayiye uluslar arası standartlara yaklaştırmak ve ülkemizin gelişmiş ülkeler arasında yer almasını sağlamak amaçlanmıştır. Bu kapsamda emek-yoğun, yerli hammaddelere dayanan ve dünya pazarlarında rekabet gücümüzün yüksek olduğu sektörlerin desteklenmesi hedeflenmiştir.¹⁰⁴

Bu politika değişikliğinin arkasında yatan temel neden, hem dünyadaki yapısal değişikliklere uyum sağlama hem de ithal ikameci sanayileşme politikasının yarattığı yüksek gümrük duvarları ile korunan ve bu nedenle de rasyonel kaynak dağılımının gerçekleşmediği iç pazara dönük ve dünya pazarlarında rekabet şansına sahip olmayan bir yapıdaki sanayinin, dış rekabete açık bir üretim yapısına kavuşturulmasıdır.¹⁰⁵

Dış ticaret rejiminin liberalleştirilmesi 1983 yılından sonra artan bir hızla sürdürülmüş, miktar kısıtlamaları yerine tarife uygulaması ön plana çıkarılmış, koruma oranları giderek düşürülmüştür. İhracat rejiminde yapılan değişiklikler ile tescil, lisans ve ruhsat uygulamaları kaldırılarak, ihracat serbestisi prensibi getirilmiştir.¹⁰⁶

1980 sonrasında ihracat; esnek kur politikası ile sürekli değer kaybeden bir Türk Lirası politikası, ihracata düşük faizli kredi, ihracatçı sanayinin kullandığı girdilerin gümrük indirimleri ve muafiyetleri ile ucuz tutulması ve döviz tahsisinde kolaylıklar yoluyla sürekli desteklenmiştir.¹⁰⁷

¹⁰³ E.Haluk Ayhan , “Geçmişten günümüze ihracat Teşvikleri”, **İGEME’den Bakış**, Özel Sayı (Yıl:4, Sayı:15, Temmuz, Eylül, 2000), s. 21.

¹⁰⁴ Varol, **a.g.m.**, s. 159.

¹⁰⁵ Fatih Çevik, İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Karaman Gıda Sektörü Üzerinde Bir Değerlendirmesi, **Dış Ticaret Dergisi**, (Sayı: 24, Nisan, 2002), s. 77.

¹⁰⁶ Varol, **a.g.m.**, s. 159.

¹⁰⁷ Serdar Pirtini, Mehmet Melemen, **İhracat Uygulamaları Pazarlama Yönlü Bir Yaklaşım**, (İstanbul, 2004), s. 96.

1980'den sonra yaşanan ihracat artışı, döviz kuru politikası (sık sık yapılan devalüasyonlar), kredi politikası ve mali teşviklerden oluşan üç temel araca dayanan tutarlı bir ihracatı geliştirme stratejisi ile başarılmıştır.¹⁰⁸

24 Ocak 1980 kararlarının teşvik politikaları açısından en önemli özelliği, koruma politikalarının, teşvik politikası aracı olmaktan çıkmasıdır. Bu programın ana hedefi, sanayi ürünleri ihracatının geliştirilmesi ve ihracatçılara ek teşvik tedbirlerinin uygulanmasıdır.¹⁰⁹

Genelde dış ticaret, özelde ihracat işlemlerinin kolaylaştırılması teşvik tedbirlerinin genişletilmesi ve sisteme yeni enstürmanların katılması ve işlemlere sürat kazandırılması sonucu ihracat 1987 yılında 10.190 milyon dolara ulaşmıştır.¹¹⁰

1980 sonrası dönemde, ihracat sonrası yapılan mali teşvikler dünya rakiplerince olumsuz tepkiler almış ve 80'li yılların sonuna doğru mali teşviklerde azalma yoluna gidilmiştir.

Türkiye'nin ihracata yönelik stratejisinin desteklenmesi amacıyla 25 Mart 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur. Eximbank uygulamaları ile ihracatta doğrudan teşvik yerine, kredi teşviklerine ağırlık verilmiştir. Banka, ihracat kredisi, ihracat kredi sigortası ve garanti sisteminin Türkiye'de uygulaması ile görevlendirilmiştir.¹¹¹

1993 yılına gelindiğinde ihracatın çeşitli şekillerde desteklendiğini görmekteyiz.

4.1. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1984–1988)

Özel teşebbüs ile özel yabancı sermayenin teşvikine ve piyasa ekonomisine ağırlık veren bir felsefe içinde ele alınan beşinci plan; İhracatı teşviki konusunda gerçekçi döviz kuru politikasına ağırlık vermiş, mali ve parasal ihracat teşvikleri giderek azaltılmıştır.¹¹²

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında İhracat ile ilgili düzenlemeler aşağıdaki gibidir.

¹⁰⁸ 'How to Assess the Significance of Export Incentives: An Application of Turkey' ; Weltirtschaftliches Archiv-review of World Economics, (Vol. 129, Nr. 4, 1993) s. 777.

¹⁰⁹ Hale Müslehiddinoğlu, "Dünyada ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 1994) s. 72.

¹¹⁰ Nurhan Serim, "Türkiye'de ve Diğer Ülkelerde Uygulanan İhracatı Teşvik Tedbirleri", (Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 1998) s. 38.

¹¹¹ Varol, **a.g.m.**, s. 160.

¹¹² Koray Başol, **Türkiye Ekonomisi**, (Anadolu Matbaası, İzmir, 1995) s.61.

— Türkiye'nin ihracat ürünlerinin coğrafi açıdan uzak bulunan pazarlarda tanıtılmasına çalışılacak, potansiyel pazarlar değerlendirilecek, bu amaçla ihracatçılara gerekli destek sağlanacaktır.

—Potansiyel ihracat gücü olan malların teşvik tedbirleriyle rekabet gücüne kavuşturulmasına çalışılacaktır

—Döviz kuru politikası, dış rekabet gücünü devam ettirebilecek ve rasyonel bir teşvik sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunacak biçimde sürdürülecektir. Plan dönemi içerisinde serbest döviz kuru sistemine geçiş ortamı hazırlanacaktır.

Uluslar arası ticarete, ihracatçının karşılaştığı engellere karşı korunması için gerekli düzenlemeler yapılacak ve ihracatçıya yardımcı olunacaktır.

AET ile olan ilişkiler, ekonominin dışa açılma politikasına uygun olarak yeniden revize edilecek, AET ile ekonomik bütünleşme konusunda gerekli adımlar plan dönemi içinde atılacaktır. AET tarafından bazı ihracat mallarımıza konulan kısıtlamalar ele alınarak kaldırılması sağlanacaktır.

Teşvik mevzuatı tek yasada toplanacak, birbirini tamamlayan ve değişen iç ve dış piyasa şartlarına uyum sağlayabilecek esneklikle bir yatırım ve ihracatı teşvik sistemi geliştirilecektir.

İhracatın teşvikinde ana amaç, ihracat hacminin artırılması, artışın süreklilik arz etmesi, ihracat ürünlerinin çeşitlenmesi ve toplam içerisinde özellikle sanayi ürünlerin payının artırılmasıdır.¹¹³

İthalatın liberalizasyonu ve ihracat teşviklerinin devamını içeren plan özellikle ithalatın büyümesinde etkili olmuştur. Talep artışı ithalatı körüklemişti ve firmalar da bu pazardan paylarına düşen dilimi almaya niyetliydi. Bu amaçla birçok sanayici üretimi kesip ithalatçı olmaya başlamıştı. Dolayısıyla ithalat artmış, sanayi üretimi düşmüştür. Bunlara bağlı olarak da ihracatta planın son yıllarında düşüşler meydana gelmiştir. Buna rağmen, ihracatta çeşitliliğin artması ve sanayi mallarının ihracat içindeki payının artması, plan döneminde ihracatta yaşanan önemli bir gelişmedir. Ancak teşvik tedbirlerinden vergi iadesinin kaldırılması, ihracatta bir duraksamayı da beraberinde getirmiştir.¹¹⁴

¹¹³ Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985–1989, (T.C. DPT, Yayın No:1974, Ankara, 1985) s. 30, 31.

¹¹⁴ Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, (Ankara İmaj Yayınevi, Ankara, 2001), s. 84.

4.2. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

1990'lı yılların başında A.B.D.'nin Körfez Savaşı'nı başlatması, Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Savaş ortamından etkilenen en önemli ekonomik faktör olan ihracatı büyüme yolundaki tek şart gören ülke için sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunun yanında 1980'li yıllarda uygulanan kur politikalarından vazgeçilmesi ve buna bağlı olarak TL'de meydana gelen aşırı değerlenme de ihracata sekte vurmuştur. Olumsuz gelişmeler bunlarla da kalmamış, gelişmiş ülke ekonomilerinde yaşanan durgunluk da ihracatı etkilemiştir.¹¹⁵

Altıncı Planda da özel teşebbüsün teşvikine önem verilmeye devam edilmiştir. Hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içerisinde gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği, bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak planın başlıca amaçları arasındadır.

Kamu yatırımlarının, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar dışında ekonomik ve sosyal alt yapıya dönük olması hedeflenmiştir. Özel kesim yatırımlarının imalat sanayi ile ihracata yönelik sektörlerde yoğunlaşması özendirilmiştir.¹¹⁶

6 Temmuz 1989 tarih ve 20217 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ve 1990-1994 yıllarını kapsayan VI.Beş yıllık Kalkınma planı çerçevesinde ihracat ve teşvik politikalarına ilişkin olarak aşağıdaki tedbirler öngörülmüştür.

—İhracatta ürün çeşitlendirilmesi ve katma değer oranı daha yüksek olan nihai ürünlerin satışı özendirilecektir. Sınai ürün ihracatının artışına süreklilik kazandırılacaktır.

—Yeni pazarlara giriş özendirilecek ve bu pazarlardaki imkanlar konusunda ihracatçılara gerekli bilgi akışını sağlayacak düzenlemeler yapılacaktır.

—İhracata dönük sanayinin temel üretim girdilerini uluslar arası serbest piyasalarda belirlenen fiyatlardan temin etmesi yönünde gerekli ortam oluşturulacaktır.

—İhracatı teşvik sisteminde doğrudan teşvikler yerine, dolaylı teşviklere ağırlık verilecektir. Bu kapsamda olmak üzere ihracat kredisi, ihracat sigortası ve ihracat kredi sigortası sistemleri geliştirilecektir.

¹¹⁵ Hüseyin Karakayalı, **Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi**, (Güleç Matbaacılık, İzmir, 2003), s. 93.

¹¹⁶ Başol, **a.g.e.**, s. 61.

—İhracatçının kredi imkanları genişletilecek, sevk öncesi kredi ve proje kredilerine ağırlık verilecektir.

—İhracatçının her türlü teknik yardımdan yararlanması sağlanacaktır.

—İhracatçılara, uluslar arası pazarlarda karşılaştıkları rekabeti engelleyici uygulamaları aşmakta her türlü destek sağlanacaktır.

—Döviz kuru politikası, diğer ekonomik dengeler de gözetilerek dış rekabet gücünü idame ettirecek biçimde yürütülecektir.

—İhraç ürünlerinin standardizasyonu, ambalajı ve kalitesinin iyileştirilmesine önem verilecektir.

—Teşvik politikasının temel amacı, rekabet edebilir bir yapı içinde döviz kazandırıcı faaliyetlerin ve Plan hedefleri ile uyumlu olarak yatırımların artırılması ve bölgeler arası dengesizliğin azaltılmasıdır.

—Plan döneminde yatırım ve döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik sistemi, tek bir yasada toplanarak, birbirini tamamlayan, değişen iç ve dış piyasa şartlarına uyum sağlayabilecek esneklikte, bürokrasiyi en alt düzeye indirecek, daha az sayıda daha etkin araçlara sahip olacak yönde geliştirilecektir.

—AT'ye tam üyelik konusu da dikkate alınarak, teşvik edilecek yatırım projelerinin uzun dönemde rekabet şansına sahip teknolojik yapıda kurulması, mevcut tesislerin ise modernize ve tevsi edilmesi hususları göz önünde bulundurulacaktır.

Teşvik politikası çerçevesinde araştırma ve geliştirme, ileri teknoloji, çevre kirliliğini önleme, enerji tasarrufu, doğal kaynakları harekete geçirme gibi konular üzerinde önemle durulacaktır.¹¹⁷

Bu plan döneminde ihracatta sürekli bir artış olmasına rağmen hedeflenen rakamlara ulaşamamıştır. Dünya fiyatlarındaki düşüşle birlikte üretim maliyetlerinin artışı, iç talebe bağlı olarak iç pazarın daha karlı hale gelmesi, S.S.C.B' nin parçalanmasıyla birlikte ayrılan ülkelerin pazarlarda artan rekabeti, Körfez Savaşı ve Yugoslavya'daki iç karışıklık ve krizlerin ilgili bölgelerde nakliye sorunları yaratması dönem başında ihracat artış hızında meydana gelen yavaşlamaları açıklamaktadır.

Bu gelişmelerle birlikte 1994 yılında kamu kesimi açıklarının artması, uluslar arası kredi notunun düşürülmesi ve buna bağlı olarak dış borçlanma yollarının tıkanması, dövize yoğun talep olması ve devalüasyon beklentisi sonucunda 5 Nisan

¹¹⁷ Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990–1994 (Yayın No: DPT: 2174) s. 27.

1994 tarihinde yeni bir istikrar programı yürürlüğe konmuştur. Alınan önlemler sayesinde iç talep daralmış ve döviz kuru da piyasa koşullarınca belirlenmeye başlamıştır. Bu sayede 1995 yılında ihracat ivme kazanmıştır.1995 yılı için bir geçiş programı uygulamaya konulmuştur. Ancak bu yılın ihracat açısından en önemli olayı Dünya Ticaret Örgütüne üye olunmasıdır.¹¹⁸

DTÖ Anlaşmasına taraf olmamız ve ayrıca AB ile gümrük birliği sürecine girilmesi nedeniyle, ihracatta vergi iadesi ödemesi, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu(DFİF) prim ödemesi, Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) ödemesi, ihracatta kurumlar vergisi istisnası, enerji desteği, navlun ödemesi gibi doğrudan parasal ödemeler, diğer bir ifadeyle ihracat performansına bağlı ve yasaklanmış sübvansiyonlar olarak kabul edilen teşvikler 1994 yılı sonunda bir daha gündeme gelmemek üzere yürürlükten kaldırılmıştır.

5. YEDİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1996–2000)

VII. Plan döneminde kalkınmanın ana unsurlarından birinin sanayileşme olacağı vurgulanmıştır.

Dünya piyasalarına entegre olma ve AB'ye uyum çerçevesinde, dışa açık, rekabet gücü yüksek ve ihracata dönük, hammadde ve insan kaynakları gibi avantajlarımızın değerlendirildiği ve özel kesime ağırlık verilen bir strateji hedeflenmiştir.

Bu hedef doğrultusunda ihracat ve teşvikine ilişkin aşağıdaki kararlar alınmıştır.

Dış ticarete ilişkin düzenlemelerde, üretim ve ihracata yönelik desteklerin belirlenmesinde, uluslar arası yükümlülükler dikkate alınacaktır.

Plan döneminde teşvik sistemi ile ilgili mevzuat tek bir yasada toplanarak, birbirini tamamlayan, değişen iç ve dış piyasa şartlarına uyum sağlayabilecek esneklikte, GATT kurallarını ve AB'deki uygulamaları da dikkate alacak şekilde, bürokrasiyi en alt düzeye indirerek daha az sayıda daha etkin araçlara sahip olacak yönde geliştirilecektir.

Katma değeri yüksek bir üretim yapısına ulaşılması hedeflenmektedir. Bu çerçevede etkin bir gelişme ortamı sağlanacak, koruma politikaları yerine firmaların

---

¹¹⁸ Karakayalı, a.g.e. , s. 122.

rekabete açılması ve uluslar arası piyasalarda söz sahibi olacak güçlü işletmelerin oluşması desteklenecektir.

Teşvik politikaları yeni istihdam imkanları geliştirme, küçük ve orta ölçekli işletmeleri destekleme, çevrenin korunması ve gümrük birliğinin gerektirdiği yapısal uyumu sağlama amaçları dikkate alınarak belirlenecektir.

İhracat artışına süreklilik kazandırabilmek için, ihracata dönük kaliteli ve çevreye duyarlı mal üretebilecek bir kapasitenin oluşmasına, ihracatta dış talep yapısına uygun ürün geliştirilmesine ve çeşitliliğin artırılmasına, yeni pazarlarda etkinliğin sağlanmasına öncelik verilecektir.

Rekabet gücünü destekleyici gerçekçi bir döviz kuru politikası uygulanacak ve her alanda dünya fiyatlarıyla bütünleşilecektir. EXİMBANK kredi ve garanti mekanizmalarına yeterli kaynak sağlanarak ihracatın finansmanına katkıda bulunulacaktır.

İhracatı artırabilmek için serbest bölge imkânlarından yararlanılacak, mevcut serbest bölgelerin altyapıları geliştirilecek ve sektörel ihtisaslaşmaya ağırlık verilecektir.

İhracata yönelik sanayi ürünlerinin yurtdışında tanıtımı ve Pazar geliştirilmesi konularında özel kesimin örgütlenmesi özendirilecektir.

Ekonomik değişme ve yeniliklere uyum sağlama yeteneği ve istihdam yaratma gücü yüksek küçük ve orta ölçekli işletmeler gümrük birliği sürecinde karşılaşılabilecek uyum güçlükleri de dikkate alınarak özel bir programla desteklenecek ve geliştirilecektir.

Finansman olanaklarının artırılması amacıyla gerekli mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilecek, risk sermayesi kurumu ve kredi garanti fonuna işlerlik kazandırılacak ve AR-GE faaliyetleri teşvik edilecektir.

Teşvik sisteminin etkinliğini artırmak üzere, teşvik için ayrılacak kaynak önceden belirlenecek bütçeleştirilecektir.¹¹⁹

Dönemin bir değerlendirmesini yapacak olursak; 1996 yılında ihracat artış hızında keskin bir düşüş olduğunu görürüz. Bunun en önemli nedeni dünya ticaretinin konjonktüründeki yavaşlamadır. Bir sonraki yıl 1997'de tersi bir durum gerçekleşerek iyi bir artış yüzdesi yakalanmıştır. Bunun en büyük nedeni ise dünya konjonktüründe artan taleptir. Bu olumlu gelişmeye rağmen Asya Ülkelerinde oluşan krizin tüm

¹¹⁹ Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996–2000, DPT

dünyaya yayılması sonucunda bir önceki yıl artan dünya talebi bu kez düşmüş ve küreselleşen dünyada Türkiye de bu olumsuz durumdan etkilenerek beklenen ihracat artışını gerçekleştirememiş ve ihracat artış hızı % 2,7 olarak oluşmuştur.1999 yılında yaşanan iki büyük deprem sonucunda ülke ekonomisinin tamiri güç yaralar alması ihracatı da etkilemiş ve 1980’li yılların sonundan itibaren sürekli pozitif değerler alan ihracat artış hızı % 1,4 oranında gerçekleşmiştir.¹²⁰

6. SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2001–2005)

VIII. Plan, dünyada köklü ekonomik ve sosyal değişimlerin yaşandığı bir dönemde hazırlanmıştır. Dünyada yaşanan bu değişimin sunabileceği imkanlardan ülkemizin de en üst düzeyde yararlanabilmesini sağlamak, uzun vadeli bir gelişme stratejisini gerekli kılmaktadır.

Bu kapsamda ihracata dönük, teknoloji yoğun, katma değeri yüksek, uluslar arası standartlara uygun ve yerel kaynakları harekete geçiren bir üretim yapısı hedeflenmiştir.

Bu hedefler doğrultusunda VIII. Plan’da ihracat ve ihracatın teşviği ile ilgili olarak aşağıdaki kararlar alınmıştır.

—İhracatta sürekli bir artış gerçekleştirilmesi amacıyla, rekabet gücünün artırılmasına ve ihracatın yapısında dünya ticaretindeki eğilimlere paralel yapısal bir dönüşüm gerçekleştirilmesine önem verilecektir.

—İhracatta yeni bir atılım yapılabilmesi amacıyla, tüketim malı üreten ve yoğun hammadde ve emek kullanımına dayalı üretim yapan sınai yapıdan, bilgi ve teknoloji yoğun sınai yapıya geçişi sağlayacak ve ihracata yeni teknoloji yaratarak Pazar payını arttıracak politikalara önem verilecektir.

—AB’ye uyum ve dünya ticaret örgütü anlaşmalarında öngörülen gerek geçiş süreci esneklikleri ve gerekse yasak olmayan sübvansiyonlar kapsamında başvurulabilecek Ar-Ge, çevre koruma, bölgesel kalkınma amaçlı sübvansiyonların etkin bir şekilde kullanımı sağlanacaktır. Ayrıca tanıtıma yönelik faaliyetler ile uluslar arası Türk markası kullanımının teşvikine önem verilecektir.

—Eximbank kredi, garanti ve sigorta mekanizmalarına yeterli kaynak sağlanarak ihracatın finansmanına katkıda bulunulacaktır. Ayrıca Eximbank kredilerinin artan

¹²⁰ DTMa, <http://www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm>

oranda ihracat sigortası, proje kredileri ve yurt dışı projelerin finansmanına tahsis edilmesi sağlanacaktır. İhracat sayılan yurt içi satış ve teslimlerin de Eximbank kredilerinden yararlandırılması için gerekli çalışmalar ve düzenlemeler yapılacaktır.

—İhracatın ve yurt dışına doğrudan yatırımların desteklenmesi açısından, politik ve diğer risklerin garanti ve sigorta programları kapsamında üstlenilmesi, yurt dışındaki yatırımların istikraz ve istikraz garantileri yoluyla desteklenmesini sağlayacak bir yapı oluşturulacaktır.

—KOBİ'lerin uluslar arası piyasalarda yoğun rekabet koşullarına uyum sağlamaları, uluslar arası pazarlama, tanıtım ve ticari bilgiye ilişkin eksikliklerini gidermeleri amacıyla Sektörel Dış Ticaret Şirketleri modelinin teşvikine devam edilecektir. Ayrıca, KOBİ'lerin organizasyon yapıları içinde pazarlama ve ihracat birimlerinin oluşturulması yönünde gerekli danışmanlık ve destek hizmetleri sağlanacaktır.

—Dâhilde işleme rejimi çerçevesinde yapılan uygulamalarda, ülke kaynakları değerlendirilerek, yurt içi stoklar devreye sokulacaktır. Özellikle GAP'ın devreye girmesi sonucunda artan üretimin, işlenmeden veya işlendikten sonra ihraç edilebilir mallara yönlendirilmesi sağlanacaktır.

—AB dışındaki bölgesel bütünleşmelerden beklenen faydanın sağlanabilmesi için öncelikle tercihi bir tarife rejimi oluşturulacaktır. Ayrıca, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirilmesine çaba gösterilecektir.

—Ülke, sektör ve ürün bazında güncel verilerin oluşturulması, bunlara bağlı olarak Pazar araştırması faaliyetlerinin düzenlenmesi ve uluslar arası ticaret ve rekabet kuralları konularında ilgili kuruluşlar bünyesinde veri tabanı oluşturulması ve ihracatçıların bu bilgilere kolaylıkla ulaşabilmeleri sağlanacaktır.

—İhracata yönelik destek ve yardımların kapsamı ile uygulama yöntemleri bakımından sıklıkla yaşanan değişikliklerin asgariye indirilmesi ve üretici ihracatçıların planlama ve ödemeler konusunda karşılaştıkları sorunların giderilmesi sağlanacaktır.

—Elektronik ticaretin dünyada artan önemi göz önüne alınarak, ülke genelinde yaygınlaştırılması hızlandırılacaktır.

—Bilgi çağının gereklerine uygun hızlı ve sağlıklı bir şekilde veri üretimi ve bürokratik işlemlerin azaltılması açısından, mevcut Gümrüklerin Modernizasyonu

Projesine dış ticaretle ilgili işlem yapan ve veri üreten ihracatçı birlikleri de dahil edilecektir.¹²¹

7. 2006 YILI PROGRAMI

2006 Yılı Programı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı sürecinde hazırlanan Uzun Vadeli Strateji (2001–2023) ve Orta Vadeli Program (2006–2008) esas alınarak hazırlanmıştır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı, Avrupa Birliğinin yeni mali programlama dönemiyle uyum sağlamak amacıyla, başlangıç yılı 2007 olacak şekilde hazırlandığından 2006 yılı, kalkınma planı tarafından kapsanmayan bir geçiş yılı olmuştur.

Bu Programda dış ticaret ve ihracata yönelik olarak aşağıdaki ilkelere yer verilmiştir.

Sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak amacıyla, kaliteli ve katma değeri yüksek ürünleri öne çıkaracak yeterli ve etkin destek mekanizmaları geliştirilecektir.

İkili ve çok taraflı ticari ilişkiler kapsamında ihracatın geliştirilmesi amacıyla, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayacak, ihracatçıların pazara giriş olanaklarını geliştirecek ve mevcut Pazar paylarını artıracak mekanizmalar geliştirilecektir.

Dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalatın ekonomik yapıya olan etkileri araştırılacak ve ihtiyaç duyulması halinde gerekli tedbirler alınacaktır.

Sanayi ürünlerinde otonom tarife kontenjani açılmasına ilişkin talepler, AB ile müzakere edilecektir.

Ticaretin önündeki teknik engellerin ivedilikle kaldırılmasını sağlayacak mekanizmalar geliştirilecektir.

Yurtiçi üretimin ithalat bağımlılığının azaltılması amacıyla, sanayide kullanılan ithal girdilerin, rekabet koşulları altında yurtiçinde üretilmesini sağlayacak politikalar geliştirilecek, AR-GE faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır.

AB'nin teknik mevzuatına uyum süreci hızlandırılacak, bunu teminen gerekli idari, teknik ve fiziki alt yapı kurulacaktır.¹²²

¹²¹ Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001–2005 (Ankara, 2000)

¹²² 2006 Yılı Programı, DPT

8. 1980 SONRASI TÜRKİYE'DE UYGULANAN İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ

8.1. İhracatta KDV istisnası

3065 sayılı KDV Kanunu'nun 11. maddesinin 1/a fıkrası hükmü ile ihracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler vergiden istisna edilmiştir. Bir teslimin ihracat teslimi sayılabilmesi için

- a) Teslimin yurt dışındaki bir müşteriye yapılması
- b) Teslimin konusu malın Türkiye Cumhuriyeti gümrük hattından geçerek bir dış ülkeye vasıl olması gerekmektedir.¹²³

8.2. Enerji Teşviki

Enerji teşviki imalatçı ihracatçıların kullandığı bir teşvik türüdür. İmalatçı-ihracatçı firmalar ihraç edilen mamulün üretimi için kullanılan elektriği ve doğalgazı Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki fiyatlarında dikkate alınarak Para ve Kredi Kurulunca belirlenen oranda indirimli olarak fuel-oil 'i ise gümrük vergisi ile ithalattan alınan her türlü fondan muaf olarak alabilirler.¹²⁴

8.3. Vergi, Resim, Harç İstisnası

İhracatın ve Döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerin finansmanında kullanılmak kaydıyla;

Merkez Bankası'nın ve bankaların kullandıracağı krediler, Sigorta şirketlerinin ve diğer kuruluşların ihracatla ve döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları bütün hizmet ve muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaba aldıkları paralar, ihracatı teşvik belgesine istinaden yapılacak ithalat ve ihracat karşılığı ödenecek vergi iadeleri ve diğer ödemeler ile ihracatla ilgili diğer işlemler sebebiyle düzenlenen kağıtlar; Banka ve Sigorta Muameleleri vergisinden, Damga vergisinden, 492 sayılı kanun gereğince alınan

¹²³ Ali Naci Çakır, **İhracat ve Teşvik Tedbirleri Uygulaması**, (Ermete matbaası, İstanbul, 1985), s.93.

¹²⁴ İGEME, "AB'de Uygulanan Devlet Yardımları, Teşvikler ve Türkiye İle Mukayeseli İncelemesi", (Ocak, 1995), s. 90.

harçlardan, diğerk kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlardan , 80 sayılı kanuna göre alınan hal rüsumundan istisna edilir.¹²⁵

8.4. Kurumlar Vergisi İstisnası

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun ihracatla ilgili istisna hükümlerine göre, sanayi ürünü veya yaş meyve, sebze, su ürünleri ihracatından sağlanan hâsılâtın belirli bir kısmı kurum kazancından indirilmektedir. Aynı şekilde döviz olarak sağlanan dış navlun hasılatı ve bazı döviz şeklindeki turizm hasılatı da kurumlar vergisinden indirilmektedir. Böylece ihracat yapanlara vergi avantajı tanınarak ihracat özendirilmektedir.¹²⁶

8.5. Konut Fonu Muafiyeti

Gümrük Tarife Numaraları (27.09, 27.10, 27.11, 27.12.10, 27.12.20–90, 27.13.11, 12.20.90) olan malların Türkiye üzerinden üçüncü ülkelere yönelik karayolu taşımalarında, gümrük giriş ve çıkışlarında yapılması gereken konut fonu tahsilâtına muafiyet uygulanmaktadır.

Söz konusu muafiyetten yararlanabilmek için ise teşvik belgesi alınması zorunludur.¹²⁷

8.6. Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu

3.12.1986 ve 16.5.1987 tarihli Resmi Gazetelerde yayınlanan Para ve Kredi Kurulunun 86/23 ve 87/16 sayılı kararına göre ilgili Resmi Gazete'de yayınlanan 68 kalem muhtelif malın ihracında ağırlığa göre değişen bir fon desteği getirilmiştir. Belirli malların ihracatında verilecek olan bu prim genelde ton başınadır. Destekleme priminin tutarı 1–1000 \$ arasında değişmektedir. Ancak bazı mallarda adet başına (Örneğin, deri palto, pardösü, kadın elbisesi, taşıt lastiği), kilo başına (örneğin penisilin ve türevleri) veya metrekare başına (karo ve fayans) olabilmektedir.1992 yılında, fondan yapılan ödemeler durdurulmuştur.¹²⁸

¹²⁵ İhracatı Teşvik Kararı, (16.8.1994 T. Ve 22023 No.lu RG 94/5782 sayılı BKK mad.4)

¹²⁶ Erdoğan Karakoyunlu, **Türkiye’de Yatırım ve İhracat Teşvikleri**, (YASED Yayın No: 28, İstanbul, 1987) s. 39.

¹²⁷ İGEME, “AB’de Uygulanan...”, s. 92.

¹²⁸ Karakoyunlu, **a.g.e.**, s. 36.

8.7. Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

Bu fon 1984 yılında 84/8860 sayılı karar ile oluşturulmuştur. Fonun kuruluş amacı; ihracata ve yatırımlara mali destek sağlayarak banka kaynaklarının bu alanlara yönlendirilmesini sağlamaktır. İhtisas kredilerinde ise kredi maliyetlerini azaltmaktır. 1986 yılında fondan yapılan ödemeler durdurulmuştur.¹²⁹

8.8. Geçici Kabul Rejimi ile Mal İthalı

İşlenmek üzere geçici olarak ithal edilen eşyanın mamul veya yarı mamul halde ihraç edilmesi halinde ithalat sırasında Gümrük vergisi ile Fon Bedeli karşılığında alınan teminat (Katma Değer Vergisi ile ilgili alınan teminat dahil) ilgili gümrük idaresi tarafından ihracatçıya gerçekleşen ihracata tekabül eden oranda iade edilir.¹³⁰

8.9. Navlun Primi

Bu sistem ihraç edilen ürünlerin satıldığı ülkeye gönderilmesinde ulaşımı sübvans etmek amacıyla 1986 yılında oluşturulmuştur.

Türk hava yolları ile yapılacak tekstil ürünleri ihracatında navlun bedelinin %60'ı DFİF'dan T.C. Merkez Bankası'nca Türk hava yollarına ödeniyordu. Deniz yoluyla yapılan ihracatlarda ton bazında bir destek ödemesi yapıyordu.¹³¹

8.10. Gümrük Muafiyetli İthalat İçin Döviz Kullanımı

Firmalara, ihracatı teşvik belgeleri kapsamında ihracı taahhüt edilen mallarla ilgili(kendilerinin ve/veya yan sanayicilerin ihtiyacı olan) hammadde, yardımcı madde, ambalaj malzemeleri ve işletme malzemeleri (üretim makinelerinin yedek parçaları dâhil) ile üretim konusuyla ilgili makine ve teçhizat (kullanılmış dâhil) ithali için döviz kullanılabilir.¹³²

¹²⁹ Işın Çelebi, **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, (İstanbul E Yayınları, 1991), s. 93.

¹³⁰ İGEME, " AB'de Uygulanan...", s. 91.

¹³¹ Ejder Ayanoglu, DFİF'ndan Yapılan Navlun Primi Ödemelerinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Bir Danıştay Kararı, (Vergi Sorunları Dergisi, Sayı 97, Ekim, 1996), s. 133.

¹³² Bayram Çelik, **Türkiye ve AB' de İhracatı Teşvik Uygulamaları, Araştırmalar- 2**, (Gümrük Kontrolörleri Derneği, Ankara, Ocak, 1996), s. 133.

8.11. İhracatta Vergi İadesi

İhraç edilen veya ihraç edilmiş sayılan malların bünyesine giren vergi, resim ve harçlarla benzeri etki yapan diğer mali yüklerin söz konusu malların, ihracında veya devrinden sonra ihracatçılara geri ödenmesidir.

Vergi iade oranı, mamulün maliyeti içinde yer alan doğrudan dolaylı vergilere bağlı olarak değişmektedir.¹³³

8.12. İhracat Dövizlerinden Mahsup

Türk Parası Kıymetini Koruma Mevzuatı hükümleri Çerçevesinde yayımlanan tebliğ hükümlerine göre ihracat bedelinden ithalat bedelinin mahsubu mümkündür.

Mahsup işlemleri ile ilgili döviz alım-satım belgelerinin düzenlenmesinde işlem tarihindeki döviz alış kurları uygulanır. İthalat bedellerine mahsup edilen dövizler ihracat taahhütlerine sayılır.¹³⁴

8.13. İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlere Tanınan Gümrük Muafiyetli İthalat, Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Bir kısım teslim ve satışlar aslında bilinen anlamda ihracat olmamasına rağmen yürürlükteki teşvik mevzuatı bunları ihracat saymıştır.

Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca belirlenmiş ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlere de gümrük muafiyetli döviz tahsisi ve vergi, resim ve harç istisnası tanınmıştır. Bundan faydalanabilmek için ihracatçıların, ihracatı teşvik belgesi almaları zorunlu kılınmıştır.¹³⁵

¹³³ Ahmet Cesur, “Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracatın Kalkınma Sürecindeki Yeri, Önemi ve Türk Vergi Sisteminde İhracatın Arttırılmasına Yönelik Önlemler”, (T.C. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, İstanbul, 1987), s. 106.

¹³⁴ Arif Şahin, **İhracata Yönelik Finansman Araçları, Türkiye’de Mevcut Uygulamalar**, (İGEME Araştırma Daire Bşk., Kasım, 1995), s. 62.

¹³⁵ Karakoyunlu, **a.g.e.** , s. 44.

8.14. İhracat Kredileri

İhracat kredileri, kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere üçe ayrılabilir. Genel olarak hammaddeler ile tüketim malları peşin yada kısa vadeli kredi, dayanıklı tüketim malları ile sermaye malları orta vadeli kredi, ağır sermaye mallarında ise uzun vadeli krediler kullanılmaktadır.¹³⁶

1980 sonrasında sistem geliştirilmiş ve ihracatı teşvik fonu, Selektif Kredi Fonu adı altında iki fon üzerinden düzenlenmeye gidilerek, 1986 yılı sonunda tekrar uygulanmaya başlayan İhracat Reeskont Kredisi, 1987 yılında kurulan EXİMBANK'a devredilmiştir.

Türk Eximbank'ın uygulamakta olduğu kredi programları şöyle sıralanabilir:

8.14.1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi

Bu kredinin amacı, İhracatçı veya imalatçı-ihracatçı niteliğine sahip ihracatçı firmaların ihracat hazırlık safhasında ihtiyaç duydukları finansmanın sağlanmasıdır.

8.14.2. Hedef Pazar İhracat Kredisi

İhracatçının bu krediden yararlanabilmesi için Türk Eximbank'a ihracat kredi sigortası yaptırması gerekmektedir. Hedef Pazar ihracat kredisi aracı bankalar aracılığıyla kullanılmaktadır.¹³⁷

8.14.3. Dış Ticaret Şirketleri Kredisi

Bu kredi programının amacı Dış Ticaret Sermaye Şirketlerinin ve çok ortaklı dış ticaret şirketlerinin sermaye ihtiyacının en uygun koşullarda sağlanmasıdır.¹³⁸

8.14.4. Alıcı Ülke Kredi Programları

Bu kredi programının amacı Türk ihracatçıların ülke risklerinden etkilenmeden, Türk menşeli sanayi mallarının dış pazarlarda tanınması ve bu suretle rekabet

¹³⁶ DPT, "Türkiye AT Mevzuat Uyumu Sürekli Özel İhtisas Komisyon Raporları"1, (Cilt 1, Kasım, 1995) s.61, 67.

¹³⁷ Türk Eximbank,, Hedef Pazar İhracat Kredisi Uygulama Esasları, (Ankara, 1993), s. 5.

¹³⁸ A.Süha Alacaklıoğlu, **Özel Sektörün Faydalanabileceği Kredi Türleri** (İTO, Yayın no:1995-23), s. 13.

edebilirliğinin artarak kendine bir Pazar payı yaratmasına olanak sağlaması olarak özetlenebilir.¹³⁹

8.14.5. Orta Vadeli Ticaretin Finansmanı Fonu

Bu fon İslam Kalkınma Bankası (İKB) bünyesinde yer almaktadır. Türk Eximbank, 1988 yılında İKB ile imzalamış olduğu anlaşma çerçevesinde bu fona aracılık etmektedir. Bu fondan ancak, İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkelere ihracat yapan firmalar yararlanabilmektedir.

8.15. İhracata Yönelik Devlet Yardımları

Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği Gümrük birliğinden önce, imza attığı uluslararası anlaşmalara göre doğrudan teşvik sistemi sona erdirilmiş, ihracat teşviklerinin üretim bazında olmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda; Ar-Ge yardımları, çevre koruma yardımları, eğitim teşviki, tarımsal ürünlerde ihracat iadesi yardımları, Pazar araştırmasına yönelik yardımlar gibi teşvik sistemleri oluşturulmuştur.

9. TÜRKİYEDE UYGULANAN İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ

9.1. İhracatta devlet yardımları

Türkiye'de sanayileşme yoluyla dışa açık büyüme modeline geçilen 1980 sonrası dönemde ekonomiye ilişkin tedbirler kapsamında ihracatın teşvik edilmesi amacıyla, ana teması doğrudan parasal ödemeler, istisnalar veya düşük faizli krediler şeklindeki teşvik araçları uygulanmıştır.

Ancak 1994 yılı sonunda imzalanan ve 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ Anlaşmasına taraf olmamız ve ayrıca AB ile Gümrük Birliği sürecine gidilmesi nedeniyle, geçtiğimiz yıllarda uygulama alanı bulmuş, ihracatın gerçekleştirilmesini müteakip yapılan direkt parasal ödeme şeklindeki 'nakit teşvikler' ya da diğer bir ifade ile günümüzde 'ihracat performansına bağlı ve yasaklanmış sübvansiyonlar olarak kabul edilen teşvikler' 1994 yılı sonunda bir daha gündeme gelmemek üzere yürürlükten kaldırılmıştır. Bunların yerine Haziran 1995 yılından itibaren Devlet Yardımları Programları uygulamaya konulmuştur. Bu programlar geçen yıllar içinde,

¹³⁹ DPT, "Türkiye AT ...", s.62.

ihracatçılarımızın talepleri de dikkate alınarak hem revize edilmiş hem de yeni programlar uygulamaya konulmuştur.¹⁴⁰

İhracata yönelik devlet yardımları; ihracatın teşvik edilmesi, ihraç pazarlarının geliştirilmesi ve dünya ihracatındaki payımızın artırılması ve uluslar arası piyasalara açılan işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması açısından önem taşımaktadır. İhracata yönelik devlet yardımlarının temel amacı, KOBİ niteliğindeki işletmeler başta olmak üzere, ihracatçı işletmelerin ihracata yönelik faaliyetlerini gerek üretim gerekse pazarlama aşamalarında destekleyerek, uluslar arası pazarlarda karşılaştıkları sorunların giderilmesine yardımcı olmak ve rekabet gücü kazanmalarını sağlamaktır.¹⁴¹

Sağlanan devlet yardımlarının genel bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar aşağıda kısaca özetlenmiştir.¹⁴²

1. Devlet yardımlarının birçoğu küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır. Gelişmiş olan ülkelerde getirilen teşvikler, sorunların işletme bazında çözümünden çok KOBİ'lerin bir organizasyon altında toplanmalarına ve örgütlenmelerine yönelik teşvikler şeklindedir.

2. Bu yardımların işletmelerin yaptıkları ya da yapacakları ihracatla doğrudan bir bağlantısı yoktur.

3. Sınırlı bir faaliyet ve sınırlı bir süre için verilmektedirler

4. Devlet yardımlarının hepsi işletmeler tarafından belirli aktivitelerin yerine getirilmesi koşuluna bağlanmıştır. Önce yardımın alınıp sonra taahhüt edilen aktivitenin yerine getirilmesi söz konusu değildir.

5. Devlet yardımlarının kaynağı DFİF'dir.

İhracata yönelik devlet yardımları kararı kapsamında 10 adet destek programı farklı uygulamacı kuruluşlar tarafından yürütülmekte, tüm devlet yardımlarının uygulanmasındaki en son karar Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından verilmektedir. Devlet yardımları Türkiye'nin uluslar arası yükümlülüklerine uygun teşviklerdir.¹⁴³

Son yapılan değişiklik ve eklemelerle sayıları ona çıkan bu yardım programları aşağıda açıklanmıştır.

¹⁴⁰ Ayhan, **a.g.m.**, s. 23 .

¹⁴¹ Ali Yakal, **İhracata Yönelik Devlet Yardımları**, (Dış Ticaret Dergisi, Ocak, Şubat 2002) s. 24 .

¹⁴² İhracat Mevzuatına İlişkin Bilgiler, Devlet Yardımları,Ödeme Şekilleri ve DİR, (DKİB Yayını, Trabzon, 1999), s. 65 .

¹⁴³ Ali Yakal, (Görünüm Dergisi, Sayı:58, 1998), s.22.

9.1.1. Araştırma Geliştirme Yardımı

Ar-Ge yardımlarının verilmesinin temelinde Singer-Prebisch Tezi yatmaktadır. Gerçekten günümüzde dış ticaret hadleri, genelde düşük katma değerli hammadde, ara malı ve tüketim malları ihracatçısı olan az gelişmiş ülkeler aleyhine gelişirken; bazı hammaddeler hariç tüm bu sayılan malları da ihraç edebilmenin yanı sıra yüksek katma değerli yatırım malları ihraç eden gelişmiş ülkeler lehine gelişmektedir. Bu da, bu malların oluşturulması için gerekli bilgilerin sistematik biçimde uygulanması olarak tanımlanabileceğimiz teknolojinin, bir ülkenin dış ticaret ve dış politika alanında uluslar arası rekabet gücü kazanabilmesinde ne kadar önemli olduğunun göstermektedir.¹⁴⁴

İleri teknolojinin temel alt yapısını, bilimsel araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) oluşturur. Ülkelerin ileri teknoloji seviyesine ulaşmaları için yapmaları gereken de bilime ve Ar-Ge 'ye gerekli önemi vermektir. Ar-Ge 'ye yeterince önem vermeyen ülkeler, ileri teknoloji ürünü ve dolayısıyla katma değeri yüksek malların üretim lisansına sahip olamamakta, bu nedenle bu mallarda dış ticarete rekabet gücünü yakalayamamaktadırlar.

Türkiye'de devletin sağladığı Ar-Ge yardımının esasları şunlardır.98/10 sayılı Ar-Ge yardımına ilişkin tebliğe göre Ar-Ge yardımının amacı, ticari değeri olan yeni ürün oluşturulması veya mevcut ürünlerin rekabet gücünün yükseltilmesine ya da bu amaçla üretim yöntemi, sistemi ve tekniklerinin araştırılmasına ve geliştirilmesine yönelik AR-GE projelerine, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan projeyi yürüten sanayi kuruluşunu teşvik eder nitelikte destek sağlanmasıdır. Yardımdan yararlanmak için başvurulacak merciler TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu)ve TTGV (Türkiye Teknoloji Tanıtma ve Geliştirme Vakfı)'dir. Bu yardımdan öncelikle sanayi kuruluşları ve yazılım şirketleri yararlanabileceklerdir.¹⁴⁵

AR-GE yardımları ile amaçlanan sanayi kuruluşlarının, araştırmaya ve yeni ürün ile üretim yöntemi ve teknolojisi geliştirmeye yönelik projelerinin uluslar arası kurallara uygun olarak desteklenmesidir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Kemer, **a.g.e.** , s. 89.

¹⁴⁵ **Aym**, s. 92.

¹⁴⁶ 1.6.1995 T. ve 22300 No.lu RG.

Destek süresi 3 yıl (6'şar aylık dönemler halinde) dır. Destek oranı Ar-Ge harcamalarının, ölçülebilir ve faturalandırılabilir olması şartıyla en az %50 en fazla %60'dır. Ar-Ge desteği iki türlü verilmektedir.

1- AR-GE kuruluşlarının proje bazında desteklenmesi

2- Ürün geliştirme ve stratejik odak konuları projelerinde sermaye desteği sağlanması

Birinci bölümde; proje yardımı için talep sahibi firma veya kuruluşta ilk incelemeyi yapacak olan kurum TÜBİTAK'tır. Kuruluşun yaptığı faaliyetin AR+GE olup olmadığı, destekleme oranı ve tutarı, TÜBİTAK tarafından sonuçlandırılacaktır. Belirlenen yardım oranına göre DTM-Teşvik Dairesi, Merkez Bankası bünyesinde bulunan DFİF'ndan ihracatçı firmaya destek ödemesini yapar. Ancak ödenecek parasal miktarın %6'sının TÜBİTAK hesabına yatırılması gerekmektedir.

Aşağıdaki Ar-Ge projeleri, Proje yardımından faydalandırılmaktadır.

—Yeni bir ürün üretilmesi,

—Ürün kalitesi veya standardının yükseltilmesi,

—Maliyet düşürücü ve standart yükseltici mahiyette yeni tekniklerin uygulanması,

—Üretimle ilgili olarak yeni bir teknoloji geliştirilmesi.¹⁴⁷

Ar-Ge faaliyetleriyle ilgili harcamaların bazıları ise şunlardır:

—Araştırma ve geliştirme faaliyetinde kullanılan personelin giderleri,

—Araştırma faaliyeti için kullanılan, alet, teçhizat, yazılım giderleri,

—Araştırma için kullanılan danışmanlık hizmetleri,

—Ülke içindeki Ar-Ge kurum ve kuruluşlarına yaptırılan Ar-Ge hizmet giderleri

İkinci bölümde yer alan projelere sermaye desteği sağlanması şeklindeki ikinci tür yardım ise, ticari değeri olan yeni bir ürün oluşturulması veya mevcut ürünlerin dış rekabet gücünün yükseltilmesine ya da bu amaçla üretim yöntemi sistemi ve tekniklerinin araştırılmasına ve geliştirilmesine yönelik Ar-Ge projeleri ile Stratejik Odak Konuları Projeleri'ne, yine DFİF'ndan proje sahibi firmaya yardım yapılır.

¹⁴⁷ Hüseyin Parmaksız, **İhracatta Devlet Yardımları Semineri**, (Dış Ticaret Uzmanları ve Mensupları Derneği, 26.10.2002, Bursa) , s. 32.

‘Stratejik Odak Konulu Projeler’ , ülkemizde mevcut sanayi yapısı, teknoloji ve insan birikimi ile uluslar arası karşılaştırmalı üstünlüklerin dinamiği esas alınarak, hangi alanlarda teknolojik projeler yürütülmesinde yarar bulunduğunu veya araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin ülkemizde gelişip yaygınlaşması için alınması gereken tedbirleri tespit eden projelerdir.

Sermaye yardımı iki şekilde yapılır:

a) Ürün geliştirme projelerine sermaye yardımı: Burada yardımın süresi azami 2 yıl,yardım miktarı azami 1 milyon \$’dır.

b) Stratejik Odak Konuları Projelerine sermaye yardımı: Burada yardımın oranı %100, yardım süresi azami 1 yıl, yardım tutarı azami 100 bin \$’dır.

9.1.2. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi

DTM-İhracat Genel Müdürlüğü’ne bağlı teşvik dairesi tarafından yapılan Çevre Koruma Yardımlarına ilişkin olarak 97/5 ve 98/13 Sayılı Tebliğ’de bu yardımın amacı ‘Ürünlerimizin uluslar arası piyasalarda karşılaştıkları çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyulması amacıyla kalite güvence sistemi ve çevre yönetim sistemi belgeleri ile CE işaretinin alınması halinde KOBİ’lerin desteklenmesi’olarak belirlenmiştir.

Yardım’dan KOBİ’ler yararlandırılmaktadır. Yararlandırılan harcamalar, kalite ve çevre koruma belgelerinin elde edilmesi için yapılan harcamalardır. Yardım’dan yararlanabilmek için harcamaların belgelendirilmiş olması ve Türk Standartları Enstitüsü veya akredite edilmiş kuruluşlardan alınması gerekmektedir.Bu harcamaların azami %50’si yardım olarak talep sahibi firmaya verilir. İlgili kalite ve çevre belgeleri şunlardır:

- ISO 9000 serisi kalite güvence sistemi belgeleri
- ISO 14000 serisi kalite güvence sistemi belgeleri
- CE işareti
- Uluslar arası nitelikteki diğer kalite ve çevre belgeleri

ISO 9000 serisi ve ISO 14000 serisinin alınması için yapılan harcamaların destekten yararlanmasını isteyen KOBİ’ler, bu belgeler alınmadan en geç 3 ay önce DTM’ye başvurarak, uygunluk almak zorundadırlar.

Bu uygunluk belgesini alan işletmeler, en geç 6 ay içinde ISO 9000 serisi ve ISO 14000 serisine ilişkin form ve belgelerle, DTM'ye başvurmaları gerekmektedir.

CE işareti ve uluslar arası nitelikteki diğer kalite ve çevre belgelerine sağlanan destekten yararlanabilmek için, belgenin alınış tarihinden itibaren en geç 6 ay içinde, DTM'ye başvurulması gerekir.¹⁴⁸

9.1.3. Eğitim yardımı

18.ve 19.yy.iktisatçıları olan Adam Smith, William Petty, John Stuart Mill ve Alfred Marshall, ülke iktisadında verimliliği artırıcı önemli bir etken olacağı inancıyla insanın fiziksel ve zihinsel yeteneklerini geliştirmeyi amaçlayan harcamaları birer yatırım olarak değerlendirmişlerdir. Yatırımın sermaye stokuna yapılan bir ilave olduğu kabul edildiğine göre, insanın eğitime yapılan yatırımlar da bildiğimiz 'beşeri sermaye' yi meydana getirir. Gerçekten, ülkelerin iktisadi kalkınmasında son derece önemli rol oynayan teknoloji ve sanayileşmeyi meydana getiren de insandır. İnsanın tüm bunları meydana getirebilmesi için eğitilmesi gerekir. Eğitim ise bu alana yatırım yapılmasıyla olur. Yaşadığımız çağ bilgi çağıdır.

Bilgi çağı ile birlikte dış ticarete ülke sınırlarının engel olmaktan uzaklaşp teknoloji ve bilginin önem kazandığı günümüz rekabet koşullarında firmalar, gücünü artık fiziksel sermayesinden ziyade; nitelikli işgücünden ve uzmanlaşmış kadrolardan alır hale gelmiştir.

Bu gerçeklerin bilincinde olan ve ihracatında atılımı hedefleyen ülkeler, özellikle KOBİ'lerin yönetici ve çalışanlarının bilgi çağına uygun bir şekilde eğitilmesini gerekli görerek bu konuda destekleyici programlar hazırlamışlardır.¹⁴⁹

Tüm bu nedenlerle ülkemizde de ihracatın desteklenmesi amacıyla hazırlanan bir dizi Devlet Yardımlarından biriside 'Eğitim Yardımı' olarak belirlenmiştir. Bu yardım ile firmaların ürettikleri ürünleri uluslar arası piyasalarda verimli ve etkin bir şekilde pazarlayarak rekabet güçlerini artırmaları ve uluslar arası nitelik kazanmalarındaki temel gereksinmelerinden birisi olan eğitim ihtiyaçlarının giderilmesine katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

¹⁴⁸ İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi İhracat Mevzuatı, (2005), s. 243.

¹⁴⁹ Cafer Unay, **Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerindeki Etkileri**, (AR Basım Yayım ve Dağıtım AŞ, İstanbul, 1982), s. 16.

Bu yardımı almak için başvurulacak mercii İGEME'dir. Yardım Türk ihracatçı firmalarının yönetici ve çalışanlarına yönelik eğitim faaliyetlerine ilişkin harcamalarının; KOBİ'ler için %50, SDTŞ'ler için %75'inin devlet tarafından karşılanmasına imkan vermektedir.

Yaralanabilinecek eğitim harcamaları konuları şunlardır:

- Dış ticaret, gümrük ve kambiyo mevzuatı
- İhracat için Pazar ve müşteri bulma, hedef Pazar analizi ve araştırması, potansiyel alıcıyla görüşme ve yazışma teknikleri ve fiyat teklif metotları,
- İhracata ulusal ve uluslar arası finansman sağlama teknikleri,
- Moda –marka tasarımı ve benzeri alanlar
- Rekabet hukuku ve koşulları ile Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü Mevzuatı, uluslar arası pazarlama teknikleri.

Eğitim yardımlarının sıklığı, yurtiçi programlar için 3, yurtdışı programlar için 3 olmak üzere toplam 6 eğitim programıdır.¹⁵⁰

9.1.4. İstihdam yardımı

Burada amaç, SDTŞ statüsüne sahip şirketlerin, özellikle dış ticarete ilişkin işlemlerinin yürütülmesi konusunda tecrübeli ve yüksek öğrenimli yönetici ve eleman istihdamının sağlanmasıdır.

Sağlanan destek:

SDTŞ'lerin ilk defa istihdam edecekleri, konusunda tecrübeli ve yüksek öğrenimli;

— Sadece bir yöneticinin toplam azami 18.000 ABD Doları karşılığı Türk lirasını aşmamak üzere yıllık brüt maaşlarının %75'i,

— Diğer elemanların (en fazla iki kişi olabilir) toplam azami 9.000 ABD Doları karşılığı Türk lirasını aşmamak üzere yıllık brüt maaşlarının % 75'i

DFİF'ndan bir defaya mahsus olmak üzere azami bir yıl süreyle karşılanır.¹⁵¹

¹⁵⁰ İGEME Mevzuatı, s. 250.

¹⁵¹ Aydoğuş, a.g.e. , s. 149.

9.1.5. Tarımsal ürünlerde ihracat iadesi yardımı

Burada amaç, ihracat potansiyeli olan işlenmiş veya işlenmemiş bazı tarımsal ürünlerin ihracatının desteklenmesidir. Ülkemizde tarım ürünlerine yönelik teşvikler DTÖ kapsamına alınan tarım ürünlerinin ticaretini uluslar arası kurallara bağlayan DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde sağlanmaktadır. Bu kapsamda ülkeler taahhüt listelerinde belirttikleri ürünler için ve taahhütte buldukları miktarlar çerçevesinde ihracat sübvansiyonu sağlayabilmektedirler.¹⁵² Yardım kapsamındaki tarımsal ürünlerin listesinde zaman içerisinde değişiklikler yapılmaktadır. Yardımdan faydalanan tarım ürünlerinin bazıları şunlardır:

- Yaş ve kurutulmuş sebzeler
- Meyveler
- Dondurulmuş meyve ve sebze ile meyve ve sebze işleme sanayine dayalı gıda maddeleri
- Buket yapmaya elverişli veya süs amacına uygun cinsten çiçekler ve tomurcuklar
- Meyve suları
- Bal, yumurta
- Çikolata ve kakao içeren gıda ürünleri gibi.

Tarımsal ürünlerin ihracatında mahsup ve nakit ödeme olmak üzere iki farklı sistem uygulanmaktadır. İşlenmiş tarım ürünleri ihracatında mahsup yoluyla ihracat iadesi sağlanmakta olup, yaş meyve ve sebze ürünleri ihracatında nakit ödeme yapılmaktadır.

Mahsup Sistemi:

Bu sistemle, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliğ çerçevesinde, Tarım anlaşması taahhüt listemizde yer alan ürünlerden potansiyel arz eden işlenmiş tarım ürünü ihracatında mahsup sistemi çerçevesinde ihracat iadesi yardımı verilmektedir. Söz konusu sistemde firmalara nakit ödeme yapılmamakta, İhracatçı Birlikleri tarafından hesaplanarak Merkez Bankasına bildirilen firma alacaklarından; Kurumlar vergisi, gelir vergisi, SSK primleri, haberleşme giderleri, elektrik, doğalgaz giderlerinin mahsup edilmesi suretiyle ihracat iadesi yardımı sağlanmaktadır.

¹⁵² Ayhan, **a.g.m.**, s. 26.

Nakit Ödemeler:

DTÖ Tarım Anlaşması taahhüt listemizde yer alan yaş meyve sebze ürünleri; turunçgil, elma, domates, patates, kuru soğan ile sınırlı bulunmakta olup, bu ürünlere nakit ödeme yoluyla ihracat iadesi yardımı yapılmaktadır.

9.1.6. Pazar araştırmasına yönelik yardımlar

Bu destek 2 şekilde yapılır

Pazar Araştırması Projelerinin Desteklenmesi

İhracat Pazar Araştırması desteği (İPAD), firmaların ürünlerine doğru Pazar bulmak ve doğru ihracat pazarlama stratejisi belirlemek amacıyla, detaylı ve sistematik olarak Pazar araştırması yapmalarını teşvik etmek üzere oluşturulmuş ve uygulamaya konmuş bir devlet yardımı programıdır.

İPAD sistematik ve objektif olarak, ihracat için potansiyel olan bir Pazar hakkında gerekli bilgilerin toplanmasıdır. Ancak Pazar araştırması olgusu ülkemizde yeterince açık biçimde anlaşılabilmiş değildir. Çünkü bir çok firma Pazar araştırmasını, bir pazara giderek orada satış görüşmelerinde bulunmak ve bu esnada malı cazip göstermek için müşteri adayıyla karşılıklı taktik mücadelesine girmek olarak algılamaktadır. Oysa Pazar araştırması, bu anlayışın çok ötesinde, firmaların söz konusu pazara yönelip yönelmemeleri konusunda karara varmalarını sağlar ve yeni bir pazara girebilmek için nasıl bir strateji izlemeleri gerektiğini ortaya koyar.¹⁵³

İPAD'ın amaçları şunlardır:¹⁵⁴

- 1- Yeni Pazar için oluşturulacak pazarlama stratejisi belirlemeden önce firmaların Pazar araştırması yapmalarını teşvik etmek
- 2- Türk firmalarının sistematik metotlarla Pazar araştırması yapmalarını sağlamak
- 3- İhracat için yapılacak Pazar araştırmasının gerekliliğinin daha fazla firma tarafından benimsenmesini sağlamak ve uygulanmasını yaygınlaştırmak.

¹⁵³ Firmaların İhraç Pazarlarını Çeşitlendirme Arayışı, İGEME'den Bakış (Yıl:5, Sayı:17, Ocak, Nisan, 2001), s. 18.

¹⁵⁴ İGEME, Devlet Yardımları, <http://www.igeme.org.tr/TUR/ipad/ipad.pdf>

Yarımdan yararlanan firmalar, o an için ihracat yapıyor olsun ya da olmasın, KOBİ ve SDTŞ tanımına giren tüm firmalar ile sanayi sektöründeki Üretici Dernekleri'dir.

KOBİ, SDTŞ ve sanayi sektöründeki Üretici Dernekleri'nin yardımdan faydalandırılacak projeleri ise şunlardır:

—KOBİ, SDTŞ ve Üretici Derneklerinin kendi bünyelerinde yürütecekleri projeler

—Danışmanlık şirketlerine yaptırılacak projeler

—Bizzat İGEME tarafından yürütülecek projeler

Şirketin bir defada en fazla bir projesi desteklenir. İkinci bir başvurunun kabulü için önceki projenin tamamlanmış ve Müsteşarlıkça onaylanmış olması gerekir. Tek bir proje için azami yardım KOBİ'ler için 7.500 \$, SDTŞ ve Üretici Dernekleri için 10.000 \$'dır. Ancak bir yıl içerisindeki tüm projeler için verilen azami yardım ise, KOBİ'ler için 75.000 \$'dır; SDTŞ ve Üretici dernekleri için ise bir üst sınır yoktur. Ayrıca bir proje ile en fazla 3 pazarın araştırılmasına destek verilmektedir. Her bir proje kapsamında şu tür harcama kalemleri yardımdan faydalanır

—Ulaşım: Araştırma yapılacak pazara sadece bir defalık gidiş-dönüş masrafını karşılamak ve 500 \$'ı veya eşitini aşmamak üzere uçak, tren veya gemi bileti ücreti,

—Konaklama: Gidilen pazarda günlük 100 \$'ı veya eşitini aşmamak şartıyla yapılan konaklama masrafları,

—Satın alınan doküman ve hizmetler: Araştırılacak pazarla ilgili, satın alınacak her türlü yazılı ve görsel doküman ve yayın giderleri ile danışmanlık ve tercümanlık hizmetlerinin ücretleri karşılanmaktadır.

KOBİ'ler arasında işbirliği faaliyetlerinin desteklenmesi

Bu desteğin amacı, KOBİ'ler arasındaki işbirliğini sağlamaya yönelik olarak Avrupa Birliği Komisyonu tarafından düzenlenen faaliyetlere (Europartenariat, Medpartenariat vb.) katılımın desteklenmesidir. Sağlanan destek KOBİ'lerden 1 kişinin 500\$'ı geçmemek kaydıyla yol ve günlük; günlük 100\$'ı geçmemek kaydıyla konaklama gideri ,%70 oranında desteklenir.¹⁵⁵

¹⁵⁵ http://www.turkticaret.net/business_center/haber.php?id=74

9.1.7. Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi ve Yurtdışı İhtisas Fuarlarına Katılımın Desteklenmesine İlişkin Yardım

Uluslar arası pazarlamanın etkili araçlarından biri olan uluslar arası ticaret fuarları dış piyasalara açılmak isteyen firmalar için önemli bir araçtır. Bu nedenle uluslar arası fuarlara katılmak isteyen firmalara, bu amaçla yapacakları harcamalarının bir kısmı İhracatçı Birlikleri'ne başvuru yapmaları suretiyle, devlet tarafından Devlet Yardımı kapsamında finanse edilmektedir. Uluslararası nitelikteki ihtisas fuarlarına ilişkin bu yardımlar, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu'nun 95/7 ve 2000/4 Sayılı Tebliğlerine göre yurtiçi ve yurtdışı yardımlar olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır.

9.1.7.1. Yurt dışında Düzenlenen Fuar ve Sergilere Milli Düzeyde veya Bireysel Katılımın Desteklenmesi

Bu desteğin amacı, yurtdışında düzenlenen fuarlara katılımın artırılması için gerekli desteğin sağlanmasıdır. Bu destek, yurtdışında düzenlenen fuarlara katılımı gerçekleştiren organizatör ile katılımcı tarafından yapılan harcamaların belirtilen miktarlar ve oranlar çerçevesinde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanmasını kapsamaktadır.

Bu destekten, KOBİ'ler, sektörel dış ticaret şirketleri ve büyük ölçekli firmalar yararlanabilirler.

Milli Düzeyde Katılımlarda:

Firmalara katılım payı desteği verilmekte olup, destek KOBİ, SDŞ'ler ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Firmalar için %80, diğerleri için %50'dir.(Azami destek 20.000 \$)

Organizatörün desteklenmesi

—Ticari nitelikteki uluslar arası fuar ve sergi organizasyonlarında %60,(Azami destek 40.000 \$)

—Türk İhraç Ürünlerinin Sergilendiği tanıtım faaliyetleri organizasyonlarında %60'dır.(Azami destek 60.000 \$)

Bireysel katılımlarda:

Destek yer kirasının tamamı, nakliye giderlerinin %50'sidir.(Azami destek 20.000 \$)

Ürün gruplarında (Gen Mühendisliği/biyo teknoloji, uzay ve havacılık teknolojileri, bilişim, ileri malzeme teknolojileri, donanım-hardware, ve yazılım-software), milli düzeyde katılımlarda katılım bedelinin, KOBİ, SDŞ'ler ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerdeki Firmalar için %90, diğerleri için %60'dır.

Bireysel katılımlarda destek yer kirasının tamamı, nakliye giderlerinin %60'dır.(Azami destek 25.000 \$.)

Bu fuar ve sergilere katılımın desteklenmesini isteyen firmaların, fuarın başlangıcından 2 ay önce katılmak istedikleri fuara ilişkin olarak, tahmini harcamaları da içeren bir proje ile birlikte İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterlikleri'ne başvurmaları gerekmektedir.

Fuar/sergi sona erdikten sonra, gerçekleşen harcamalara ilişkin belgeler; fuar/serginin bitiş tarihini takip eden en geç 6 ay içinde, milli katılımlarda fuar organizatör kuruluş kanalı ile, bireysel katılımlarda ise doğrudan firmalarca İhracatçı Birlikleri'ne intikal ettirilir.¹⁵⁶

9.1.7.2. Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi

Uluslararası nitelikteki yurtiçi ihtisas fuarlarının dış tanıtımının sağlanması ve uluslar arası düzeyde katılımın artırılması amacıyla yönelik olarak sağlanan destek olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, DTM'ce belirlenecek kriterlere uygun yerli organizatörlerin fuar öncesinde ve fuar süresince gerçekleştirecekleri tanıtım ve promosyon faaliyetlerine ilişkin giderlerinin belli bir oranının karşılanmasını kapsamaktadır.

Desteklenecek fuar konuları şunlardır:

- Tekstil, halı, konfeksiyon
- Deri
- Taşıt araçları ve yan sanayi
- Gıda ve gıda teknolojisi
- Elektrik/Elektronik sanayi
- Madeni eşya sanayi
- Toprak sanayi

¹⁵⁶ Osman Saraç, **İhracatta Devlet Yardımları** , (Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2005), s. 78.

—Mobilya sanayi

—İnşaat malzemeleri

Yurt içinde düzenlenecek uluslar arası fuarlara teşvik için öncelikle o fuarın en az üç defadır yapılıyor olması koşulu aranmaktadır. Ayrıca bir önceki dönemde yapılan fuara asgari 25'i yabancı olmak üzere en az 100 firmanın katılmış olması gerekmektedir. Yine aynı fuara iki defadan fazla destek verilmeyecektir.

Teşvik rakamları 25 bin ABD dolarını geçmemek üzere yapılan harcamaların %50'si oranında olacaktır.

Ulaşım ve konaklama bedelinin de %50'si 15 bin ABD dolarını geçmemek üzere karşılanacak, destekleme ise; Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan ödeme yapılması şeklinde olacaktır.¹⁵⁷

9.1.8. Yurtdışı ofis-mağaza işletme ve tanıtım faaliyetlerine ilişkin yardımlar

Bu yardım, firmaların yurtdışı ofis mağaza açmaları ve işletmeleri halinde doğan işletme ve tanıtım giderleri için devlet desteğini öngörmekte ve firmalar tarafından Türkiye dışında açılacak ofis ve mağazaların kuruluş, işletme ve tanıtım giderlerinin belirli bir kısmının Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanmasını kapsamaktadır. Bu yardımdan Türkiye'de, SDTŞ'ler öncelikli olmak üzere ticari ve sınaî faaliyette bulunan tüm şirketler yararlanabilir.¹⁵⁸

Bu tebliğ kapsamında dört tür yardım vardır:

¹⁵⁷ Öznur Yıldırım, **İhracata Yönelik Devlet Yardımları**, (Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:141, Haziran, 2000), s. 32.

¹⁵⁸ Arif Şahin, **İhracata Yönelik Finansman Araçları**, (Ankara: İGEME, 2000), s.15.

Sağlanan Destekler	Destek Oranı		Yıllık Azami Destek
1- Türkiye’de sınaî ve ticari faaliyette bulunan şirketin yurtdışında kendi unvan ve markasıyla toptan ve/veya perakende satış yapmak amacıyla şirket/mağaza/depo/şube açması durumunda			
Yıllık Azami Destek	1. Yıl	2. Yıl	
— Demirbaş alımı	%50	-	20000\$
— Kira bedeli	%50	%30	50000\$
— Reklâm harcamaları	%30	%20	30000\$
2- Türkiye’de ticari faaliyette bulunan bir şirketin yurtdışında mal ticareti amacıyla şirket/mağaza/şube açması durumunda			
- Kira bedeli ve tanıtım harcamaları	%50	%30	30000\$
3- Türkiye’de sınaî ve ticari faaliyette bulunan bir şirketin/SDŞ’nin yurtdışındaki bir firmaya temsilcilik/distribütörlük hakkı vermesi durumunda			
— Resmi giderler	%50	-	10000\$
— Reklâm harcamaları	%30	%20	30000\$

	Ortak Sayısı	Destekleme Tutarı
SDŞ’lerin yurtdışında doğrudan Pazarlama amaçlı şirket/mağaza/depo/şube kurmaları durumunda (aynı ülke için bir defa olmak ve toplam harcamaların %50’sini aşmamak üzere demirbaş, kira, tanıtım harcamaları)	10-20 arası	400000\$
	21-40 arası	500000\$
	41-100 arası	600000\$
	101-150 arası	700000\$
	151-200 arası	800000\$
	151-200 arası	900000\$
	251 ve üzeri	1000000\$

Yaralanma koşulları;

1- Şirketler 2 yıl süresince farklı şehirlerde olmak üzere en çok 5 ofis/mağaza/depo ile şirket/şube açabilirler.

2- SDŞ'ler, aynı ülke için ve bir defa olmak ve bu amaçla yapılacak toplam harcamaların %50'sini aşmamak koşuluyla yararlanabilirler.

9.1.9. Marka tanıtım ve Türk Malı imajı

Bu destek aracılığı ile Türkiye'de kendi unvan ve/veya markasıyla ticari ve/veya sınai faaliyette bulunan şirketler ile SDTŞ'lerin uluslar arası pazarlarda ürünlerine Türk malı imajı ve marka oluşturmak amacıyla yurtdışında yapacakları marka tescili dâhil tanıtım ve tutundurma ile Türk malı imajının yerleştirilmesine yönelik faaliyetleri dolayısıyla yaptıkları giderlerin azami %50'sinin uluslar arası kurallara göre devletçe karşılanması amaçlanmaktadır.¹⁵⁹

Yarımdan faydalanacak şirketlerin yardım dâhilindeki faaliyetleri ve bu faaliyetlerle ilgili harcamaları ve bu harcamalara istinaden verilen yardım miktar ve oranları şöyledir:

— Türkiye'de sınai ve/veya ticari faaliyette bulunan ve sektöründe ünlü bir markaya sahip Türk şirketlerinin veya SDŞ'lerin ilgili ülkelerde yapacakları marka tescili ve korunmasına ilişkin giderlerinin en fazla toplam 50.000 \$'ı

— Yurt dışında açılacak birime ilişkin kira giderlerinin yıllık en fazla toplam 200.000 \$'ı

— İlgili ülkelerde ürünlerine yönelik yoğunlaştırılmış pazarlama tanıtım faaliyetleri giderlerinin en fazla toplam 300.000 \$'ı

— Ürünle ilgili uluslar arası kalite kontrol kuruluşlarından alınacak sertifikasyon giderlerinin en fazla toplam 50.000 \$'ı

— Uluslar arası üne sahip bir markanın üretiminde fason olarak çalışan Türk üretici firmanın, söz konusu malının etiketine 'Made in Turkey veya ilgili dilde aynı mahiyette bir ibarenin konulmasının ve satışının gerçekleştirildiğinin tevsik edilmesi halinde, yıllık 100.000 \$'ına kadarki ödenmiş vergi, resim, harç, SSK primi, enerji giderleri

¹⁵⁹ DTM, Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması, Tanıtım ve Tutundurması ile Türk Malı İmajını Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ, <http://www.dtm.gov.tr/IHR/dvyardim/modamarka.htm>

— Firmanın Türkiye’de marka tasarım çalışmaları yıllık harcamalarının en fazla 100.000 \$’ı,

— Üretici derneklerinin ilgili oldukları üretim alanında yer alan malların Türk Malı imajıyla yurt dışında pazarlanabilmesi amacıyla yapacakları tanıtım ve reklâm faaliyetlerine ilişkin harcamaların en fazla toplam 100.000 \$’ı,

— Marka oluşturulması kapsamında uluslar arası alanda faaliyet gösteren bir tanıtım- promosyon ajansı ile çalışılması halinde yapılacak tanıtım- promosyon ve danışmanlık hizmetleri giderlerinin en fazla toplam 50.000 \$’ı

—Franchising yoluyla markalaşmış Türk ürününün dışa açılması halinde yıllık 100.000 \$’ı aşmamak kaydıyla ödenmiş vergi, resim, harç, SSK primi, enerji giderleri.

—2003/ Sayılı Tebliğ Kapsamındaki Turquality-From Turkey ibaresinin kullanılmasına dair tebliğ uyarınca DTM tarafından söz konusu ibareyi kullanmalarına izin verilen firmaların, yıllık en fazla 100.000 \$ tutarındaki ödenmiş vergi, resim, harç, SSK primi, enerji giderleri

Yukarıda bahsi geçen desteklerden; sadece bir marka için en fazla 3 yıl süreyle ve yapılan harcamaların azami %50’si oranında yararlanılabilir.

Fatura tarihinden itibaren en geç 6 ay içerisinde müracaat edilmesi gerekir.

9.1.10. Patent, faydalı model belgesi ve endüstriyel tasarım

Bu yardımın amacı, ihracat potansiyeli bulunan, teknoloji yoğun yeniliklerin, yeni ürünlerin ve yöntemlerin geliştirilmesinin desteklenmesi amacıyla, Türkiye’de yerleşik gerçek kişiler tarafından yapılan çalışmalar neticesinde, patent, faydalı model belgesi ve endüstriyel tasarım tescili ile sonuçlanan bir buluş veya tasarımın ortaya çıkması durumunda, buluşa patent veya faydalı model belgesi, endüstriyel tasarıma da endüstriyel tasarım tescili alınması sırasında yapılan harcamaların bir kısmının desteklenmesidir.¹⁶⁰

Türkiye’de yerleşik olup bu yardımdan yararlanmak isteyen firmalar TPE’nün siciline kayıtlı patent vekilleri aracılığıyla veya doğrudan TPE’ne başvurmaları gerekir.

Yardım patentler, faydalı model belgeleri ve endüstriyel tasarımlar için olmak üzere 3 biçimde yapılmaktadır.

¹⁶⁰ DTM, Patent, Faydalı Model Belgesi ve Endüstriyel Tasarım Tescil Harcamalarının Desteklenmesine İlişkin Tebliğ, (<http://www.dtm.gov.tr/IHR/dvyardim/patent.htm>)

Desteklenecek harcamalar	Destek oranı	Azami miktar
1- Patent alınması esnasında yapılacak harcamalar	%75	1000\$
2- Faydalı model belgesi alınması esnasında yapılacak harcamalar	%75	500\$
3- Endüstriyel Tasarım tescili için yapılacak harcamalar	%75	-

9.2. İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Bu yardımla, ihracat faaliyetinde bulunan işletmelerin maliyetlerinin azaltılması suretiyle; ihracatı artırmak, ihracat pazarlarını geliştirmek ve ihracat ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırılması amaçlanmaktadır.¹⁶¹

İhracatçı işletmeler ve bazı döviz kazandırıcı hizmetlerle (turizm, navlun, savunma sanayi vb.) işteğal edenlerin, gümrük idareleri, TCMB, İhracatçı Birlikleri, Bankalar, Noterler, Özel Finans Kurumları, Faktöring Şirketleri, Sigorta Şirketleri gibi kurumlar nezdinde yapacakları, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerle ilgili işlemlerde oluşan vergi, resim ve harçlardan muaf olmaktadır.

Vergi, resim ve harç istisnası kapsamında;

1- İhracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile transit ticaretin finansmanında kullanılmak kaydıyla kredi kuruluşlarının kullandırılan her türlü sevk öncesi ve sevk sonrası krediler ve firmaların sağladıkları prefinansman ile bunların geri ödenmesi,

2- İhracatla ilgili işlem yapan bankaların (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası dahil), özel finans kurumlarının, faktöring şirketlerinin, sigorta şirketlerinin, noterlerin ve diğer kuruluşların ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerle ilgili olarak yapmış oldukları bütün hizmet ve muameleler

¹⁶¹ Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkında Tebliğ, Sayı:2000/1, Madde:4

dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar ve kambiyo işlemleri,

3- Dahilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalat ve/veya yurtiçi alımlar ile ilgili işlemler ve bunların finansmanı amacıyla kullanılan krediler,

4- İhracat karşılığı yapılacak her türlü ödemeler, ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile transit ticaretle ilgili işlemler ve bu işlemler sebebiyle düzenlenen kağıtlar,

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Damga Vergisi,492 sayılı Harçlar Kanunu gereğince alınan harçlar ve diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlar ile hal rüsumundan müstesnadır.

Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yapılan ithalat ve/veya yurtiçi alımlar, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılabilmesi için Müsteşarlıktan belge alınması zorunludur. Bu çerçevede kullanılan krediler ve uygulanan istisnalar belgeye kaydedilir. Bunun dışındaki hususlarda vergi, resim ve harç istisnası, ilgili kurum ve kuruluşlarca re'sen uygulanır ve herhangi bir belge ile irtibatlandırılmaz.

Vergi Resim Harç İstisnası Belgelerinin süreleri azami 18 aydır.

Belgeli ihracat kredilerinin vergi, resim ve harç istisnasından yararlanma süresi, Müsteşarlıkça düzenlenecek Dâhilde işleme izin belgesi ve/veya Vergi Resim Harç istisnası belgesi süresi kadardır.

Taahhüt edilen ihracat gerçekleştirilmeden kredi riskinin kapatılması, ihracat taahhüdünü ortadan kaldırmaz.

Belgesiz ihracat kredilerinin, vergi, resim ve harç istisnasından yararlanma süresi 18 aydır. Ancak gemi inşa ve ihracının finansmanı amacıyla kullanılacak kredilerde bu süre 24 aydır. Ayrıca ilgili firma tarafından, taahhüt edilen ihracatın %50'sinin gerçekleştirildiğinin tevsiki kaydıyla, krediye ilişkin taahhüt süresi krediyi kullandıran kuruluş tarafından 6 ay uzatılır.

9.3. İhracatta KDV İstisnası

Katma değer vergisi üretimden tüketime kadar geçen her aşamada yaratılan katma değeri kapsayan bir vergidir. İçeriği gereği Türkiye içinde ticari, tarımsal ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan her tür teslim ve hizmetler verginin konusuna girmektedir.¹⁶²

Katma değer vergisi kanununa göre mükellefler, bir vergilendirme döneminde yaptıkları vergiye tabi işlemleri üzerinden hesapladıkları katma değer vergisinden, kendilerine yapılan teslim ve hizmetler dolayısıyla hesaplanan katma değer vergisini indirmekte, hesaplanan vergilerin, ödenen vergilerden fazla olması halinde aradaki farkı vergi dairesine ödemektedirler. Ödenen vergilerin hesaplanan vergilerden fazla olması halinde ise indirilemeyen vergiler, kanunda belirtilen özel durumlara göre, bir sonraki dönemde indirilmek üzere devredilmekte veya iade edilmekte ya da gider-maliyet yazılmak suretiyle üzerindeki vergi yükü giderilmektedir.

Ancak gerek katma değer vergisi teorisinde yer alan ve uluslar arası uygulamada kabul edilen, varış yerinde vergileme prensibi gereği ihracat kapsamlı teslimlerde katma değer vergisi uygulanmamaktadır. İhraç edilen malların üretimi amacıyla, hammadde ve diğer girdilerin tedariki esnasında ödenmiş olan Katma değer vergileri'nden, imalatçı ihracatçı ya da ihraç edilen malların imalatını yapan firmalar üzerinde kalan kısmı, ihracattan sonra ilgili firmalara iade edilmektedir. Diğer ifadeyle bu firmalar vergiden istisna edilmektedir.¹⁶³

İhracatta KDV iadesi, ihracat istisnası olarak KDV'nin yurt dışındaki alıcıdan alınmamasının doğal bir sonucudur. İhracatta KDV iadesi, alımlarda üstlenilen ancak müşteriden tahsil edilmeyen verginin geri alınmasıdır. Mal yurt dışı edildiğinden ve ülke dışına tüketime konu olacağından zaten vergi doğmamakta ve bu verginin tahsili gerekli olmamaktadır.¹⁶⁴

Katma Değer Vergisi Kanunu'nda ihracat istisnasına ilişkin hükümler 3065 sayılı KDV Kanunu'nun 11. ve 12. maddeleriyle düzenlenmiş bulunmaktadır.

¹⁶² Selma Özcan, İhracatta Destek Toplantısı: İhracatta KDV İstisnası, <http://www.izto.org.tr/ihkose/Toplantı/temel.htm>, (01.07.2003)

¹⁶³ Ertuğrul Tuncer, **Yatırım ve İhracatla İlgili Mali Teşvikler ve Uygulaması**, (Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1999), s. 78.

¹⁶⁴ KDV Teorisinin İhracat İstisnası ve İhracat Teşviki Uygulamasında göz ardı Edilenler ve Zaman Boyutu, Yaklaşım Dergisi, (Sayı: 101, Mayıs, 2001), s. 156.

KDVK'nun 11. maddesine göre aşağıdaki teslim ve hizmetler vergiden istisna edilmiştir.¹⁶⁵

a) İhracat Teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler,

b) Türkiye'de ikamet etmeyen yolcuların satın alarak Türkiye dışına götürdükleri malların teslimi anında KDV tahsil edilir. Ancak gümrükten malın çıkışı anında fatura veya belgenin ibrazında tahsil edilen KDV iade olunur.

c) İhraç edilmek şartıyla imalatçılar tarafından kendilerine teslim edilen mallara ait katma değer vergisi, ihracatçılar tarafından ödenmez. Mükelleflerce tahsil edilmeyen ancak ilgili dönem beyannamesinde beyan edilecek olan bu vergi, vergi dairesince tarh ve tahakkuk ettirilerek tecil olunur.

Bu ihraç türlerinin istisna ve iade uygulamasında, özelliklerindeki farklılıklar nedeniyle farklı uygulamalar yapılmaktadır. Ancak hepsinin ortak yanı, ihracatın bünyesine giren vergilerin ihracatın gerçekleşmesinden sonra iade edilmesidir. Yüklenen vergilerin gider ya da maliyet olarak kaydedilmeyip ihracatçıya iade edilmesi, bir teşvik unsuru olarak değerlendirilmektedir.¹⁶⁶

Şimdi yukarıdaki istisna türlerini kısaca inceleyelim:

9.3.1. Mal İhracatında KDV İstisnası

KDVK'nun 11/1-a maddesi uyarınca ihracat teslimleri vergiden istisna edilmiştir. Bu nedenle ihraç edilen malın teslimi dolayısıyla alıcıdan KDV tahsil edilmez.

KDV istisnasında, bir teslimin ihracat sayılabilmesi için;¹⁶⁷

— Teslimin yurt dışındaki müşteriye yapılması,
— Teslim konusu olan malın T.C Gümrük hattından geçerek bir dış ülkeye ulaşmış olması gerekmektedir.

— Bu yüzden Katma Değer Vergisi istisnasından yararlanabilmek için prensip olarak ihracattan önce vergi dairesine başvurulmasına gerek yoktur. Ancak ihracat

¹⁶⁵ Osman Pehlivan, Vergi Hukuku: Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi, (Eser Ofset, Trabzon, 1999), s. 403.

¹⁶⁶ İTKİB, İhracattan Doğan Yükümlülükler, <http://www.itkib.org.tr/res800/DiřTicaretBilgileri/ihracattandoganyukumlulukler.htm>

¹⁶⁷ Arif Şahin, İhracata Yönelik Finansman Araçları: Türkiye'de Mevcut Uygulamalar, (İGEME Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1997), s. 45.

faturasının yurt dışındaki müşteri adına düzenlenmesi zorunludur. Bundan da anlaşılıyor ki mal ve hizmet ihraç edilinceye kadar bu mal ve hizmetin meydana getirilmesi ile ilgili her türlü mal ve hizmet alımları katma değer vergisine tabi bulunmaktadır.

İhracat istisnasının uygulanacağı dönem olarak, malların fiilen yurt dışına çıkarıldığı dönem esas alınacaktır. Dolayısıyla bundan önce ihraç edilen mal ve hizmetin meydana getirilmesi ile ilgili yüklenilen KDV'ler ihracatın gerçekleşmesini beklemeden yüklenildikleri döneme ait beyannamede indirim konusu yapılır.

İhraç faturasının kesin ihraç tarihinden önce veya sonra düzenlenmesi halinde, fatura tarihinde değil, bu teslimin kesin ihraç dönemine ait beyannamede beyan edilmesi gerekir.

9.3.2. Hizmet İhracatında KDV İstisnası

KDV kanununu 11/1-a maddesi ile yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler KDV'den istisna edilmiştir. Bu hizmetlerin KDV'nden istisna olabilmesi için hizmet Türkiye dışındaki bir müşteri için yapılmış olmalıdır.¹⁶⁸

Fatura veya benzeri belge yurtdışındaki müşteri adına düzenlenmelidir.

Hizmet bedeli, döviz olarak Türkiye'ye getirilmelidir.

Hizmetten yurtdışında yararlanılmalıdır.

Yurt dışındaki müşterilere yapılan hizmetlerin KDV'nden istisna olabilmesi için yukarıdaki dört şartın birlikte gerçekleşmesi gerekir. Bu nedenle, hizmet ihracatı istisnası, yabancı müşteri adına faturanın düzenlendiği ve bedelin döviz olarak yurda getirildiği vergilendirme döneminde uygulanacaktır.

Hizmet ihraç eden kişi, söz konusu hizmetlerin karşılığını yurt dışındaki müşteriden tahsil ederken, KDV hesaplamayacak, dolayısıyla tahsil etmeyecektir. Ayrıca aynı ihracatçıya ihraç edilen hizmetin bünyesinde bulunan katma değer vergileri, ihracatçı tarafından indirim yapılarak veya ihracatçıya iade edilmek suretiyle yok edilmektedir. Böylelikle ihraç edilen hizmet için yurt içi KDV yükü sıfır olarak gerçekleşmiş olmaktadır.¹⁶⁹

¹⁶⁸ E. Mehmet Kaya, İhracatı Teşvik, (Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1995), s. 226.

¹⁶⁹ Emine Koban , Dış Ticaret Eğitimi, (Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002), s. 265.

Türkiye’de ikamet etmeyenlere yapılan Teslimler

KDVK’nun 11/1-b maddesinde yer alan hüküm uyarınca, Türkiye’de ikamet etmeyen yolcuların Türkiye dışına götürdükleri malların teslimi anında katma değer vergisi tahsil edileceği, ancak gümrükten malın çıkışı anında fatura veya belgenin ibrazında tahsil edilen katma değer vergisinin iade edileceği hüküm altına alınmıştır. Türkiye’de ikamet etmeyen yolculara iki tür teslim yapılabilmektedir. Bunlar;

1. Türkiye’de ikamet etmeyenlere Türk Lirası karşılığında yapılan satışlar,
2. Türkiye’de ikamet etmeyenlere döviz karşılığında yapılan satışlar.

Kanun maddesinde bu ifadenin yer almasına karşılık uygulamada ortaya çıkan döviz karşılığı satış nedeniyle kanunda ifade edilenin dışında ikinci bir istisna uygulamasına gidilmiştir. Türkiye’de ikamet etmeyenlere yapılan teslimlerde, 43 ve 61 nolu katma değer vergisi genel tebliğleri ile düzenlenen iki ayrı istisna uygulaması söz konusudur. Her iki uygulamanın şartları ile usul ve esasları farklıdır. Satıcı ve alıcılar durumlarına göre her iki istisna uygulamasından yararlanabilirler.

43 Numaralı Katma Değer Vergisi Genel Tebliği Çerçevesinde Yapılan Teslimler;

Vergi dairesinden izin belgesi almış satıcıların Türkiye’de ikamet etmeyen ve satın aldığı malı yurt dışına götüren Türk ve yabancı uyruklu alıcılara satışlarında verginin önce tahsil edilip, malların yurt dışına çıkarılması halinde iade edilmesi şeklindeki uygulama, 43 seri nolu katma değer vergisi genel tebliğinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda satış yapacak mükelleflerin gerçek usulde katma değer vergisi mükellefi olması ve vergi dairesinden izin(istisna) belgesi almış olması zorunludur.¹⁷⁰

61 Numaralı Katma Değer Vergisi Genel Tebliği Çerçevesinde Yapılan Teslimler;

Literatürde bavul ticareti olarak da geçen bu sistem; SSCB ve Doğu Bloğu’nun dağılması ile birlikte merkezi ekonominin dizginlediği tüketim arzusunun üzerindeki baskısının kalkmış olması, bu ülkelerin üretim yapısını birbirlerine bağımlı nitelikte olmasına rağmen dağılmanın ardından bu bağlantının aynı ölçekte tesis edilememesi ve piyasa ekonomisine entegre olma çabaları, söz konusu ülkelerde tüketim mallarına ciddi bir talep yaratmıştır..Bu talebin karşılanabilmesi için en yakın ve avantajlı olarak göze

¹⁷⁰ Kemal Oktar , **KDV İstisnalar ve İadeler**, (Gözlem Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 1998), s. 49.

çarpan Türkiye’de, 1990 yılı başında hareketlenen bu ticaret şekli 1990yılı ortalarında en üst seviyesine ulaşmış ancak ilerleyen yıllarda belirli bir düşüşe geçmiştir.¹⁷¹

Bu sistemde; Türkiye’de ikamet etmeyenlere döviz karşılığı yapılan satışlarda KDV tahsil edilmeksizin satış yapılması esastır.

9.3.3. İhraç Kaydıyla Yapılan Teslimlerde KDV İadesi (Tecil -Terkin Uygulaması)

Bu uygulama, yurtdışındaki imalatçıların ihracatçılara, ihraç edilmesi şartı ile mal satarken, satış bedelinin içinde bulunan KDV’ni normalde alması gerekiyor iken artık ihracatçıdan almayıp tecil ettirmesi esasına dayanır.¹⁷²

Burada, ihracatçıya ihraç şartıyla mal satan imalatçı firma, faturasında KDV’ni gösterecek ve üstelik muhasebe kayıtlarında KDV’ni tahakkuk da ettirecek ama ihracatçı firmadan bu KDV’ni tahsil etmeyecektir. İhracatçı firma bu sebepten dolayı muhasebe kayıtlarında KDV’ni göstermeyecektir. İhracatçılara imalatçılardan ihraç etmek kaydıyla satın alacakları mallar için katma değer vergisi ödememe avantajı sağlayan tecil-terkin sistemi, Katma Değer Vergisi Kanununun 11/1-c maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre,

—27 seri numaralı KDV genel tebliğinde tanımlanan imalatçıların ihraç kaydıyla yapacakları teslimler sadece kendi ürettikleri mallar ile risk ve organizasyonu kendilerine ait olmak üzere fason olarak imal ettikleri ürünleri kapsamaktadır.

—İmalatçı olan veya olmayan mükelleflerin dış ticaret sermaye şirketlerine mal teslimleri

—İmalatçı olan veya olmayan mükelleflerin sektörel dış ticaret şirketlerine mal teslimleri

—Özel finans kurumlarının ihracatçılara mal teslimi

—Türkiye’de ikamet etmeyenlere döviz karşılığı satışlarda KDV ihracat istisnası izin belgesi sahibi ihracatçılara yapılan mal teslimleri

—Dahilde işleme veya geçici kabul izin belgesi kapsamında ithal edilen ham veya yardımcı maddeler kullanılarak üretilen malların ihracatçılara teslimi

¹⁷¹ Gürkan Öztürk, **Bavul Ticareti**, (Gümrükte Uzman Görüş Dergisi, Sayı:2 Ocak, 2003,) s. 11.

¹⁷² Yaser Gürsoy, **Dış Ticaret Muhasebesi Bilanço**, (Yıl:4 Sayı:40, Kasım, 2002), s. 24, 25.

—Bir istisna olarak, Dahilde işleme veya Geçici Kabul izin belgesi alan ve tekstil, konfeksiyon, demir-çelik, otomotiv ve otomotiv yan sanayi sektörlerinde faaliyette bulunan imalatçı-ihracatçılara bu rejimler kapsamında ihraç edilecek ürünlerin imalinde kullanılacak maddelerin tesliminde tecil terkin uygulaması yapabileceklerdir.

Mevcut uygulamaya göre yukarıda sayılanlar tarafından ihraç edilmek şartıyla kendilerine yapılan teslimlere ait katma değer vergisi, ihracatçılar tarafından ödenmeyecek buna karşılık imalatçılar tahsil etmedikleri vergiyi ilgili beyannamelerinde beyan ederek tarh ve tahakkuk ettirecek, ancak ödeme yapılmadan vergi dairesince tecil edilecek, malların ihracatçıya tesliminden itibaren üç ay içinde ihraç edilmesi halinde tecil edilen vergi gerekli belgelerin ibrazı şartıyla terkin edilecektir.

Katma değer vergisi iadesinde iadenin usul ve esasları; ihracatın türüne, ihracatçının hukuki statüsüne, talep edilen iade miktarına göre farklılık arz etmektedir. İade esas olarak nakden iade ve mahsuben iade olmak üzere iki şekilde yapılır.¹⁷³

Nakden iade

İhracat istisnası nedeniyle bir vergilendirme döneminde iadesi talep edilen katma değer vergisi tutarının iki milyar kiraya kadar olan kısmı, gerekli belgelerin ibrazı şartıyla inceleme raporu ve teminat aranılmadan nakden iade edilmektedir.

Talep edilen tutarın iki milyarı üzerinde olması halinde ise aide, mükelleflerin kendi talepleri veya haklarındaki olumsuz tespitler nedeniyle iade talepleri üzerinde Maliye Bakanlığı'nın inceleme elemanlarınca yapılacak vergi inceleme sonucuna göre veya yeminli mali müşavir tarafından yazılacak tasdik raporu karşılığında yapılmaktadır. Ancak yapılan incelemenin uzun zaman alması nedeniyle mükelleflerin yapılacak incelemeyi beklemeden iadelerini hemen alabilmeleri için teminat uygulaması getirilmiş ve yine iadeyi talep eden mükellefin durumuna göre, %4-%400 oranında bir teminat karşılığında ve bir yeminli mali müşavir raporu ibraz ederek iadelerini almaları sağlanmıştır.

Mahsuben iade

Kendileri hakkında genel esaslara göre iade yapılmasına engel olumsuz bir durumun bulunmaması şartıyla, iadenin kendilerinin, ortaklarının, mal satın aldıkları

¹⁷³ İlhan Kırıktaş, Abdullah Tolu, **İhracatta KDV Uygulaması** (Devlet Yardımları-Muhasebe ve YMM Mevzuatı İlişkisi), (2. Baskı, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul, 1999), s. 188.

kişilerin vergi veya SSK borçlarına mahsubu yoluyla yapılmasının talep edilmesi halinde genel olarak herhangi bir miktar sınırlaması olmaksızın mahsuben iade yapılabilmektedir.

9.4. Dâhilde işleme rejimi

Bu rejimi açıklarken, bazı kavramların açıklanması gerekecektir. Bunlar:

Serbest dolaşımda bulunan eşya: Gümrük birliği dışı bir eşyanın, önceden ihracat karşılığında muaf olarak veya gümrük vergileri ödenerek, Türkiye gümrük bölgesine girmesi ile üretiminde kullanılan girdilerin yerli olup olmadığına bakılmaksızın Türk menşeli sayılan eşya

Üçüncü ülke: Avrupa birliği üyesi ülkeleri dışındaki ülkeler ile Türkiye gümrük bölgesi üzerindeki serbest bölgeler.

Dâhilde işleme rejimi (DİR); firmaların öngörülen süre içerisinde işlendikten sonra ihraç edilmek şartıyla, ihraç mallarının üretimi için ihtiyaç duydukları malları, ithalatta alınması gereken her türlü vergiden muaf olarak ve üstelik ticaret politikası önlemlerine de tabi olmaksızın getirmelerine olanak sağlayan bir sistemdir.¹⁷⁴

Dahilde işleme rejiminde, ihraç edilecek ürünün üretiminde kullanılacak ithal girdilerin ihracatçı Türk firmaları tarafından dünya fiyatlarından, dünya kalitesinde ve KDV, Gümrük Vergisi, varsa anti-damping vergilerinden muaf tutularak ithal edilmesine olanak sağlanması neticesinde, girdi maliyetleri düşürülerek uluslar arası pazarlarda ihracatçı firmalara rekabet gücü kazandırılması amaçlanmaktadır.¹⁷⁵

Dâhilde işleme rejiminde belirli şartların olması gerekmektedir.

1)İşleme tabi tutulan eşyanın mutlaka ihraç edilmesi şarttır. Diğer bir ifadeyle iç piyasada satılmak ve tüketilmek amacıyla kullanılamaz.

2)Bu rejim kapsamında ithal edilen ürünlerin mutlaka yurt içinde belli bir işleme tabi tutulması gerekir.

3)İşlem gördükten sonra ortaya çıkacak olan ürünün içindeki söz konusun eşyanın tanımlanabilir olması gerekir.

4)İşleme faaliyetlerinin mutlaka ülke içinde gerçekleşmesi gerekmektedir.

¹⁷⁴ Ziya Altunyaldız ve Feridun Başer, “Türkiye ve Avrupa Birliğinde Dahilde İşleme Rejimi Uygulamaları”, **İKV Dergisi**, Sayı 143, Ocak, Nisan, 1999) s. 18.

¹⁷⁵ Ziya Altunyaldız, **Türkiye ve AB’de Dahilde İşleme Rejimi Uygulamaları**, HEDEF (İTKİB Yayını, Sayı:62, Şubat, 1999), s. 46.

5)Yurtiçindeki üreticilerin bu işlem sırasında ekonomik çıkarlarının olumsuz yönde etkilenmemesi lazımdır.¹⁷⁶

İthal girdilerin üçüncü ülkelerden getirilerek AB ülkelerine ihraç edilmesi durumunda, AB ile ülkemiz arasında geçerli olan sanayi ürünlerindeki serbest dolaşım kuralı gereği üçüncü ülke kaynaklı ithal mallarına karşılık gelen Ortak Gümrük Tarifesi oranındaki telafi edici vergi, bu ülkelere yapılan ihracat sırasında tahsil edilmektedir. Bu durumlarda KDV ve KKDF'na yapılan kesinti ve anti-damping vergisinden muafiyet sağlanmaktadır.

Girdi ithalatının AB ülkelerinden yapıp bu girdiden üretilen malı yine AB ülkelerine ihraç edilmesi halinde ise, ülkemiz ile AB arsında gümrük birliği oluşturulmasına rağmen sadece KDV ve vadeli ithalatlarda yapılan KKDF kesintisinden muaf olma avantajı sağlanmaktadır.¹⁷⁷

Dâhilde işleme rejimi tedbirleri 2 tür sistem yoluyla uygulanmaktadır. Bunlar:

Şartlı muafiyet sistemi:

İhracatçı işletmeler, ithal girdileri ithal ederken ödemeleri gereken her türlü vergiden, teminat göstermeleri ve ilgili girdilerden üretecekleri malları ihraç etmeyi taahhüt etmeleri şartıyla, muaf tutulmaktadırlar. Teminat; para, bankalar tarafından verilen teminat mektupları, hazine tahvil ve bonoları unsurlarından biri veya birkaçından oluşabilir.¹⁷⁸

Geri ödeme sistemi:

Bu sistem; Dâhilde işleme izin belgesi kapsamında her türlü vergi ödenerek ithal edilmek suretiyle serbest dolaşıma girmiş bir eşyanın işlem görmüş ürünler şeklinde ihraç edilmesinden sonra, ithalat esnasında ödenen vergilerin geri alınmasını ifade eder. Ancak bu sistemden yararlanabilmek için, eşyanın geri ödeme sistemi kapsamında olduğu hususunun gümrük beyannamesinde belirtilmiş olması gerekmektedir.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Ali Dölek, Gümrük Birliği Sonrası Uygulamalı İhracat Bilgileri, (Beta Yayınları, İstanbul, 1996)

¹⁷⁷ Altunyaldız, **a.g.e.** , s. 50.

¹⁷⁸ Murat Şanlı, Askıya Alma Rejimi, (Gümrük Dergisi, Yıl:7, Sayı:25, Haziran, 1998) s. 54.

¹⁷⁹ Ayhan, **a.g.m.** , s. 25.

9.5. Hariçte İşleme Rejimi

Bu rejim, serbest dolaşımdaki eşyanın, işlenmek üzere, Türkiye Gümrük Bölgesinden geçici olarak üçüncü ülkelere (Türkiye Gümrük Bölgesindeki Serbest Bölgeler dâhil) ihraç edilmesi ve işleme faaliyetleri sonucunda elde edilen ürünlerin tekrar serbest dolaşıma girmesi ile ilgili faaliyetleri kapsar.¹⁸⁰

Yani Hariçte İşleme Rejimi; ithalde alınması gereken her türlü vergiden muaf olunmasını(Tam muafiyet) veya serbest dolaşıma sunulan işlenmiş ürünlerin ithali esnasında alınması gereken vergilerin, bu ürünlerin üretimi için yurt dışına gönderilen eşyanın aynı tarihte ithal edilmesi halinde uygulanacak Gümrük Vergilerine tekabül eden kısmına muafiyet (kısmi muafiyet) uygulanmasını sağlamaktadır.¹⁸¹

Hariçte işleme faaliyeti; serbest dolaşımda bulunan eşyanın, daha ileri safhada işlenmek, tamir edilmek veya yenilenmek üzere geçici olarak Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya serbest bölgelere ihraç edilmesi ve bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin; üçüncü ülkelere (serbest bölgeler hariç) işlenenler için giden eşya ile işlem görmüş eşyanın kıymeti arasındaki farkın Gümrük Mevzuatı çerçevesinde ithal vergisi alınarak, garanti kapsamında tamirat amacıyla yurt dışına gönderilen eşyanın yerine gelen mallar ile, serbest dolaşımdaki eşyanın Türkiye'deki serbest bölgelerde işlem görmesini müteakip ithaline tam muafiyet uygulanarak, Türkiye'deki Serbest Bölgelerde üçüncü ülke menşeli girdiler kullanılarak üretilen ürünlerde ise kullanılan girdilerin Ortak Gümrük Tarifesi oranında vergisi alınarak, tekrar serbest dolaşıma girmesi ile ilgili faaliyetlerdir.

Ancak; ihracı, ödenmiş ithalat vergilerinin geri verilmesine veya teminata bağlanmış ithalat vergilerinin kaldırılmasına yol açan, ihracından önce, nihai kullanımları nedeniyle tam muafiyet suretiyle serbest dolaşıma giren ve bu muafiyetin tanınması için gerekli koşulları taşımaya devam eden, ihracı, ihracat vergi iadesini gerektiren veya ihracı nedeniyle tarım politikası çerçevesinde vergi iadesi dışında bir mali avantaj sağlanan, serbest dolaşımdaki eşyanın hariçte işlenmesine izin verilmez.¹⁸²

¹⁸⁰ Hariçte İşleme Rejimi Tebliği, (Sayı:2000/8, Madde:2)

¹⁸¹ Mualla Bilgin, **Sorularla İhracatı Teşvik Mevzuatı**, (Doğan Ofset Matbaacılık, İstanbul, 1998) s. 30.

¹⁸² Ali Dölek, **Mevzuat Işığında Dış Ticaret İşlemleri ve Piyasa Uygulamaları**; (Beta Yayınları, İstanbul, 1998) s. 235.

9.6. Eximbank uygulamaları

EXIMBANK, ABD'nin ihracatını kredi yoluyla finanse etmek için ABD hükümeti tarafından 1934 yılında kurulan bir bankanın adıdır.

Türk-Eximbank ise 1987 yılında Devlet Yatırım Bankası'nın yeniden düzenlenmesiyle onun yerine kurulmuş bir bankadır.

Bankanın temel amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslar arası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslar arası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurtdışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir.¹⁸³

Bu amaçlara uygun olarak, ihracatçılar, ihracata yönelik üretim yapan imalatçılar ve yurtdışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimciler kısa, orta ve uzun vadeli nakdi ve gayri-nakdi kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklenmektedir.

9.6.1. Kredi Programları

9.6.1.1. Kısa Vadeli İhracat Kredileri

İhracatçılara ve ihraç bağlantılı mal üreten imalatçılara, ihracata hazırlık döneminde finansman gereksinmelerinin karşılanması amacıyla kısa vadeli ihracat kredileri tahsis edilmektedir. Bu Krediler YTL ve döviz cinsinden, bankalar aracılığıyla veya doğrudan Türk Eximbank tarafından işletmelere kullanılmaktadır.¹⁸⁴

Türk Eximbank tarafından verilen Kısa Vadeli İhracat Kredileri; Sevk Öncesi İhracat Kredileri, Performans kredileri, Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli İhracat Kredisi, KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri olmak üzere 4'e ayrılır.

9.6.1.1.1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK)

SÖİK; ihracatçı, imalatçı ve ihracatçı-imalatçı işletmelere ihracata hazırlık aşamasında finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, ihracat taahhüdü

¹⁸³ Türk-Eximbank, <http://www.eximbank.gov.tr>

¹⁸⁴ <http://www.ebso.org.tr/TURKCE/faydalilinkler/tesvikler.htm>

karşılığında Eximbank tarafından kendilerine aracılık limiti tahsis edilmiş olan bankalar kanalıyla YTL/döviz cinsinden kullanırlır

Kanuni veya iş merkezlerinin yanısıra, ekonomik ve ticari faaliyetlerini de Kalkınmada Öncelikli Yörelerde (KÖY) icra eden imalatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihracatçı(ihracatçının KÖY’de mukim olması ve ihraç konusu malın KÖY’de üretilmesi kaydıyla) işletmeler faiz indirimi uygulanarak SÖİK-YTL’den yararlanabilmektedirler. Ayrıca bankalar kendilerine Türk Eximbank tarafından tahsis edilen YTL ve döviz bazındaki sevk öncesi ihracat kredileri genel limitlerinin en az % 30’unu KOBİ’lere kullanırmak zorundadır.

9.6.1.1.2. Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli İhracat Kredileri

Bu krediyi, sektörel dış ticaret şirketleri ile dış ticaret sermaye şirketleri unvanına sahip firmalar kullanabilmektedirler.

Bu tür krediler DTŞ kısa vadeli YTL ihracat kredisi ve DTŞ kısa vadeli ihracat döviz kredisi olmak üzere 2 türlü olarak; Türk Eximbank Genel Müdürlüğü ile İstanbul ve İzmir şubeleri tarafından doğrudan kullanılmaktadırlar.

Her iki kredinin de vadeleri azami 180 gündür. FOB ihracat tutarının %100’ü kredilendirilmektedir. Bu kredilere uygulanacak faiz oranları, kredinin geri ödeme süresine göre belirlenir.

İhracat kredi sigortası yaptıran firmalara dövizli kredilerde 0.5 puan, TL üzerinden kredilerde ise 4 puanlık faiz indirimi yapılmaktadır. Döviz kredileri TL olarak da geri ödenebilmektedir.¹⁸⁵

9.6.1.1.3. İhracata Hazırlık Kredileri

Bu kredinin kullanılmasındaki amaç, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıların ve ihracatçıların uluslar arası piyasalardaki rekabet güçlerini arttırmak için, ihracat projelerinin ihracata hazırlık aşamasında desteklenmesidir.

Kredi Türk-Eximbank tarafından DTSS(Dış Ticaret Sermaye Şirketleri) ve SDTŞ(Sektörel Dış Ticaret Şirketleri) dışındaki firmalara aracı banka olmaksızın doğrudan kullanırlır.

¹⁸⁵ <http://www.turkishexporters.net>

Firmalar, ihracı yasaklanan malların dışında kalan, Türkiye’de üretilen malların serbest dövizle, kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığı bu krediden faydalanabilirler. Performans kredileri, Performans YTL ve Performans Döviz kredileri olmak üzere 2 şekilde kullanılır.

9.6.1.1.4. .KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri

KOBİ’ler, ihracat taahhüdü karşılığında ve malların serbest dövizle ihrac edilmesi koşulu ile daha düşük oranlarda teminat alınmak suretiyle kredilendirilir. Limiti 100.000.-Dolar, vadesi 360 gün olan bu kredi için teminat olarak, anapara ve faizin % 50’si oranında banka teminat mektubu ile anapara tutarında emre muharrer senet alınmaktadır. Bu kredi, YTL ve döviz olarak verilmektedir.

9.6.1.2. Özellikli krediler

Eximbank, ihracatçıları ve yurt dışında yatırım yapan müteşebbisleri özellikli kredi programları ile de desteklemektedir. Söz konusu kredi programları, standart kredi ve garanti programlarını dışında kalan, ancak bunları tamamlayıcı nitelikteki programlardır.

Özellikli krediler; Sevk Öncesi reeskont kredisi, kısa vadeli ihracat alacakları iskonto programı, yurt dışı mağazalar yatırım kredisi, özellikli ihracat kredisi, gemi inşa ve ihracına yönelik teminat mektubu programı olmak üzere altı başlık altında incelenebilir.

9.6.1.2.1. Sevk Öncesi Reeskont Kredisi

Bu program ihracatçı firmaların Eximbank’a borçlu sıfatıyla düzenleyecekleri, Eximbank nezdinde kısa vadeli teminat mektubu limiti olan bankalardan birinin avalini taşıyan ve vadesine en fazla 180 gün kalan bonoların, Eximbank tarafından T.C Merkez Bankasına reeskonta götürülmesi yani T.C Merkez Bankasına kırdırılması suretiyle uygulanır.

Program kapsamında; vesaik mukabili ödeme şekline göre ve gayri kabili rücu akreditifler kapsamında gerçekleştirilecek ihracat işlemleri kredilendirilmektedir..

Bu çerçevede TCMB tarafından belirlenen OECD üyesi ülke bankaları veya TCMB değerlendirmeleri sonucunda uygun görülecek diğer yurtdışı bankalarca; amir banka

sıfatıyla açılmış gayri kabili rücu akreditif alacaklarına veya aynı bankaların aracılık edeceği vesaik mukabili ödeme şekline göre yapılacak ihracat işlemlerine ilişkin reeskont talepleri dikkate alınır. Krediye LIBOR+1 faiz oranı uygulanır.

9.6.1.2.2. Kısa Vadeli İhracat Alacakları İskonto Programı

Programın amacı Türk ihracatçılarının kredili satış imkânlarının artırılması suretiyle uluslar arası rekabet güçlerinin artırılması ve ithalatçı ülke riskinden arındırılarak yeni pazarlara açılmalarının teşvik edilmesidir.

Program T.C Merkez Bankası'nın Eximbank'a tahsis ettiği reeskont limitleri çerçevesinde yürütülür. Buna göre, poliçe veya bonoya bağlı kabul kredili ihracat işlemlerinden doğan alacaklar ve gayri kabili rücu vadeli ihracat akreditiflerine dayalı alacaklar Eximbank tarafından iskonto edilir.

9.6.1.2.3. Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi

Kredinin amacı, yurt dışındaki değişik uluslar arası pazarlarda, Türk menşeli farklı ürün gruplarının sergilendiği çeşitli bölümleri içeren satış mağazalarından oluşan mağaza zincirleri ile bir veya birden fazla firmanın bir araya gelerek kuracakları büyük alışveriş merkezleri kurulmasına yönelik yatırımların finanse edilmesidir.

Bu krediden yararlanabilmek için, Türkiye'deki yerleşik firmaların yaptıkları yatırımın ardından, Türk mallarının satışının gerçekleştirilmesi sonucu elde edilen dövizlerden, yatırım için kullanılacak kredi, anapara ve faizi tutarında dövizlerin yurda getirilerek, bir bankaya satılması gereklidir.¹⁸⁶

9.6.1.2.4. Özellikli İhracat Kredisi

Program kapsamında, Türkiye'de yerleşik ihracata yönelik mal üreten işletmelerin Türk Eximbank'ın mevcut kredi programları çerçevesinde kredilendirilemeyen ancak Türk Eximbank tarafından uygun bulunan projelerine orta vadeli finansman imkânı sağlanmaktadır.

---

¹⁸⁶ <http://www.titantrade.com/mevzuat2k.htm>

9.6.1.2.5. Gemi İnşa ve İhracına Yönelik Teminat Mektubu Programı

Kredinin amacı gemi inşa/ihraç edecek Türk işletmelerinin geminin inşa aşamasındaki finansman ihtiyaçlarının karşılanması, rekabet güçlerinin desteklenmesi, yurt dışındaki müşterileri ve kreditor kuruluşlar nezdindeki kredilibitelerinin artırılması hedeflenmektedir.

Program kapsamında kullanılacak krediler ile; alıcı işletme ile imzalanmış belli bir kontrat kapsamında, gemi inşa/ihraç edecek Türk işletmelerinin gemi inşa aşamasındaki harcamaları proje bazında finanse edilir.

9.6.1.2.6. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerine Yönelik Teminat Mektubu Programı

Türk Eximbank tarafından müteahhitlik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin mevcut pazarlarda kalıcılığının sağlanmasının yanı sıra, yeni pazarlara açılmalarını teminen yurt dışındaki üstlenilen projelerin teminat mektubu ile desteklenmesi amaçlanmaktadır.

9.6.1.3. Döviz Kazandırıcı Hizmet Kapsamında Krediler

Döviz kazandırıcı hizmetler kapsamındaki krediler; Uluslar arası Nakliyat pazarlama Kredisi (Karayolu-Denizyolu-Havayolu), Turizm Pazarlama Kredisi, Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi olmak üzere üç başlık halinde incelenebilir.

9.6.1.3.1. Uluslar arası Nakliyat Pazarlama Kredileri

Uluslar arası nakliyat pazarlama kredileri, geçmiş takvim yılı navlun performansı en az 500 bin \$ olan, VRHİB bulunan ve ayrıca; karayolu taşımacılığı için C2 Yetki Belgesi bulunan, denizyolu taşımacılığı için gemi tasdiknamesi / kira sözleşmesi bulunan, havayolu taşımacılığı için işletme ruhsatı bulunan, Türkiye’de yerleşik uluslar arası nakliyat işletmelerinin finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla döviz taahhüdü karşılığında YTL/döviz cinsinden doğrudan kullanılırlar.

9.6.1.3.2. Turizm Pazarlama Kredisi

Turizm pazarlama kredisi; Türkiye’de yerleşik, geçmiş takvim yılı itibariyle döviz alım belgesi bazında en az 500 bin \$ yada muadili tutarda döviz girdisi sağlayan, TÜRSAB üyesi, A grubu seyahat acenteleri ile T.C. Ulaştırma Bakanlığı işletme ruhsatı sahibi özel havayolu şirketlerinin finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla YTL/döviz cinsinden doğrudan kullanılır.

9.6.1.3.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi

Türkiye’de yerleşik işletmelerin yurtdışında gerçekleştirecekleri döviz kazandırıcı hizmetler ile yurtdışına ihraç edilecek proje niteliğindeki yazılım, projelendirme ve danışmanlık gibi hizmetlerin finansmanına yönelik olarak hazırlanan Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi programını uygulamaya koymuştur. Belirtilen alanlardaki projeler Türk Eximbank tarafından değerlendirilerek uygun bulunan işletmelere, YTL veya döviz cinsinden kullanılacak krediye ilişkin koşullar işlem bazında Eximbank tarafından belirlenir.

9.6.1.4. İslam Kalkınma Bankası Kaynaklı Krediler

Kredinin amacı, İslam konferansı teşkilatı üyesi ülkelerde mukim ithalatçılara, Türkiye’den kredili olarak ithalat yapma imkânı tanımaktadır. Bu amaçla İslam Kalkınma Bankası ithalatçı riskini doğrudan üstlenmek suretiyle İslam ülkelerine yönelik ihracatın finansmanına destek sağlamaktadır.

Bu kredi alıcı kredisi niteliğindedir. Bu krediden faydalanabilmek için, Türkiye’deki yerleşik ihracatçı firmalar, Türk Eximbank’a başvururlar. Olumlu bulunan başvurular İslam Kalkınma Bankasına gönderilir. İslam Kalkınma Bankası, Krediyi karşı ülkedeki alıcı yerine, Türk ihracat firmasına mal bedeli olarak öder.

Alıcı riski, İslam Kalkınma Bankası tarafından üstlenilip, kredilendirilme oranı 3 milyon İslam Dinar’ına kadar olan sevkiyat bedelinin azami %100’ü, bu miktarı aşan sevkiyatların ise azami %80’idir. Kredinin vadesi 6–120 ay arasında değişmektedir

9.6.2. İhracat Kredi Sigortaları

İhracat kredi sigortasının temel amacı, ihracatçının ihraç ettiği mal bedelini politik ve ticari risklere karşı belirli oranlarda teminat altına almaktır.

Başlangıç itibariyle yalnızca kısa vadeli ihracat bedeli alacaklarının ticari ve politik risklere karşı teminat altına alınmasında kullanılan ihracat kredi sigortası sisteminin zaman içerisinde

Kapsamı genişletilmiş, muhtelif programlar ile orta ve uzun vadeli mal ve hizmet ihracatı da sigorta kapsamına alınmıştır.¹⁸⁷

9.6.3. Ülke Kredi ve Garanti Programları

Eximbank, 1989 yılından bu yana Türkiye'nin dış politikası ve ekonomik hedefleri çerçevesinde önem arz eden ülkelerle kalıcı ve uzun süreli ilişkilerin tesis edilebilmesine hizmet etmek amacıyla, bu ülkelerde Türk yüklenicileri tarafından gerçekleştirilecek projelere Ülke Kredi/Garanti Programı çerçevesinde finansman desteği sağlamaktadır. Eximbank, bu program aracılığıyla yurtdışında projeler üstlenen işletmeleri riskten arındırarak, onlara gelişen piyasalarda rekabet etme ve yeni pazarlara açılma olanağı sağlamakta, ayrıca Türkiye'nin ihraç ürünlerinin çeşitlendirilmesine de katkıda bulunmaktadır.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Türk Eximbank Dış Ticaretin Finansmanında 10 yıl, (Türk Eximbank Yayını, Ankara, 1997), s. 63.

¹⁸⁸ Türk Eximbank Faaliyet Raporu, 2004, s.16.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİ VE GÜNEY KORE KARŞILAŞTIRMASI

1. GÜNEY KORE’NİN GENEL EKONOMİK DURUMU

Son 30 yıl boyunca, Kore dünyanın en hızlı gelişen ekonomileri arasındadır. Hatta büyüme performansı açısından değerlendirildiğinde dünya ekonomik literatürüne Asya Mucizesini gerçekleştiren ülkelerden biri olarak geçmiş ve Asya Kaplanlarından biri olarak nitelendirilmiştir.¹⁸⁹

Kore Cumhuriyeti kurulduğu 1948 yılında, yoğun nüfuslu, tarıma dayalı ekonomisiyle tipik bir Asya ülkesiydi.1950’den 1953’e kadar üç yıl devam eden Kore Savaşında ülkenin bir avuç dolusu kadar olan üretimi yok olunca, Kore ekonomisi savaşın sonunda hemen hemen hayatiyetini kaybetmiş bir durumda bulunmaktaydı.¹⁹⁰

1960’lı yılların başında G.Kore ekonomisi, kaynak bakımından fakir, düşük gelirlili az gelişmiş bir ülke durumundaydı. Zaten aşırı bir nüfusa sahip olan G.Kore’nin nüfusu, yılda yaklaşık olarak yüzde 3 civarında artmakta ve geniş boyutlu bir işsizlik ve eksik istihdam sorunuyla karşı karşıya bulunmaktaydı.Yurtiçi tasarruf düzeyi ihmal edilebilecek bir büyüklükteydi.

Ülkenin önemli bir ihracat geliri yoktu ve ödemeler bilançosu kronik bir şekilde açık vermekteydi.1961 yılında ülkenin toplam ihracat geliri 43 milyon ABD doları kadardı.

Ülke ekonomik kalkınması için son derece gerekli olan ihtiyaçlarını tam olarak karşılamaktan son derece uzak bir durumdaydı.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının başlatıldığı 1962 yılında, G.Kore, ekonomik kalkınma stratejisi açısından iki alternatif ile karşı karşıya bulunmaktaydı.

Bunlardan birisi içe dönük, ithal ikamesini temel alan kalkınma stratejisi; diğeri ise, dış ticarete ağırlık veren dışa dönük kalkınma stratejisi idi. G.Kore dışa dönük kalkınma stratejisini benimsedi. Uzun bir süre içe dönük bir sanayileşme stratejisini uygulamış olan bir ülke için, dışa dönük bir stratejinin benimsenmesi son derece önemli bir şeydi.

¹⁸⁹ “Güney Kore”, DTM, **Dış Ticaret Dergisi**, (Yıl:5, sayı:17, Nisan, 2000), s. 90.

¹⁹⁰ Cengiz Ersun, “İhracatı Teşvik Araçları ve Türkiye Uygulaması”, (Doktora Tezi, İstanbul, 1989), s. 85, 89.

Benimsenen bu stratejinin özünü, G. Kore'nin mukayeseli bir üstünlüğe sahip olduğu emek yoğun imalat sanayi ihracatını teşvik etmek oluşturmaktaydı. Bu stratejiyi gerçekleştirmek amacıyla, piyasa mekanizmasını kullanmak suretiyle hükümet, iç ve dış kaynaklarını harekete geçirmiştir. Örneğin, yurtdışı tasarrufları harekete geçirmek amacıyla hükümet, ticari bankalarına mevduat faiz oranlarını yüzde 12 den yüzde 26,4'e yükseltme iznini vermiştir.

Enflasyondan kaynaklanan fiyat sapmalarını minimize etmek amacıyla, vergi yönetimini yenileştirmek suretiyle kronik bütçe açıklarını ortadan kaldırmaya başlamıştır. Yabancı sermaye girişini teşvik etmek amacıyla 1966 yılında, geniş kapsamlı bir Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarmış, bu kanunla yabancı yatırımların taşıdığı riskleri üstlenmiştir.

İhracatı teşvik etmek amacıyla hükümet, döviz kurlarını yeniden bir ayarlamaya tabi tutmuştur. 1964 yılında, katlı kur sistemi yerine, tek düze döviz kuru sistemine geçilmiş ve G.Kore won'u yaklaşık yüzde yüz oranında devalüe edilmiştir. İhracat sektörü aleyhine olan eğilim böylece ortadan kaldırılmıştır. Buna ilave olarak hükümet aşağıdaki teşvikleri de uygulamaya koymuştur.

—%9-9,5 dan kısa vadeli borçlar, % 8-9 dan orta ve uzun vadeli krediler, ihracat üretimi için gerekli hammaddelerin satın alınmasında öncelikli krediler temin edilmesi sağlanmıştır.¹⁹¹

—İhracat amacıyla yapılan üretime ilişkin olarak ithal edilen maddelerden alınan gümrük vergilerinde indirimle gidilmiştir. İhracat şirketleri, işletmenin ilk beş yılında kurumlar, savunma, emlak ve emlak alımı vergilerinden muafırlar, sonraki üç yılda bu vergilerde yüzde 50 indirim uygulanır. Ana endüstrilerdeki yatırımlar için vergi indirimi, satışların % 50'sini ihraç eden şirketle için hızlandırılmış amortisman uygulanmakta ayrıca ihracatı geliştirme masrafları vergiden muaf tutulmuştur. İhracat zararlarını karşılamak için özel ihtiyatta ayrılmaktadır. Fabrika ihraç eden şirketler için 5 sene yüzde 50 vergi indirimi, ihracatın Katma Değer Vergisi'nden muafiyeti, bir sene içinde reeksport edilen ithal hammaddelerin gümrükten muafiyeti, ihracatın savunma ve özel istihsal vergisinden muafiyeti hükümetçe uygulanan vergisel teşvikleri

---

¹⁹¹ Demirci, a.g.e. , s. 132.

oluşturmaktaydı. Ayrıca Koreli olmayan şirketler vergilerden ve yatırım amacıyla ithal edilen sermaye mallarında Katma Değer Vergisi'nden muaf tutulmaktadır.

—Kotra, yabancı alıcılarla Kore'li satıcıları bir araya getirir, uluslar arası müzayedelerde şirketlere destek olur, ticari fuarlar düzenler ve bunlara katılanlara destek sağlar. Kore mamullerini dünyaya tanıtır, ihracatçılara piyasa ile ilgili bilgiler verir.

Kore'nin link sistemi ihracatçılara diğer hallerde yasaklanmış olan malların ithal izni sağlar. Yıllık ihracat hedeflerine ulaşılması halinde ihracatçı olmayanlara verilmeyen bazı ayrıcalıklardan şirketler yararlandırılır.

Bu tedbirler, G.Kore'li ihracatçıların serbest bir dış ticaret rejimindeki gibi işlerini yürütmelerine imkan sağlamıştır.¹⁹²

Dışa yönelik kalkınma stratejisinin sonuçları, tüm beklentileri aşan bir başarı sağladı. 1961 ile 1971 arasında ihracatın reel olarak yıllık artışı yüzde 36'nın üzerinde bulunmaktaydı ve ihracattaki bu gelişmenin desteği sayesinde reel GSMH yılda yüzde 8,7 oranında bir artış kaydetti. Bu yüksek ekonomik performans, şüphesiz, bütünüyle izlenen dışa yönelik kalkınma stratejisine atfedilemez. G.Kore'nin yararına işleyen iki temel faktör daha söz konusuydu. Bunlardan ilki G.Kore'nin iyi eğitim görmüş bir nüfusa sahip olmasıydı. Diğeri ise G.Kore'nin yeni fırsatları değerlendirme ruh ve enerjisine sahip olan müteşebbislerinin varlığıydı.

1970'li yılların başında G.Kore hükümeti, özellikle ağır sanayi, kimya sanayi ve tarım başta olmak üzere ithal ikamesine ağırlık vermek suretiyle dışa yönelik stratejisini değiştirmeye başladı. Bu strateji değişikliğini gerçekleştirmek amacıyla hükümet, piyasa mekanizmasının çalışmasına yoğun bir biçimde müdahalede bulundu.

1971 yılında Bretton Woods sistemi çözülmeye başlamış, bunun sonucunda, korumacılık eğilimleri artmaya başlamıştır. Bu durumda G.Kore iki şey yapmak zorunda kaldı. Dış ticaret ortaklarını çeşitlendirmek ve daha yüksek bir katma değere sahip bulunan sanayi malları lehine olmak üzere ihracatının mal bileşimini yeniden şekillendirmek.

1972–1973 yılında dünya çapında önemli malların fiyatlarındaki artış ile 1973–1974 deki petrol fiyatlarının dört kat artışı da G.Kore ekonomisini olumsuz bir biçimde etkilemiştir. Yüksek Fiyatla ithal edilen hububat da ödemeler bilançosu üzerinde baskıyı

---

¹⁹² Ersun, a.g.e. , s. 92, 93.

arttırmıştır. Bunların sonucunda G.Kore'nin kendi tarımsal kaynaklarını geliştirmesi ve başlıca gıda maddelerinde ülkenin kendi kendine yeterli bir hale gelmesi gerektiği yolundaki görüş desteklendi. Tüm bu önemli değişimler karşısında bazı düzenlemeler yapıldı. Bu düzenlemeler, ağır ve kimya sanayilerindeki gelişmenin hızlandırılması, dış ticaretin çeşitlendirilmesi ve başlıca tarımsal gıda maddelerinde yurtiçi üretimin artırılmasıdır.

Bu üç önemli politika değişiklikleri 1972 ile 1978 yılları arasında yılda ortalama olarak yüzde 10,8 oranında yüksek bir büyüme hızının sağlanmasına neden olmuştur. Ancak bu olumlu değişiklikler, enflasyonun artmasına ve ekonomide ciddi dengesizliklerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sözü edilen dengesizlikleri önlemek amacıyla, 1979 yılının Nisan ayında bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur. Programın üç temel prensibi vardı.

— Ekonomide aşırı likiditeyi kontrol etmek amacıyla daha düşük oranda para arzı artışı hedeflerinin tespit edilmesi

— Ağır sanayi ile kimya sanayi alanındaki aşırı yatırımlar ile hafif endüstrilerdeki eksik yatırımları önlemek amacıyla ağır ve kimya sanayindeki tüm yeni projelerin geçici bir süre için askıya alınması ve hafif sanayiler lehinde olacak bir tarzda kredilerin yeniden düzene konulması

— Fiyat sapmalarını ortadan kaldırmak ve rekabeti teşvik etmek amacıyla pek çok maddenin fiyatındaki kontrollerin kaldırılması ve ithalatın serbestleştirilmesi yönündeki gayretlerin hızlandırılması

İzlenen politikalarla 1979 yılının sonunda, fiyat yapısı genel olarak normale dönüşmüş bazı temel mallardaki suni kıtlık ve çifte fiyat ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, çeşitli sebeplerden dolayı 1979 istikrar programının başarısı, oldukça sınırlı kalmıştır.

Bu sebeplerden bazıları şunlardır.

1979 istikrar programının başlamasından üç ay sonra, OPEC petrol fiyatlarını artırmaya başlamıştır. Bu durum G.Kore'nin ithal faturasını artırmak suretiyle ödemeler bilançosu üzerindeki baskıyı artırmıştır. Bu gelişme, ithalatın serbestleştirilmesini devam ettirmeyi imkânsızlaştırmıştır. Ayrıca, petrol fiyatlarını takiben dünya çapında yaşanan resesyon, G.Kore'nin ihracatındaki artışı sınırlandırmıştır.

26 Ekim 1979' Devlet Başkanına yapılan suikastten sonra, ülkede pek çok siyasal zorluklar yaşanmaya başlamıştır.1980 sonbaharına gelinceye kadar bu zorluklar kriz boyutlarına ulaşmıştır.

G.Kore 1980 yılında çok kötü bir hasat mevsimi yaşamış, alışılmadık iklim koşulları nedeniyle tarımsal üretim yüzde 22 oranında düşmüştür.

Bu olumsuz iç ve dış gelişmeler nedeniyle, 1980 yılında G.Kore ekonomisi kesin bir gerilemeye maruz kalmıştır.20 yılı aşkın bir süreden sonra ilk defa yüzde 5.2 oranında bir negatif büyümeyle karşı karşıya kalınmış, toptan eşya fiyatları yüzde 38.9 oranında bir yükselme kaydetmiştir.

Bu kritik ekonomik sorunları çözmek amacıyla bir sürü ekonomik reforma girilmiştir.

Hükümet bir dizi yapısal önlemler almıştır. Öncelikle, ekonomi politikasındaki önceliği büyümeden stabilizasyona kaydırmış ve sorunlu şirketlerin tasfiyesini teşvik etmiştir. Bu politikalarla, özel teşebbüse yönelik ekonomik yapı kapsamında hükümetin piyasaların işleyişindeki kontrolü bırakması aşama aşama gerçekleştirilmiştir. Böylece, büyüme hızı hafif artış göstermiş, büyük açık veren cari işlemler dengesi de fazla vermeye başlamıştır.¹⁹³

Ülkenin hızlı büyüme ve ihracat artışının düşmeye başladığı bu yıllarda, 1984 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ihracatçı şirketlerin takas dahil yeni metodlar kullanarak ihracatlarını artırebileceklerine dair bir karar almış ve ayrıca Ekonomik Planlama Dairesi, Tarım ve Balıkçılık Bakanlığı, Kore Ticaret Geliştirme Merkezi de benzer uygulamalarla karşılıklı ticareti geliştirmeye çalışmışlardır.1985 yılında Genel ticaret şirketleri Karşılıklı Ticaret birimleri kurdular ve mamul mal ihracatını, tüketim ve hammadde ithalatı ile bağlayarak tekrar ihracat artışını sağladılar.¹⁹⁴

Ancak çok hızlı büyümenin son yıllarda dış borçla finanse edilmesi, üretim artışı yanında verimlilik artışının ve karlılık artışının sağlanamaması sonucu ekonomi 1997 yılında krize maruz kalmıştır. İçine düşülen döviz kıtlığı nedeniyle Kore Won'u Dolar karşısında %70–80 oranında değer kaybetmiş ve mali piyasalar altüst olmuştur.

Krizi hazırlayan yapısal faktörleri; Kore'nin dış ticaretine konu olan elektronik, çelik, otomotiv ve petro-kimya ürünlerinin fiyatlarının sürekli düşmesi sonucu ihracatın

¹⁹³ TSPAKB, (Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Güney Kore ve Türkiye Sermaye Piyasaları, Nisan, 2004) s. 3.

¹⁹⁴ Yiğit, **a.g.e.**, s. 106.

miktar olarak artmasına karşın değer olarak 1996 ve 1997’de gerilemesi nedeniyle biriken cari işlemler açığı; fiziki yatırım ve ekonomik durgunluk sonucu azalan karlar nedeniyle finansman sorunları yaşayan otuz büyük şirketten yedisinin iflas etmiş olması; iflasların mali sistemi zayıflatması sonucu mali kuruluşların artan batık kredi sorunları ve hisse senetleri fiyatlarının düşmesi nedeniyle bankaların net varlıklarını erimesi; mali sektör yöneticilerinin deneyim ve hükümetin sektörün denetiminde yetersiz kalması olarak sıralamak mümkündür.

G.Kore krizden çıkışta ihracata dayalı büyümeyi esas olarak almıştır.Kore Hükümeti IMF ile yaptığı 57 milyar dolar değerindeki yardım paketi anlaşması uyarınca mali sistemde ve firmaların yapılarında önemli reformlar gerçekleştirmiş, özellikle bankaların ve büyük firmaların borçlanmalarına sınırlar getirilmiş borç/sermaye yapısının güçlendirilmesine çalışılmıştır.Ayrıca büyük grupların karlı olmayan şirketlerin kapatılması ve belli endüstri kollarında güçlü firmaların desteklenmesi yoluna gidilmiştir.Büyük grupların yeniden yapılandırılması çalışmaları hala sürdürülmektedir.¹⁹⁵

Kore ekonomisi reformlara bağlı kalmak suretiyle beklenenden daha kısa sürede toparlanmıştır. Kore’nin finansal durumu hızla düzelmiştir. Düzenli cari işlemler fazlası, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları ile döviz rezervi 2002 sonunda 121 milyar \$’a ulaşmıştır. Yüksek rezervler nedeniyle IMF kredisi belirlenen tarihten 3 yıl önce ödenmiştir. Bu da Kore’yi borç alan ülke konumundan borç ödeyen ülke konumuna getirmiş ve Asya krizi sonrası IMF desteğini bırakan ilk ülke olmuştur. Böylelikle düşen kredi notu da yükseltilmiştir.Büyüme hızı artmış, firmalar 2002 yılında rekor karlar elde etmiştir.¹⁹⁶

Ülkede yapılan yabancı sermaye yatırımları içinde ABD ve AB ülkelerinin payı sürekli artış göstermektedir.

¹⁹⁵ **Dış Ticaret Dergisi**, (2000), **a.g.m.** , s. 90, 91.

¹⁹⁶ TSPAKB, **a.g.e.** , s. 5.

Devam eden reformlar

Ülkede ihracat genelde serbesttir. Ancak bazı maddelerin ihracı bazı kurum ve kuruluşların iznine tabidir. Ayrıca çevre sağlık gibi nedenlerle bazı maddelerin ihracında çeşitli kurumların onayı aranmaktadır. İhracatçıya ve ithalatçıya kredi verilmesi Kore İhracat Bankasının görevidir.

Hükümet, Kurumsal Yeniden Yapılanma Yasasını çıkarmıştır. Bu yasa ile, kurumsal kredi risk değerlendirme sistemi getirilmiştir. Bu sistemle kredi veren finansal kuruluşlar borçlanan şirketlerin kredi riskini erken bir aşamada fark etmekte ve kurumsal yeniden yapılanma otomatik olarak derhal devreye girmektedir.

1.1. Güney Kore Nasıl Başardı?

G.Kore yukarıda da değinildiği gibi 1960 yılından itibaren izlediği istikrarlı makro ekonomik politikalarla desteklenen dışa açık kalkınma stratejileri çerçevesinde çok başarılı bir büyüme performansı gerçekleştirmiştir. Aşağıda bu başarının altında yatan nedenler üzerinde durulacaktır.¹⁹⁷

G.Kore'nin izlediği politikaları temel ve selektif politikalar olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Temel politikalar, makro ekonomik istikrarı sağlamayı ve istikrarlı ve güvenilir bir finansal sistemin oluşturulmasını amaçlayan, insana yatırım içeren ekonomide görece fiyat dengesizliklerinin sınırlı tutulduğu ve dış dünyadan teknoloji transferine açık olan politikalar olarak özetlenebilir. Selektif ve piyasaya müdahale niteliği taşıyan politikalar ise, faiz oranlarını pozitif fakat olması gerekenden düşük tutan, selektif kredi uygulamalarını, seçilmiş sanayilerin ve geleneksel olmayan ihraç kalemlerinin ihracatını arttırmaya yönelik ticaret politikalarını içeren politikalar olarak özetlenebilir.

G.Kore'nin önemli bir özelliği, yüksek büyüme hızını gerçekleştirirken gelir dağılımındaki eşitsizliklerinde giderilmesidir. Diğer bir ifade ile yüksek büyüme hızından toplumun tüm kesimleri yararlanmış ve topyekün bir kalkınma süreci yaşanmıştır. Bu süreçte gerek sabit sermaye gerekse insan sermayesi birikimi önemli bir rol oynamış, istikrarlı bir makro ekonomik ortam yaratılarak finansal tasarrufların artırılması sağlanmıştır. Artan tasarruflar verimli yatırımlara yönlendirilmiş,

¹⁹⁷ Bülent Şahinalp, "Doğu Asya Ülkeleri Nasıl Başardılar?", DTM, **Dış Ticaret Dergisi**, (Sayı:1, Nisan, 1996), s. 1, 3.

yatırımların getirisi yüksek alanlara kanalize edilmesi ise gerek sermaye birikiminin gerekse sermayenin verimliliğinin artmasını sağlamıştır.

Eğitime özellikle de ilk ve orta düzeydeki eğitime özel önem verilerek, eğitilmiş işgücünün sayısı arttırılmış ve işgücü verimliliğinde önemli artışlar sağlanmıştır. Kaliteli eğitim sisteminin kurulması sonucunda ortaya çıkan işgücü verimliliğindeki artışlar ve teknolojiye verilen önem yüksek büyüme hızının gerçekleşmesinde temel etken olmuştur.

Kalkınma sürecinde tarım sektörünün ekonomi içindeki nisbi önemi azalmakla birlikte, tarım sektörü hiçbir dönem ihmal edilmemiş gerek büyüme oranında gerekse verimlilikte önemli artışlar sağlanmıştır.

İstikrarlı büyümenin sağlanmasında ve kalkınma sürecinin başarıyla gerçekleştirilmesinde ihracat bir araç olarak kullanılmış ve izlenen dışa açık kalkınma modelleriyle yüksek ihracat performanslarına ulaşılmıştır.

İzlenen politikaların diğer bir özelliği etkin bir kamu yönetiminin sağlanmış olması ve piyasalara müdahalenin görelî fiyatlarla dengesizliklere yol açmaksızın kalkınmanın hızlandırılması amacıyla sistematik ve rasyonel bir şekilde gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Müdahaleler, seçilmiş endüstrilere yönelik kredilerin sübvansede edilmesi, mevduat faiz oranlarının düşük tutularak kredi maliyetlerinin aşağıya çekilmesi suretiyle yatırımların teşvik edilmesi, darboğazda olan ve ülke ekonomisi açısından potansiyel arz eden sanayilerin desteklenmesi, firma ve sektör bazında ihracat hedeflerinin belirlenmesi, ihracat pazarlaması konusunda uzman kurumların oluşturulması, kamu ve özel sektör açısından sıkı bir koordinasyon sağlanması suretiyle tam ve doğru bilgi akımının temini gibi çeşitli şekillerde gerçekleştirilmiştir.

Piyasaya müdahalelerin başarısının altında yatan temel unsur, özellikle belirli sektörlerin geliştirilmesi amacıyla uygulanan selektif teşviklerde, belirlenmiş performans kriterlerine sadık kalınması ve denetim, gözetim ve kontrol mekanizmasının kurularak, teşviklerin sürekli olarak etkinliğinin takibinin gerçekleştirilmesi ve aynı zamanda, müdahalelerin topluma maliyetinin göz önünde tutulması suretiyle, maliyeti yüksek ancak getirisi düşük olacak ve makro ekonomik istikrarı tehdit edecek boyuttaki teşviklerden kaçınılmış olmasıdır. Örneğin ağır ve kimya sanayilerin desteklenmesine yönelik yapılan müdahalelerin maliyetinin yüksek olması ve makroekonomik istikrarı

tehdit eder bir boyuta ulaşması üzerine, söz konusu teşvikler uygulamadan kaldırılmıştır.

Ülkede makro ekonomik istikrarın sağlanmasına her zaman öncelik verilerek, gerek yerli gerekse yabancı yatırımcılar için elverişli bir ortam yaratılmış, ekonominin dışa açılması suretiyle etkin kaynak dağılımının sağlanması ve ihracata yönelik sanayi yapısının oluşturulması amaçlanmıştır.

Daha öncede belirtildiği gibi, teşvik politikaları uygulanırken, performansa dayalı rekabetçi bir sistemin kurulmasına özel önem verilmiş ve teşvik politikalarının etkinliği her aşamada denetim ve gözetime tabi tutulmuştur. Ayrıca uygulanan teşvik politikalarının şeffaf, anlaşılır ve sonuçlarının ölçülebilir olmasına özellikle dikkat edilerek, firma bazında ayrımcılık yaratan uygulamalardan kaçınılmıştır.¹⁹⁸

Özü rekabete dayanan teşvik politikalarının uygulanması politik baskılardan arındırılmış kuvvetli ve bilgi düzeyi yüksek kadrolara sahip kamu kurumları tarafından gerçekleştirilmiş ve bu nedenle de alınan kararlarda politik tercihler değil ekonomik tercihler etkili olmuştur. Özellikle kuvvetli ve iyi örgütlenmiş bürokrasi ekonomi politikalarının belirlenmesinde önemli görevler üstlenmiş ve hükümetlerin ekonomik açıdan doğru kararlar almasında etkili olmuştur.

Makro ekonomik istikrarın öncelikli olması nedeniyle, akılcı para ve maliye politikaları izlenerek enflasyonist baskıların oluşması engellenmiştir. Enflasyonun düşük ve tahmin edilebilir bir boyutta olması reel faiz oranlarının da istikrarlı bir seviyede hareket etmesine yol açmış ve bu gelişme gerek yatırımları gerekse finansal tasarrufları olumlu yönde etkilemiştir.

İstikrarlı ortam uzun vadeli planlama yapma imkanı yaratarak, özel sektörün yatırıma yönelmesini teşvik edici bir etki yaratmıştır. Makro ekonomik istikrar hızlı ihracat artışında da önemli bir rol oynamıştır. Kamu maliyesinin disiplin altına alınmasının neticesinde kamu tasarrufların da gözlenen yüksek artış oranı kaynakların özel sektöre özellikle de ihracata dönük sektörlerle yönlendirilmesinde temel etken olmuştur.

Kamu ve özel sektör arasında işbirliği ve koordinasyona büyük önem verilmiştir. Kamu ve özel sektör temsilcilerinin katıldığı ve uygulanan ve uygulanması planlanan politikaların tartışılıp, belirlendiği Forum'lar oluşturularak, kesimler arasında

---

¹⁹⁸ Şahinalp, a.g.m. , s. 4-5.

koordinasyon, bilgi akımı sağlanmıştır. Özel sektör temsilcilerinin katıldıkları toplantılarda, teşvik politikalarının belirlenmesi ve bu sürecin tüm katılımcılara açık olması, özel sektörün daha büyük bir şevkle kalkınma çabalarına iştirak etmesini sağlamıştır.

Tüketici kredilerine yüksek oranlı faizler ve lüks tüketim mallarına yüksek oranlı vergiler uygulanarak özellikle lüks tüketimin caydırılmasına ve tasarruf oranının artırılmasına çalışılmıştır. Yatırımlarda gerekli altyapı hizmetleri tamamlanmış, teşvik edici vergi politikaları uygulamaya sokulmuş, sermaye malları ithalatında gümrük vergileri oranı düşük tutulmuş ve mevduat ve kredi faiz oranları piyasada arz ve talebe göre oluşacak piyasa faiz oranlarının altında belirlenmesi suretiyle yapılacak yatırımların düşük faizle finansmanı sağlanmıştır.

Selektif kredi politikaları uygulanarak özellikle ihracat açısından potansiyel arz eden belirli sektörlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Devletin kontrolünde yatırım fonları, sigorta kurumları oluşturulmuş, kredilerde devlet garantisi sağlanmıştır.

Özellikle imalat sanayi yatırımları teşvik edilerek, sanayi malları üretimi ve ihracatın artırılması amaçlanmıştır. Yatırım aşamasından itibaren desteklenen sanayi malları ihracatının artırılmasına yönelik politikalar kısa zamanda olumlu sonuçlar vermiş ve ihracat ekonomik kalkınmanın lokomotif sektörü haline gelmiştir. İhracata yönelik kalkınma modelinin izlenmesi, beraberinde etkin kaynak dağılımı, hızla artan teknoloji kullanımı ve verimlilik artışını getirmiştir.

Hükümet kredi politikalarını yönlendirirken, özel bankaların proje seçiminde daha rasyonel olmalarını sağlayacak yasal düzenlemeler getirmiştir. Uzun dönemli kredi sağlayan finansal kuruluşlar ve yatırım bankaları oluşturmuş ve özel ve kamu bankaları aracılığı ile potansiyel arz eden sektörlerle yönelik selektif kredi politikalarının uygulanmasını sağlayıcı tedbirler almıştır. Özellikle ihracatçılara yönelik kredilere öncelik tanınmıştır.

Kredi programlarında uygulanan sübvansiyon oranı düşük tutulurken, seçilen sektörlerin hükümetin sanayi politikası tercihlerini yansıtması, finans sektörünün anılan sektörlerle yönelik kredi hacmini artırmış ve sektörlerle kredilerden rahatlıkla yararlanma imkanı sağlamıştır. Kredi programlarının uygulanması aşamasında, performans kriteri her zaman göz önünde tutulmuştur. Bu doğrultuda proje seçiminde ihracat performansı ve karlılık gibi kriterler esas alınmıştır. Uygulanan kredi programları, yeni yatırım

alanlarını teşvik etmiş, kaynak dağılımını olumlu yönde etkilemiş, yüksek ihracat ve teknolojik potansiyele sahip firmalara yönelik gerçekleşmiştir.

Ülkede uygulanan teşvik politikasının etkinliği; sermaye ve teknoloji yoğun sektörlerin desteklenmesi ve anılan sektörlerde faaliyet gösteren firmaların karlılıklarının artırılmasına ve uluslar arası rekabete açılmalarına yönelik uygulamaların yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Daha önce de değinildiği gibi G.Kore ithal ikamesine dayalı sanayileşme sürecini diğer gelişmekte olan ülkelere göre çok daha kısa sürede tamamlamıştır. Diğer gelişmekte olan ülkelerde ithalat kısıtlamalarına gidilerek sınırlı döviz kaynaklarından tasarruf edilmeye çalışılırken, G.Kore ihracatını teşvik ederek daha fazla döviz kazanma imkanına kavuşmuştur. İhracata yönelik yapılanmaya her türlü destek sağlanırken iç piyasa dış rekabete karşı korunmuştur. Hükümet ihracatın artırılmasını temel hedef olarak benimsemiş ve bu hedef doğrultusunda taviz vermeden istikrarlı ve kararlı politikalar uygulamıştır. İç piyasada dış piyasanın rekabetinden korunan üreticiler bile hükümetin bu kararlılığı karşısında bir gün ihracat yapma zorunluluğunda olduklarını düşünerek mikro planlarını buna göre oluşturmuşlardır. Sektörel politikaların sonuçları sürekli takip edilmiş ve aksayan hususlarda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Sanayi ürünleri ihracatında meydana gelen artışlar teknolojik gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. İhracata yönelen firmalar, uluslar arası piyasalardaki teknolojik gelişmeleri takip ederek, teknolojik yenilikleri firmalarına adapte edebilme imkanına kavuşmuşlar ve bu olumlu etki ekonominin diğer sektörlerine de yansımıştır.

Teknolojik gelişmeyle beraber verimlilikte de önemli artışlar sağlanmıştır. Yapılan araştırmalar, ihracatın hızlı verimlilik artışı üzerindeki olumlu etkilerini teyid etmektedir.

Ülkede uygulanan teşvik politikalarının bir bölümünün GATT 1994 Anlaşması nedeniyle uygulama imkanının bulunmamasına rağmen, mevcut kurallar çerçevesinde, ihracatın kredi, garanti ve sigorta programları vasıtasıyla finansmanı, KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılmasına yönelik teşvik araçlarının uygulanması, yabancı sermaye yatırımlarında ihracat şartının aranması, yatırım teşvik politikalarında seçici olunarak, ülke potansiyelinin değerlendirilmesi, ihracata dönük sektörleri besleyen altyapı yatırımlarına öncelik tanınması, Pazar araştırması ve pazarlama desteği sağlanması, eğitim, çevre ve ar-ge yatırımlarının teşvik edilmesi imkan dahilindedir.

Sonuç olarak gösterilen üstün ihracat performansında; başta makro ekonomik istikrarın sağlanarak, tasarruf ve yatırım oranlarının artırılması olmak üzere, eğitimin kalitesinin iyileştirilmesi suretiyle işgücü verimliliğinin yükseltilmesi, ihracata dönük sektörlere öncelik verilerek, yatırım-üretim-ihracat zincirinin kurulmasına yönelik rasyonel teşvik politikalarının uygulanması, kamu ve özel sektör arasında koordinasyonun ve işbirliğinin sağlanmasına öncelik verilmesi, teknolojik yeniliklere açık olunması ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi suretiyle, teknoloji transferine imkan tanınması, kamu yatırımlarının özel sektör yatırımlarını tamamlayıcı nitelik taşıması ve piyasa müdahalelerinin ve uygulanan teşvik politikalarının toplumsal maliyeti düşük ve etkin kaynak kullanımını sağlayıcı yönde olmasının çok büyük bir rol oynadığı açıkça ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁹

1.2 Türkiye ile Güney Kore'nin ekonomik gelişmelerinin karşılaştırılması

Türkiye ile Güney Kore'nin ekonomik gelişmelerini karşılaştırdığımızda her iki ülkede de devletin ekonomi içerisindeki rolünün yönlendirici ve üretim sürecindeki payının belirleyici olduğunu görüyoruz.²⁰⁰

Devlet her iki ülkede de ekonomide önemli rol almış ve ekonomideki kaynak dağılımını yönlendirmiştir. Fakat Kore hükümetleri 1960 yılı başından itibaren ekonomiyi dışa açmaya karar vermişlerdir. Aynı zamanda da yerli sanayilerini dış rekabetten korumak için geniş kapsamlı önlemleri de ihmal etmemişlerdir. Türkiye ise tam aksine, o yıllarda egemen olan teorilerin etkisi ile ithal ikamesi ağırlıklı, planlı ekonomi dönemine girmiştir. İthal ikamesinden ihracata dayalı büyümeye aşamalı geçiş konusunda hiçbir politik önlem alınmamıştır. Buna karşın Kore ekonomisi bir yandan yerli sanayisini korurken, ihracata yönelik planlı ekonomiye geçmiştir.

Güney Kore'de ki korumacı devlet politikalarıyla, ülkemizde uygulanan benzer politikalarda farklılık göstermektedir. Bu ülkedeki korumacı politikalar Türkiye'ninkilere oranla çok daha kısa süreli olmuştur.

Güney Kore de korumacılığın temel amacı ihracata yönelik, uluslar arası rekabet gücüne sahip firmaların oluşmasına katkıda bulunmaktır. Yani korumacılık ithal ikamesi sisteminin değil, ihracata dayalı kalkınma stratejisinin bir parçasıdır.²⁰¹

¹⁹⁹ Şahinalp, a.g.m., s. 9-10.

²⁰⁰ **Görüş Dergisi** TÜSİAD, (Eylül-Ekim 1996) s. 32.

²⁰¹ Erol Kutlu, **Dünya Ekonomisi**, (Eskişehir, 1996), s. 89.

1960'ı izleyen yıllarda Türkiye sanayileşmesi için gerekli döviz o yıllardaki kendi iç kaynakları yanı sıra, dış borçlanmayla karşılamayı planlamıştır. Kore ise, 1950'li yıllarda ithalatının 2/3'ünü karşılayan Amerikan dış yardımının zaman içerisinde azaldığını görerek, sanayileşme için gerekli olan döviz ihracat yoluyla elde etmeyi kararlaştırmıştır.²⁰²

G.Kore eğitime büyük önem vermiş, önemli reformlarından birini de bu alanda gerçekleştirmiştir. Eğitim reformu gerçekten Kore'nin dışa açılmasında ve bu başarısı için zorunlu olan teknoloji transferinde ve bunun sanayide uygulanmasında son derece önemli rol oynamıştır.²⁰³

Türkiye eğitim reformunda da geç kalmış, eğitim seferberliği 1980'li yıllara sarkmıştır.

Güney Kore'nin gerçekleştirdiği başarının açıklanmasında başka faktörler üzerinde de durulmaktadır. Bunlardan biri, bu ülkenin başta ABD ve Japonya olmak üzere gelişmiş ülkelerce himaye edildiği hususudur. Gerçektende 1986 yılında % 40'ı ABD'ne, % 15.6'sı Japonya'ya olmak üzere, bu iki ülkeye G.Kore ihracatının yarısına yakını yapılmıştır.²⁰⁴

Aynı şekilde ABD, az gelişmiş ülkelerden yaptığı sınai ürün ithalatının % 60.7'sini G.Kore, Hong Kong ve Meksika'dan yapmakta; Japonya ise bu tür ithalatının yarısından fazlasını tek başına G.Kore'den gerçekleştirmektedir.²⁰⁵

Bir diğer husus yabancı sermaye girişidir. 1950-80 döneminde G.Kore'ye giren yabancı sermaye miktarı 4 milyar dolar olmuştur.²⁰⁶

Güney Kore de elde edilen ekonomik başarıda, o yıllarda uluslar arası piyasalarda görülen genişleme, himaye ve kayırılma gibi dışsal faktörler yanında; uygulamada disiplin, devletin etkin rolü ve başarılı politikaların seçilmesi gibi faktörler de etkili olmuştur.

Bu açılardan Türkiye'ye bakıldığında, her şeyden önce Türkiye ihracata yönelik kalkınma stratejisi politikasına geçişte geç kalmıştır. Türkiye'nin bu geçişi sağladığı yıllar, dünya ticaretinin daraldığı yıllardır.1979-1980 yıllarında petrol fiyatlarında

²⁰² Görüş Dergisi, **a.g.e.** , s.33.

²⁰³ **Aynı**, s.33.

²⁰⁴ Hasan Eski, **İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi ve Güney Kore örneği**, İzmir ESO 1989, s.95.

²⁰⁵ Taner Berksoy , **Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme**, (İstanbul Belge Yayınları 1982), s.83.

²⁰⁶ Mustafa Özel, "İhracatta Model Tartışmalarına Katkı", **Dış Ticarete Durum Dergisi**, (Mayıs-Haziran 1989), s.16.

meydana gelen ikinci önemli artış sonucu dünya ekonomisi yeni bir uyum dönemine girmek durumunda kalmıştır. Böylece 1980'li yıllar hem gelişmiş ülkeler, hem de gelişmekte olan ülkeler açısından olumsuz koşullarda başlamıştır. Daralan dünya ticareti gelişmekte olan ülkelerin ihracat imkanlarını azaltmış, sanayileşmiş ülkelerde korumacılık eğilimleri artmış, dış kredi imkanları daralmıştır.²⁰⁷

Türkiye bu şartlar altında ihracata yönelik sanayileşme politikasına geçmiş ve ihracat atılımı gerçekleştirmiştir. Kaydedilen gelişmelerin değerlendirilmesinde bu nokta göz önünde tutulmalıdır.

Uluslar arası sistemin himayesinden ise Türkiye çok fazla yararlanamamıştır. Her ne kadar 24 Ocak istikrar tedbirleri IMF , Dünya Bankası ve OECD kaynaklı kredi imkanlarıyla nispeten desteklenmiş olsa da, bu önemli miktarlara ulaşamadı. 1950-1980 döneminde Türkiye'ye giren yabancı sermaye miktarı 228 milyon dolar olmuş, 1980-1983 döneminde ancak 56 milyon dolar yabancı sermaye girişi gerçekleşebilmiştir. Aynı şekilde uluslar arası finans kurumlarının imkânları da daha çok imtiyazlı ülkelere yönelmiştir.²⁰⁸

Bu dış faktörlerin yanında, Türkiye'de elde edilen performansın G.Kore örneğine göre düşük olmasının iç faktörleri de vardır. 1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen ihracat artışının yatırımlarda bir artışın sağlanması ile değil, mevcut sinai tesislerdeki kapasite kullanımının artırılması ile mümkün olduğu kabul edilmektedir.²⁰⁹

Bir diğer nokta, uygulanan ihracat teşviklerinde yeterli denetim ve disiplinin sağlanamaması hususudur. 1980 sonrası dönemde ihracata önemli teşvikler getirilmiş, bunlardan özellikle vergi iadesi önemli boyutlara ulaşmıştır. Vergi iadesi uygulamasında dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Devletten elde ettiği fonlarla dünya pazarlarına giren sanayiler belli bir dönem verimlilik ve maliyetler

²⁰⁷ Engin Erdoğan, **24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin Türkiye'nin İhracatında Meydana Getirdiği Yapısal Değişim**, (Eskişehir İTİA 1988), s.231-235.

²⁰⁸ İlhan Tekeli ve Diğerleri, **Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım**, (Ankara Yurt Yayınları 1984) s. 206.

²⁰⁹ A.Ümit Danışman, **24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin İhracatımızda Doğurduğu Yapısal Değişimler Üzerine Bir Araştırma**, (Ankara DPT 1986), s.79.

yönünden izlenmelidir. Aksi takdirde maliyetlerini üretim ve yönetimlerini geliştirerek değil, fakat devletten aldığı vergi iadesi ile düşürme alışkanlığına sahip, dinamizmden yoksun sanayi yapıları ortaya çıkabilecektir.²¹⁰

Türkiye’de ihracat teşviklerinde yeterli denetim ve disiplinin sağlandığını, teşviklerden yararlanan sanayilerin maliyet ve verimlilik açısından sıkı takip edildiğini söylemekte mümkün değildir.

2. TÜRKİYE’DE 1980 ÖNCESİ TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonominin beşer yıllık planlarla düzenlenmeye başladığı ve Planlı Kalkınma Döneminin başlangıcı olarak nitelendirilebilecek 1960’lı yıllarda Türkiye’nin uyguladığı olduğu sabit kur politikası neticesinde yurtiçi fiyat artışlarının yurtdışı fiyat artışları üzerinde seyretmesi Türk Lirasının aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Yine bu dönemde kambiyo rejimi katı kontrol ve düzenlemelere tabi tutulmuş, ithal talebini kontrol altına almak için miktar kısıtlamaları, ithali yasak mallar listesi ithalat rejiminin en önemli araçları olmuştur. Söz konusu politikalar sonucunda ortaya çıkan ihracat aleyhine gelişme ihracatı teşvik tedbirleri uygulamasını gerekli kılmıştır.²¹¹

1980 öncesinde teşvik tedbirleri denildiğinde 2 ana konu anlaşılmaktaydı:

- İhracatta vergi iadesi,
- İhracatta finansman kolaylıkları

1963–1980 döneminde uygulanan teşvik sistemi yetersiz kalmış ve dış ticarete öngörülen yapısal değişim hedefine ulaşılamamıştır.

Birinci BYKP’ında (1963–1967), vergi yönünden teşvik tedbirleri alınması gerektiği özellikle ihraç mallarının maliyetine giren bütün dolaylı vergilerin gümrük kapısında ihracatçıya geri verilmesini sağlayacak pratik bir vergi düzenine ihtiyaç olduğu ve ihracat kredisi sisteminin yerleştirileceği ifadeleri yer almıştır.²¹²

Bu plan döneminde ihracat teşviki ile ilgili ilk önemli kanun olan 261 sayılı ‘İhracatı Geliştirmek Amacı ile ilgili Olarak Hükümetçe Alınan Tedbirlere Dair Kanun ‘

²¹⁰ Cem Alpar, **Türkiye’nin Planlı Dönemde İmalat Sanayini Koruyucu Dış Ticaret Politikası**, (Ankara İTİA 1974), s. 95.

²¹¹ Varol, **a.g.m.**, s.157.

²¹² D.P.T, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (Ankara, 1963), s. 523, 524.

5 Temmuz 1963 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanunla, Bakanlar Kuruluna vergi iadesi yapma yetkisi tanınmıştır.1967 yılında ihracatı ve yatırımları teşvik etmek ile 933 sayılı kanun kabul edilmiştir. Ancak daha sonra kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır.

Vergi iadesi uygulaması, Birinci B.Y.K.P. döneminde, ihracatın geliştirilmesi konusunda gerçekleştirilen en önemli uygulama olmuştur.1964–1967 yılları arasında 16.985,8 milyon TL. değerinde ihracat yapılmıştır. Bu ihracatın % 5,16’sı vergi iadesinden yararlanmış olup ihracatçılara 93,8 milyon TL. geri ödeme yapılmıştır. Bu dönemde ortalama vergi iadesi oranı % 10,7 olarak gerçekleşmiştir. Vergi iadesinin toplam ihracattaki oranı ise % 0,55 olmuştur.

Tablo 2: Birinci B.Y.K.P. Döneminde İhracatta Vergi İadesi (Milyon TL)

Yıllar	Toplam İhracat	Vergi İadesi Matrahı	İade Tutarı	Ortalama Vergi İade Oranı (%)
1964	3.696,9	103,6	12,1	11,7
1965	4.173,6	303,4	29,3	9,7
1966	4.414,6	219,7	27,5	12,5
1967	4.701,0	250,4	24,9	9,4

Kaynak: Planlı Dönemde İhracat Teşvik Politikası – Nedim İbrahim hakkıoğlu – Ankara 1986 – İGEME – Sy .22-23.

Not : Ortalama Vergi İade oranı = İade Tutarı / Vergi İadesi Matrahı olarak bulunmuştur.

BBYKP döneminde, ihracatın artış hızı, ithalat harcamalarını karşılamaktan uzak olmakla beraber, planlanan ihracat hedeflerinin yaklaşık olarak % 12 oranında üzerinde bir gerçekleşme sağlanmıştır. Bu dönemde ihraç ürünleri fiyatları genel eğilim olarak düşmüştür. İhracatta sağlanan gelişme, dışarıya daha fazla mal satarak gerçekleştirilmiştir.

BBYKP döneminde ihracatın yapısında önemli bir değişme olmamıştır. Sanayi ürünlerinin genel ihracat içindeki nisbi yeri değişmemiştir.²¹³

İkinci B.Y.K.P ‘da, ihracatın arttırılmasında önemli bir araç olması nedeniyle, kredi sisteminde ihracata dönük bir yapı geliştirilmesi, vergi iade sisteminin basitleştirilmesi ihracat kredi sigortasının getirilmesi, ihraç edilen sınai mamullerin

²¹³ Fığlalı, Gököl, Alkaçar, a.g.e. , s. 231.

bünyesine giren ithal malı ham ve yardımcı maddeler için döviz tahsisi yapılması, imalatın düşük faizli kredi ile finansmanı ve Merkez Bankası reeskont kredilerinin öngörülen sanayi dallarına selektif olarak dağıtılması gibi hedefler yer almıştır.²¹⁴

1968–1972 döneminde 36.672,9 milyon TL. tutarında ihracat yapılmıştır. Bu ihracatın % 22,99’u vergi iadesinden yararlanmış olup, ihracatçılara 1.658,6 milyon TL. vergi iadesi ödemesi yapılmıştır. Dönem içinde gerçekleşen ortalama vergi iadesi oranı % 19,66 olup, iadenin ihracata oranı % 4,52 olmuştur.

Tablo 3: İkinci B.Y.K.P. Döneminde İhracatta Vergi İadesi (Milyon TL)

Yıllar	Toplam İhracat	Vergi İadesi Matrahı	İade Tutarı	Ortalama Vergi İade Oranı (%)
1968	4.467,8	247,8	57,8	23,3
1969	4.831,5	1.426,5	208,3	14,6
1970	6.407,7	1.732,9	289,5	16,7
1971	9.090,0	1.824,8	385,3	21,1
1972	11.875,9	3.201,8	717,7	22,4

Kaynak: Planlı Dönemde İhracat Teşvik Politikası – Nedim İbrahim hakkıoğlu
Ankara 1986 – İGEME – Sy .22-23.

Dönem boyunca, sınai ürün ihracatı arttırılamamıştır. İhracatta vergi iadesinden yararlanan mal listesi genişletilmiş, faizle düşük kredi sağlanmış, proje bazında döviz tahsisi yapılmış, ancak yinede ihracat istenen ölçüde artmamıştır. Çünkü geleneksel Türk ihraç mallarına olan dış talep esnekliği düşüktür, kalite, pazarlama, standart yetersizdir; bilinçli bir ihracat politikası yoktur.²¹⁵

Üçüncü B.Y.K.P.’nda, ihracatta vergi iadesinin devam edeceği, ihracat kredi ve sigortasının geliştirileceği, ihracata dönük sanayilerin ihtiyaç duydukları ithal girdilerin temininde gümrük kolaylıklarının sağlanacağı, ihracata yönelik sanayileşme politikası ile ithal ikamesi politikasının birlikte yürütüleceği, sanayi ürünlerinin dış talebe uygun düzeye getirilmesine çalışılacağı söylenmiştir.²¹⁶

²¹⁴ II.BYKP, s. 116-120.

²¹⁵ D.P.T. “Yatırımların, İhracatın ve Döviz...”, s. 70-71.

²¹⁶ III. BYKP, s. 892.

Ü.B.Y.K.P. döneminde 121.473,7 milyon TL dolayında ihracat yapılmıştır. Bu ihracatın % 42,63 'ü vergi iadesinden yararlanmışır. İhracatçılara ödenen vergi iadesi 9.921,4 milyon TL' na ulaşmış olup, toplam ihracatın % 8,16'sına eşittir.

Tablo 4: Üçüncü B.Y.K.P. Döneminde İhracatta Vergi İadesi (Milyon TL)

Yıllar	Toplam İhracat	Vergi İadesi Matrahı	İade Tutarı	Ortalama Vergi İade Oranı (%)
1973	18.037,4	7.375,8	1.052,9	14,3
1974	21.197,3	6.479,3	919,5	14,2
1975	20.075,0	7.041,6	1.382,8	19,6
1976	30.775,5	14.433,9	3.117,6	21,6
1977	31.388,5	16.563,1	3.448,6	20,8

Kaynak: Planlı Dönemde İhracat Teşvik Politikası – Nedim İbrahim hakkıoğlu
Ankara 1986 – İGEME – Sy .22-23.

1972 ve 1973 yıllarında yüksek konjonktür sebebiyle, tarımsal ürünler ile hammaddelerin fiyatlarında bir artış meydana gelmiştir. Konjonktürde meydana gelen bu gelişme, ihracatı tarımsal ürünler ve hammaddeye dayanan Türkiye için yararlı olmuş ve ihracat fiyat endekslerinde bu iki yılda büyük artışlar meydana gelmiştir. Bu olumlu gelişmeye karşılık ihracat miktar indeksinde bu dönemde önemli bir artış olmamıştır.

İhracat bu dönemde de istenen oranda artırılamamış, ihracatın yapısında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Dördüncü B.Y.K.P.'nında diğer planlarda olduğu gibi ihraç ürünlerinin çeşitlendirilerek, sınai ürünlere kaydırılması ve ihraç ürünlerinin dış pazarlarda rekabet edebilmesi için vergi iadesi, ucuz girdi, düşük faizli ve uzun vadeli kredi, geçici ithal kolaylıkları öngörülmüştür. Bunun için ise, mevzuat yönünden bürokratik engellerin minimize edilmesi, yetki ve sorumlulukların olabildiğince merkezileştirilmesi ve teşvik mevzuatının tek bir yasada toplanması kabul edilmiştir.²¹⁷

²¹⁷ IV. BYKP, s. 184.

Tablo 5: 1978-1980 Döneminde İhracatta Vergi İadesi (Milyon TL)

Yıllar	Toplam İhracat	Vergi İadesi Matrahı	İade Tutarı	Ortalama Vergi İade Oranı (%)
1978	55.357,8	19.727,3	2.949,2	14,9
1979	75.742,7	24.597,4	3.290,1	13,4
1980	248.194,0	55.030,9	4.905,2	8,9

Kaynak: Planlı Dönemde İhracat Teşvik Politikası – Nedim İbrahim hakkıoğlu Ankara 1986 – İGEME – Sy .22-23. 1938-88 Döneminde Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Dış Ticaretimizin Konumu, T.C. H.D.T.M.

Bu plan döneminin ilk uygulama yılı olan 1979’ da yapılan ihracatın % 32,47’ si vergi iadesinden faydalanmıştır. İhracatçılara 3290,1 milyon TL. tutarında vergi iadesi yapılmıştır. Ortalama vergi iade oranı % 13,37, vergi iadesi/ihracat oranı ise % 4,34 civarında gerçekleşmiştir.

Bu plan döneminde öngörülen abartmalı büyüme hızı hedeflerine uygun olarak planda gerçekçi olmayan yıllık ihracat artışı hızları yer almış ve doğal olarak da bu artış hızlarına ulaşılamamıştır.

Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü Planlarda ihracatın teşviki amacıyla çeşitli araçların uygulamaya konulması hedeflenmiş ancak bunda başarılı olunamamıştır. Pek çok yasa ve kararname çıkmış, ancak işlerlik kazanamamıştır. Buna rağmen pek çoğu, 1980 sonrası uygulanan ihracat teşvik araçlarına altyapı tesis etmiştir. İhracatta vergi iadesinin ise nispeten başarılı bir şekilde uygulandığı söylenebilir.

Planlı dönem boyunca üzerinde durulan çeşitli teşvik önlemlerinin uygulamada etkin olmayıp kendilerinden beklenen sonuçları doğuramamasının nedenlerini; uygulanan ithal ikamesi politikasının ihracatı ikinci plana bırakmasına, teşvik tedbirlerinde ahengin kurulamamış olmasına ve teşvik edici etkilerle caydırıcı etkiler arasında iyi bir koordinasyonun sağlanamamış olmasına bağlayabiliriz.²¹⁸

²¹⁸ Kılıçbay, a.g.e. , s. 130.

3.TÜRKİYE'DE 1980–1995 DÖNEMİ TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1980 sonrası dönemin temel felsefesi, 24 Ocak 1980 tarihinde açıklanan ve İktisat tarihimize '24 Ocak Kararları' diye geçen yeni ve kapsamlı bir istikrar programında ortaya konulmuştur.

Bu programın taşıdığı önem, hiç şüphesiz Türkiye'de 1960'lı yılların başından o zamana kadar izlenmiş olan içe dönük sanayileşme stratejisinin içerdiği ithalatı kısıtlayıcı dış ticaret politikalarından ihracatı teşvik edici ve aynı zamanda ithalatı da serbest bırakan yeni dış ticaret politikalarına geçişin bir simgesi oluşudur.²¹⁹

24 Ocak istikrar tedbirleriyle, ekonomide lokomotif sektör olarak ihracat ön plana çıkmış daha önceki dönemlerin aksine açıktan teşvik edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde uygulamaya konulan ihracat teşvikleri uygulanış ve verilmiş şekli bakımından önceki yıllarda verilen teşviklerden ayrılmaktadır. Ekonominin de serbestleşmesi ile ihracata verilen teşvikler daha açık bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır.

1980'den sonra ihracatta sağlanan artış ve yapısal değişimde esnek ve gerçekçi kur uygulamasının büyük rolü olmuştur. Gerçekçi kur uygulamasına paralel olarak, vergi iadesi, vergi muafiyeti, döviz kullanımı, ihracat kredisi ve diğer parasal ve mali desteklere dayanan bir teşvik sistemi geliştirildi. Teşvik sistemi dinamik bir yapıda gözden geçirilerek imalat sanayinde belirli alt sektörlerle artan oranda destek sağlanmasına, dışa açılmasına ve ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesine özen gösterildi. Bunu sağlamak amacıyla vergi iadelerinin yanında 'Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu' ile 'Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan' yararlanıldı. İhracatın belirli bir hacme ulaşmasından sonra ihracata sağlanan parasal teşvikler kaldırıldı. Yerine üretim ve yatırım safhasındaki teşviklerle ihracat kredisi ve sigortası sistemi uygulamaya konuldu. Teşvik sistemi doğrudan teşvikler yerine dolaylı teşviklere kaydırıldı.²²⁰

²¹⁹ Serim, a.g.e. , s.43.

²²⁰ Tefvik Güngör Uras, *Ekonomide Özal'lı yıllar 1980–1990*, (Afa Yayınları, İstanbul, 1993) s. 101.

Tablo 6: 1980–1994 TCMB amerikan doları alış ve satış yıllık ortalmaları

Yıllar	Döviz Alış	Efektif ALIŞ	Döviz Satış	Efektif Satış
1980	70,02 TL	70,02 TL	68,16 TL	68,16 TL
1981	109,59 TL	96,19 TL	11,78 TL	98,54 TL
1982	160,33 TL	154,97 TL	164,04 TL	159,63 TL
1983	223,83 TL	221,87 TL	227,07 TL	228,53 TL
1984	364,66 TL	364,66 TL	368,49 TL	371,97 TL
1985	519,52 TL	518,14 TL	523,32 TL	528,50 TL
1986	669,04 TL	667,35 TL	678,35 TL	685,02 TL
1987	855,09 TL	852,91 TL	857,16 TL	865,69 TL
1988	1419,90 TL	1419,90 TL	1425,02 TL	1439,27 TL
1989	2119,71 TL	2118,69 TL	2123,96 TL	2138,12 TL
1990	2606,27 TL	2603,67 TL	2611,49 TL	2619,33 TL
1991	4167,64 TL	4163,47 TL	4175,99 TL	4188,52 TL
1992	6865,55 TL	6858,69 TL	6879,31 TL	6899,95 TL
1993	10971,49 TL	10960,52 TL	10993,47 TL	11026,45 TL
1994	27903,20 TL	27875,15 TL	27959,12 TL	28179,36 TL

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası Dökümantasyon Bölümü

Tablo 7: 1980-1993 yılları arasında verilen vergisel teşvikler (vergi iadesi ve kdv istisnası)

Yıllar	Vergi İadesi Tutarı (TL)	Vergi İadesi Tutarı (\$)
1980	4.905.000.000	71.963.028.71
1981	24.653.000.000	220.549.293.25
1982	86.816.000.000	529.236.771.52
1983	148.990.000.000	656.141.278.02
1984	329.059.000.000	892.993.025.59
1985	287.238.000.000	548.876.404.49
1986	281.960.000.000	415.655.635.00
1987	438.435.000.000	511.497.270.05
1988	674.802.000.000	473.541.940.06
1989	389.516.000.000	183.392.264.41
1990	24.101.000.000	9.228.831.05
1991	5.349.000.000	1.280.893.87
1992	26.572.000.000	3.862.596.68
1993	3.288.000.000	299.086.64
Toplamlar	2.727.724.000.000	4.518.518.318,80

Toplam Özel Sektör Kazancı : 2.727.724.000.000 TL

Dolar Karşılığı : 4.518.518.318,80 \$

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü,

Faaliyet Raporları, Nisan 1994, s.170

Tablo 8:1988–93 YILLARI ARASINDA VERİLEN EXİNBANK İHRACAT KREDİLERİ

Yıllar	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Sevk Öncesi İhrc.Kre. 1	129.284	255.716	--	--	--	--
Sevk Öncesi İhracat Kre.	--	677.402	3.190.000	5.600.000	10.520.000	19.668.000
D.T.Ş. Reeskont Kre. 2	--	390.467	538.200	753.000	1.593.000	3.033.800
İhracat Finans Kredisi 3	--	--	--	--	--	1.612.600
Toplamlar	129.284	1.323.585	3.728.200	6.353.000	12.113.000	24.314.400

- 1- 31.12.1989'da kaldırılmıştır.
- 2- 2- Ekim 1989 öncesinde özel ihracat reeskont kredisi olarak kullanılmıştır.
- 3- Nisan 1992'de uygulamaya konulmuştur.

Eximbank Kredilerinden Net Özel Sektör Kazancı					
Yıllar	Verilen kREDİ	Özel Bankalardan Alınsaydı Ödenecek Faiz (oran)	Eximbank'a Ödenen Faiz (Oran)	Net Özel Sektör Kazancı (TL)	Dolar Karşılığı
1988	129.284.000.000	58.177.800.000 (% 90)	25.856.000.000 (% 40)	32.321.000.000	22.762.870 \$
1989	1.323.585.000.000	562.523.625.000 (% 85)	267.717.000.000 (% 40)	294.860.625.000	138.078.753 \$
1990	3.728.200.000.000	1.118.460.000.000 (% 60)	689.717.000.000 (% 37)	428.743.000.000	164.504.445 \$
1991	6.353.000.000.000	2.382.375.000.000 (% 75)	1.302.364.999.000 (% 41)	1.080.010.001.000	259.141.864 \$
1992	12.113.000.000.000	4.724.070.000.000 (% 78)	2.543.730.000.000 (% 42)	2.270.340.000.000	330.024.377 \$
1993	24.314.400.000.000	9.239.472.000.000 (% 76)	5.106.024.000.000 (% 42)	4.133.448.000.000	376.744.796 \$

Toplam Özel Sektör Kazancı : 8.149.668.626.000 TL

Dolar Karşılığı : 1.292.257.105 \$

Kaynak: Türk Eximbank A.Ş. Faaliyet Raporları, 1991–1993.

Tablo 9:1986–93 ARASI UYGULANAN KURUMLAR VERGİSİ İSTİSNALARI (Milyon TL)

Yıllar	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	
Sanayi Ürünleri İhr. İst	63.248	91.572	303.335	714.646	1.138.281	1.265.170	1.528.166	2.903.100	
Tarım Ürünleri İhr. İst.	6.822	15.823	11.700	13.346	39.718	34.320	80.454	80.000	
Dış Navlun İstisnası	3.623	9.324	13.574	24.670	34.052	35.505	34.546	99.700	
Turizm İstisnası	3.272	13.653	25.163	31.882	46.205	117.025	61.962	399.300	
Toplamlar	76.965	130.372	353.772	784.544	1.258.256	1.452.020	1.705.858	3.482.100	
Özel Sektör Kazancı TL Karşılığı			=9.234.887.000.000 TL						
Özel Sektör Kazancı Dolar Karşılığı			= 2.227.255.988 \$						
Yıllar	Dolar Karşılığı	Yıllar	Dolar Karşılığı	Yıllar	Dolar Karşılığı				
1986	113.459.129	1989	369.379.693	1992	247.969.346				
1987	152.097.625	1990	481.815.362	1993	316.742.575				
1988	248.085.217	1991	347.706.771						

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 1993 Faaliyet Raporları, Nisan 1994, s.171

Tablo 10: 1987–1989 YILLARI ARASINDA VERİLEN TCMB KREDİLERİ (MİLYON TL)

Yıllar	1987	1988	1989
İhracat reeskont kredisi	155.407	156.276	1.449.201
Ves.Muk.Reeskont Kre.	15.521	17.250	32.034
Yurtdışı müteahhitlik reeskont kredisi	6.808	832	--
Toplamlar	174.736	174.358	1.481.235

Genel Toplam: 1.830.329.000.000 TL

T.C.M.B. Kredilerinden Net Özel Sektör Kazancı					
Yıllar	Verilen kREDİ	Özel Bankalardan Alınsaydı Ödenecek Faiz (oran)	T.C.M.B.'na Ödenen Faiz (Oran)	Net Özel Sektör Kazancı (TL)	Dolar Karşılığı
1987	174.736.000.000	39.894.000.000 (%80)	30.578.799.000 (%35)	9.315.201.000	10.867.517 \$
1988	174.358.000.000	78.461.100.000 (%90)	34.871.600.000 (%40)	43.589.500.000	30.698.993 \$
1989	1.481.235.000.000	629.524.874.000 (%85)	259.216.125.000 (%35)	370.308.749.000	174.697.836 \$

Toplam Özel Sektör Kazancı : 423.213.450.000 TL

Dolar Karşılığı : 216.264.346 \$

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, 1991 Faaliyet Raporları, Ekim 1992, s.258

Tablo 11: 1986–93 yılları arasında verilen dfif ve kkdp fonları (milyon tl)

Yıllar	DFİF (TL)	KKDP (TL)	Dolar Karşılığı
1986	8.102	146.209	230.645.402.37
1987	145.500	78.220	261.633.278.37
1988	330.347	11.546	240.786.675.12
1989	733.975	3.724	348.018.832.76
1990	1.264.477	626	485.407.498.07
1991	1.881.323	190	451.457.659.49
1992	2.713.394	23	395.222.087.09
1993	120.000	--	10.937.448.73
Toplamlar	7.197.118.000.000 TL	240.538.000.000 TL	2.424.108.882.000

Toplam Özel Sektör Kazancı : 7.437.656.000.000 TL
Dolar Karşılığı : 2.424.108.882.000 \$

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü,
Faaliyet Raporları, 1990–93.

Tablo 12: 1993-1994 yılları arasında verilen tcmb uzakyol navlun iadesi ve yapılan mahsublar

Uygulamaya Konulduğu Yıl	: 1993
Yapılan Ödeme (1993)	: 3.800.000.000.000 TL
Yapılan Ödeme (1994)	: 10.000.000.000.000 TL (Yaklaşık)
1995'e Devreden Borç	: 30.000.000.000.000 TL (Yaklaşık)
Genel Toplam	: 43.800.000.000.000 TL (Yaklaşık)
Toplam Özel Sektör Kazancı (TL)	: 13.800.000.000.000 TL (Yaklaşık)
Toplam Özel Sektör Kazancı (\$)	: 703.339.696 \$
1994 YILINDA MAHSUP YOLU İLE VERİLEN TEŞVİK	
Uygulamaya Konulduğu Yıl	: 1994
Yapılan Mahsup Tutarı	: 5 Trilyon

Tablo 13: 1980–1993 yılları arasında düzenlenen teşvik belgesi Yapılan döviz tahsisi ve gerçekleşen ihracat

Yıllar	İhracatı Teşvik Belgeleri	Yapılan Döviz Tahsisleri	Gerçekleşen İhracat
1980	2434	-	2.910 MİA \$
1981	2965	-	4.073 MİA \$
1982	2829	3.658 MİA \$	5.746 MİA \$
1983	3473	4.147 MİA \$	5.728 MİA \$
1984	3355	3.827 MİA \$	7.137 MİA \$
1985	2458	2.054 MİA \$	7.958 MİA \$
1986	3072	2.816 MİA \$	7.457 MİA \$
1987	2961	2.971 MİA \$	10.190 MİA \$
1988	2977	3.146 MİA \$	11.622 MİA \$
1989	4287	3.479 MİA \$	11.627 MİA \$
1990	3891	3.897 MİA \$	12.959 MİA \$
1991	4215	4.414 MİA \$	13.600 MİA \$
1992	4792	4.912 MİA \$	14.715 MİA \$
1993	5509	6.220 MİA \$	15.349 MİA \$
Toplamlar	49.306 Adet	45.541.000.000 MİA \$	131.738.000.000 MİA \$

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü,
Faaliyet Raporları, 1990–93.

Tablo 14: 1980-1993 yılları arasında verilen teşviklerin rakmsal değerleri

1- Özel Sektöre Verilen Net Teşvik Toplamı	: 41.782.149.076.000 TL : 11.431.744.336 MİA \$
2- Düzenlenen Toplam İhracat Teşvik Belgesi	: 19.306 Adet
3- Teşvik Belgeleri Kapsamında Tahsis Edilen Döviz Miktarı	: 45.541.000.000 MİA \$
4- Bu Yıllar Arasında Yapılan Toplam İhracat	: 131.738.000.000 MİA \$
5- Devletin İhracatçılara Geçen Yıllardan Kalan Borcu	: 36.000.000.000.000 TL
6- Uygulamadan Kaldırılan Teşvik Sayısı	: 10
7- Uygulamadaki Teşvik Sayısı	: 35

Türkiye ihracatın teşviki için en az kaynak ayıran ülke olmasına rağmen kaynaklarını da en düzensiz ve plansız olarak dağıtan ülke konumunda gözükmektedir.1980–94 döneminde uygulamaya konulan teşvik araçları ile yaklaşık olarak 11,5 milyar \$'lık bir kaynağı nakit olarak ihracatçı firmalara aktarmıştır. Sadece hayali ihracata sebep olması ile uygulamadan kaldırılan vergi iadesi aracılığı ile ihracatçı firmalara yaklaşık 4.5 milyar \$'lık nakit bir kaynak aktarılmıştır. Kurumlar vergisi istisnası aracılığı ile ihracatçı firmalara yaklaşık 2,3 milyar \$'lık bir kaynak transferi yapılmıştır.

Merkez Bankası ve Eximbank aracılığı ile firmalara verilen ucuz kredilerle özel bankaların faiz oranları esas alınarak yapılan bir hesaplama sonucunda ihracatçı firmalara yaklaşık 1,5 milyar \$'lık bir nakit kaynak sağlandığı görülmüştür.

Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF), Destekleme Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) teşvik araçları ile nakit olarak sağlanan kaynak ise yaklaşık 2.4 milyar \$'dır.90'lı yıllarda uygulamaya konulması ile içeride 80'li yıllardaki Vergi iadesi Uygulaması gibi ses getirirken dışarıdan ise nakit ve açık verilmesi dolayısıyla AB normlarına uymadığı dile getirilmiş olan TCMB Uzak Yol Navlun İadesi ile aktarılan kaynağın net rakamını bulmak mümkün olmamıştır.Çünkü bu teşvik aracı sözde gizli olarak uygulamaya konulmuş ama daha ihracatçının haberi olmadan AB Üyesi Ülkelerin haberi olmuş ve kaldırılması için baskı yapmışlardır.AB Üyesi Ülkelerin karşı çıktıkları diğer bir gizli ve nakit teşvik aracıda ihracatçının kamu borçlarından alacaklarının mahsup imkanını getiren Mahsup Sistemidir.Bu iki teşvik aracı ile ihracatçı firmalara aktarılan nakit kaynak tutarı ise yaklaşık 1 milyar \$'dır.1980-84 döneminde düzenlenen ihracat teşvik belgesi sayısı 49.306 adettir.Yapılan döviz tahsisi ise yaklaşık 45,5 milyar \$'dır.Bu dönemde yapılan toplam ihracat ise 131,7 milyar \$'dır.Toplam yapılan ihracat rakamı ile ihracatçı firmalara aktarılan kaynaklar ve yapılan döviz tahsisleri karşılaştırıldığında nerede ise kazanılan dövizlerin % 50'si dışarıya ve ihracatçı firmalara aktarıldığı görülmüştür.²²¹

1980'li yıllardan sonra ihracatta meydana gelen değişmeler Tablo 15'te izlenebilir.

---

²²¹ Melemen, a.g.e , s 76

Tablo 15: Dış ticaret göstergeleri (1980-1995) (bin dolar)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Dengesi	İhracat İthalatı Karşılama Oranı (%)
1980	7.909.443	2.910.122	-4.999.321	36,8
1981	8.933.365	4.702.934	-4.230.431	52,6
1982	8.842.664	5.745.973	-3.096.691	65,0
1983	9.235.001	5.727.833	-3.507.168	62,0
1984	10.175.922	7.133.602	-3.623.320	66,3
1985	11.343.375	7.958.008	-3.385.367	70,2
1986	11.104.770	7.456.724	-3.648.046	67,1
1987	14.157.805	10.190.047	-3.967.758	72,0
1988	14.335.396	11.662.021	-2.673.375	81,0
1989	15.792.143	11.624.692	-4.167.520	73,6
1990	22.302.261	12.959.288	-9.342.973	58,1
1991	21.047.000	13.594.000	-7.454.000	65,0
1992	22.871.000	14.720.000	-8.151.000	64,0
1993	29.440.000	15.349.000	-14.091.000	52,0
1994	23.270.000	18.105.000	-5.165.000	77,8
1995	35.708.000	21.636.000	-14.072.000	60,6

Kaynak :DİE

Görüldüğü gibi söz konusu dönemde ihracatımız değerce 1980 yılında 2.910 milyon dolardan 1990'da 12.959 milyon dolara yükselerek yaklaşık 4.5 kat artmıştır. Bu yılda ortalama % 17.5 bir artışa karşılık gelmektedir. Cumhuriyet tarihinin başka hiçbir on yıllık döneminde bu kadar hızlı ihracat artışı kaydedilmemiştir.

Ayrıca bu gelişme, ikinci petrol krizi sonrasında dünya ekonomisi ve ticareti belirli bir durgunluk dönemindeyken sağlanmıştır.

Bu başarıya rağmen, bu dönemde de ihracat gelirlerinde bazı dalgalanmalar görülmektedir. 1983.1986.1989 yıllarında ihracat az da olsa düşmüştür. Bunun yanı sıra,

artışlar bazı yıllar % 60'ın üzerinde olurken, bazı yıllar % 10'lar düzeyinde kalmıştır. Bu durum, izlenen politikalar, dönem içinde temel amaç yönünden olmasa da, kullanılan araçlar açısından meydana gelen değişmelerle, bir yandan da krizler, savaşlar gibi dış gelişmelerle açıklanabilir. Örneğin, ihracatımızın 1989'da düşmesinin gerisinde, tarımda yaşanan kuraklık yanında, 1988 sonunda vergi iadesine son verilmesi ve kur politikasının, Türk Lirasının aşırı değerlenmesi gibi nedenler olabilir.

1980'li yıllarda ihracatta meydana gelen değer artışı yanında, yapı değişikliği de dikkat çekicidir. 1980–90 arasında tarımın ihracat gelirleri arasındaki payı % 57.4'ten % 18.4'e düşerken, sanayi ürünlerimizin payı % 36'dan % 79'a çıkmıştır. Sanayi ürünleri ihracatı özellikle 1980–88 döneminde yılda ortalama % 15 artarak önemli gelişme kaydetmiştir. Bu gelişme az sayıda sanayi ürünü ihracıyla sağlanabilmiş, bir başka deyişle ihracat yeterince çeşitlenememiştir.

İhracat gelirlerinin ülke gruplarına göre payları incelendiğinde, İslam ülkelerinin 1980'li yılların başında artan petrol fiyatları sonucu yükselen gelirlerinin ve ithal taleplerinin ihracata olumlu yansıdığı dikkati çekmektedir. Bu ülkelerin toplam ihracat içinde 1980'de % 20 olan payı 1984'de % 42'ye çıkmıştır. 1986 yılında petrol fiyatlarının düşüşüyle söz konusu payda gerilemiş ve 1987-89 yıllarında % 30'lar düzeyinde kalmıştır. 1990 yılında İslam ülkelerinin ihracat içinde 19.3'e düşen payı ise tümüyle Körfez krizinin ve savaş'ın etkilerini yansıtmaktadır.²²²

3.1. Uygulamadan Kaldırılan İhracat Teşvikleri ve Uygulamadan kaldırılış nedenleri

1980 sonrası dönemde uygulamaya konulan ihracat teşvikleri mutlaka ihracat rakamları üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde uygulamaya konulan ihracat teşvikleri belirli hedeflere ulaşıldıktan sonra ya da aşağıda sayacağımız çeşitli sebeplerle uygulamadan kaldırılmıştır. Ya mevzuatta yer aldığı halde gerçekten ihtiyaç duyulmayan ya da teşvik edilen sektörün belirli bir seviyeye gelmesi ile görevini tamamlayan ihracat teşvikleri uygulamadan kaldırılmıştır.

---

²²² Serim, a.g.e. , s.50.

Ama bizim burada asıl üzerinde duracağımız sebepler ise özellikle ihracatçının verilen teşvikleri suiistimal etmesi ve uygulamaya konulan teşvik aracı için tahsis edilen kaynakların az olmasıdır.²²³

1980 sonrası dönemde uygulamaya konulup da çeşitli sebeplerle uygulamadan kaldırılan ihracat teşvikleri şunlardır.²²⁴

- İhracat Kredileri
- Özel İhracat Reeskont Kredisi
- Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri Reeskont Kredisi
- Vesaik mukabili Reeskont Kredisi
- Vergi İadesi Uygulaması
- Garantisiz Ticari Borçların Tasfiyesi
- Orman Ürünlerine İhraç Gücü Kazandırılmasına Dair Karar
- İhraç Sayılan Satış ve Teslimler
- KKDP Uygulamaları
- DFİF Uygulaması
- İstihsal Vergi Muafiyeti
- Merkez Bankası Uzak Yol Navlun İadesi

İhracat Teşviklerinin Uygulamadan Kaldırılma Sebepleri

1980 sonrasında uygulamaya konulan ihracat teşviklerinin bazıları aşağıda sayılacak nedenlerden dolayı etkinliklerinin azalması nedeniyle uygulamadan kaldırılmıştır.

3.1.1. Hayali İhracatın Ortaya Çıkması

Kâğıt üzerinde uygulamadaki teşviklerin çok sayıda ve türde olması, teşvik mevzuatının dağınıklığı ve hukuksal normların açık ve anlaşılır olmaması, denetim mekanizmasının işletilememesi gibi nedenlerden dolayı teşvik uygulamaları zaman içerisinde amacından sapmış ve çeşitli suiistimallere konu olmuştur. Bunların başında da hayali ihracat gelmektedir.

²²³ Coşkun Can Aktan , ‘Teşvik ve Kollamacılık 2’ **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi** (Cilt12, Sayı 31, Aralık 1994) s. 43.

²²⁴ Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, “1993 Yılı Faaliyet Raporu”, (Ankara: Nisan 1994), s.130–140.

Hayali ihracat; kısaca ihracat yapılırken resmi makamlara ihraç edilen malın miktarı, fiyatı, kalitesi gibi unsurları üzerinde gerçeğe ve mevzuat hükümlerine aykırı yanıltıcı, yalan ve yanlış beyanda bulunmayı ve bu suretle bir haksız kazanç elde etmeyi ifade etmektedir.²²⁵

Ayrıca hayali ihracatla ilgili olarak İzmir Devlet Güvenlik Mahkemesinin baktığı bir davada verdiği gerekçeli kararda hayali ihracatın şu şekilde tanımlanmıştır. 'Hayali ihracat kavramı; olayın oluş ve gelişimi içinde sanıkların ihracat yapmak üzere yurt içindeki adreslerinde fiilen faaliyet göstermeyen paravan şirket ve şahıslar aracılığı ile hiçbir ticari değeri olmayan malları suni faturalarla sağlayarak ve gerçekten olmadığı halde, varmış gibi yurtdışında firma ve alıcı gösterilerek olmayan ihracatı olmuş gibi göstermek anlamında zuhur eden eylemlerin ağırlığını belirten anlamları içermektedir

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hayali İhracat Komisyonu tarafından belirlenen Türkiye’de hayali ihracat yapmak için uygulanan yöntemleri şöyle özetleyebiliriz.²²⁶

-Ekonomik değeri olmayan malların ihraç edilmesi: Bu yöntemle hiçbir ekonomik değeri olmayan taş, toprak, hurda metal kırpıntıları ile döküntüler vergi iadesi listelerindeki mal isimleri altında ihraç edilir. Ancak malın bu haliyle gümrükten geçirilebilmesi için gümrükteki görevliden yardım alınmalıdır.

-İhraç fiyatının gerçeğin çok üstünde gösterilmesi: Bu yöntemle malların gerçek ihraç fiyatlarınının 5–10 ve hatta bazen yüz katına kadar fazla gösterilip, Gümrük Çıkış Beyannamesinde (GÇB) bu şekilde beyan edilir.

-İhraç edilen mal miktarının gerçeğin üzerinde gösterilmesi: Gümrük Çıkış Beyannamesinde ihraç mallarının gerçek miktarı 5-10 kat bazı durumlarda 100 katından daha fazla gösterilir.

İhraç edilen malın örneğinin gerçeğinden farklı gösterilmesi:Gerçekte vergi iadesi uygulanan bir mal yüksek teşvik primi uygulanan mal gibi gösterilir.

-Fiilen ihraç edilmemiş malların ihraç edilmiş gösterilmesi:Ortada ihraç edilen bir şey olmamasına rağmen gümrük idarelerinden tasdikli Gümrük Çıkış Beyannamesi (GÇB) sağlanır.

²²⁵ Aktan, **a.g.e.** , s. 44.

²²⁶ Osman Altuğ, **Kayıtdışı Ekonomi**, (İstanbul Mart 1994), s. 127.

-İhracata ilişkin belgeler üzerinde tahrifat yapılması:İhracatta Vergi İadesi, Kaynak Kullanımı Destekleme Primi(KKDP) ve Destekleme Fiyat İstikrar Fonundan (DFİF) yapılan ödemelerden faydalanmak amacıyla Gümrük Çıkış Beyannameleri gibi belgeler tahrif edilir.

-Paravan şirketler kurmak: Yurtiçinde veya yurtdışında ihracatı gerçekleştirmek amacıyla paravan şirketler kurulur.

-Sahte Deklare Belgesi (DBT) ile gerçekte yurda gelmemiş ihracat bedeli dövizlerin yurda gelmiş gibi gösterilmesi

Bu saydığımız yöntemlerle ihracatçı firmalar büyük miktarlarda kazanç elde etmişlerdir. Hayali ihracata konu olan en önemli ihracat teşvik aracı vergi iadesi uygulamasıdır. Öyle zamanlar olmuştur ki verilen vergi iadesi ile vergi iadesine tabi ihracat rakamları birbirine çok yaklaşmıştır.

Tüm bu yöntemlerle kısacası; yasal olmayan yollardan temin edilen, kaynağı belirsiz dövizlerle, olmayan bir malı gerçekten yurtdışına ihraç yapılmadığı halde ihracat yapılmış gibi göstererek, bunun sonucu olan ihracatta vergi iadesi, Katma Değer Vergisi (KDV) ve diğer lehteki girdilerden yararlanma amacı sağlanmaya çalışılmıştır.

3.1.2. Teşviklerin İhracatın Gerçekleşmesinden Sonra Verilmesi

İhracatın artırılması amacıyla firmalara verilen ihracat teşviklerinin çoğunluğu ihracat işleminin gerçekleşmesinden sonra ihracatın gerçekleştiğini gösteren belgelerin ilgili kurumlara ibrazı karşılığında verilmektedir.Yani esas olan belgedir.Malla ilgili bir kontrol ve işlem yapılması mümkün değildir.İhracatın gerçekleştiğini gösteren belgeler ilgili kurumlara getirildiği zaman mevzuat çerçevesinde hak ettiği teşvikleri firmalara vermek zorunluluktur.Bu aşamada firmaların bazıları bu belgeleri kolay yoldan elde etmeye başlayınca bazı teşvik araçları kaldırılmak zorunda kalınmıştır.Yada teşvikli olmayan bir malı ihraç ettikleri halde belgelere teşvikli malın ismini yazdırarak teşvik alınması bazı teşvik tedbirlerinin sonunu hazırlamıştır.Bütün ihracatçı firmaların kontrol edilmesi, malların denetimden geçirilmesi ve belgelerin doğruluğunun araştırılması mümkün değildir.Bu şekilde kaldırılan teşvik araçlarına en iyi örnek vergi iadesi uygulamasıdır.İhraç edilen malın fiyatındaki vergisel yükün iadesi ihracatın gerçekleşmesinden sonra olmaktadır.²²⁷

²²⁷ DTM, “1993 Yılı Faaliyet Raporu”, s. 140.

3.1.3. İhracat Kredilerinin Dağıtımında Aksaklıkların Ortaya Çıkması

1980’li yıllardan sonra uygulamaya konulup tekrar uygulamadan kaldırılan ihracat kredileri belgeli ve belgesiz olarak verilmekteydi. İhracatçılar ihracatı gerçekleştirdikten sonra kredi tahsis edilen aracı bankadan gerekli belgeler karşılığında yada belgesiz düşük faizle kredi alabilmekteydi. Daha sonra görülen sakıncalar üzerine kapsam daraltılarak sadece belgeler karşılığında kredi verilmeye başlandı. Ama kredi taleplerinin hızla artması sebebiyle ayrılan kaynaklar tükendi. Bu yüzden kredi faizleri otomatikman yükseldi. Bu nedenlerle 1985 yılından itibaren her türlü ihracat kredisi kaldırılmıştır. Firmaların bu tarihten itibaren finansman ihtiyaçlarını prefinansman veya döviz kredisi yolu ile sağladıklarını görmekteyiz.²²⁸

3.1.4. Öncelikli Sektör ve Mal Gruplarının Belirlenmemiş olması

Mevzuat açısından kağıt üzerinde teşvik edilmeyen sektör ve mal grubu hemen hemen yok gibidir. Hemen hemen tüm sektörler desteklenir gibi gözükmemekte ama pratikte ihracatçının kullandığı teşvik sayısı yarı yarıya azalmaktadır. Zamanla pratikte işlemeyen ihracat teşvikleri uygulamadan kaldırılmıştır. Y da teşvik edilen sektör belirli bir seviyeye geldiği için verilen teşvik kaldırılmıştır. Ama hala öncelikli sektör ve mal grubu belirli değildir. Uluslararası arenada rekabet edecek mal grubu ve sektörler tam olarak tespit edilmediği için verilen teşvikler bazen kaynak israfına sebep olabilmektedir.²²⁹

Dış Ticaret Müsteşarlığı seçilmiş sektör için bazı kriterler tespit etmiştir. Bunlar

- Doğrudan tüketiciye hitap eden nihai ürün olması
- İstihdam yaratıcı olması
- İleri teknoloji uygulanması
- İhracatın Türk Marka ve imajıyla sunulması
- Uluslar arası kaliteye uygun olması

²²⁸ Ethem Kulhan ‘ **Türkiye İhracatı İle İhracat Teşviklerindeki Gelişmeler ve 1986 Yılı Uygulamaları**’ Yatırımlarda ve İhracatta Teşvik Politikaları ve Uygulamaları Sempozyumu Mart 1986 (İstanbul :M.Ü.Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik ve Araştırma Merkezi Yayını 1986) s. 414.

²²⁹ İnal Fasih ‘Seçilebilmiş Sektörler, Seçilememiş Sektörler.’**Dünya Gazetesi** (1 Şubat 1995) s. 6.

3.1.5. Kaynak Yetersizliği

Avrupa ülkeleri arasında ihracat teşviklerine ve diğer yardımlara ayırdığı pay bakımından Türkiye en son sırada yer alırken bu kaynakların en düzensiz bir şekilde dağıtıldığı ülke durumunda gözükmektedir. Türkiye'nin ihracata verdiği teşviklerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içindeki payı sadece % 0.8'dir. Topluluk üyesi, Yunanistan'ın ayırdığı payın %6.6 olduğu dikkate alınırsa Türkiye'nin ihracat teşviklerine ayırdığı payın küçüklüğü daha iyi anlaşılacaktır.²³⁰

Birçok ihracat teşvik aracının kaldırılmasının en önemli sebebi diğer sebeplerin sonucunda ortaya çıkan kaynak yetersizliğidir. İyi niyetli olarak ihracatın teşviki amacıyla uygulamaya konulan teşvik araçları bir dönem sonunda işlerliğini kaynak yetersizliği sebebiyle kaybetmektedir. Kaynak yetersizliği sebebiyle kaldırılan ihracat teşviklerinin en önemlisi Merkez Bankası Tarafından 1993 yılında uygulamaya konulan Uzak Yol Navlun İadesidir. Hiçbir mevzuatta yazılı olarak yer almayan bu teşvik aracı Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerinin de baskısı ile 1994 sonu itibari ile uygulamadan tamamen kaldırılmıştır. Ama asıl kaldırılma sebebi buraya tahsis edilen kaynağın yetersiz olması ve ihracatçı firmalara taahhüt edilen navlun alacaklarının belirli bir süre sonra ödenemeyecek hale gelmesidir.

3.1.6. Teşviklerin Nakit ve Açık Olarak Verilmesi

Son yıllarda uygulamaya konulan özellikle Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin tepkisi ve kaynak yetersizliği sonucunda kaldırılan bazı teşvikler gizli olarak verilmesine rağmen ihracatçıya açık bir şekilde ulaşmaktaydı. Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde verilen teşviklerin daha çok dolaylı yollardan veriliyor olması verilen bu sözde gizli ama uygulamada açık teşviklerin kaldırılmasına sebep olmuştur. Hiçbir mevzuatta yer almayan bu teşviklerin en önemlileri Merkez Bankası Navlun İadesi, ve Mahsup Sistemidir. Bu teşvik araçlarının yukarıda saydığımız sebeplerin yanında açık ve nakit olarak verilmesi ihracatçı firmaların çok dikkatini çekmiştir. İhraç edilen malların daha çok bu teşviklerden yararlanabilecek mallar olmasına gayret edilmesi bu teşviklerin sonunu getirmiştir.

²³⁰ İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Dünya'da ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri, İstanbul 1991 s. 9-10.

3.1.7. Gümrük Birliği Normlarına uygunluğun sağlanması için Yapılan Çalışmalar

Ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerine ulaşmak amacıyla izledikleri stratejiler için de ihracat teşvikleri günümüz dünyasında çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu teşvik ve destek politikaları özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoğun bir biçimde uygulanmaktadır.

Gelişmiş sanayi ülkeleri de sanayileri için özellikle dolaylı teşvik politikalarını izlemeye devam etmektedir. Türkiye, Avrupa Birliği (AB) normlarına uymadığı gibi OECD ülkeleri içinde rekabete ve belirlenen teşvik politikalarına da uymayan ülke konumundaydı.²³¹

1995 sonu itibari ile Gümrük Birliği sürecine girilmesi nedeniyle Türkiye her türlü mevzuatını Birlik normlarına uydurmak zorunda olduğu gibi ihracat teşvik politikalarını da Birlik normlarına uydurmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden Türkiye nakit olarak verilen ve AB normlarına göre rekabeti bozan bazı teşvikleri kaldırmıştır. Avrupa Birliği Üyesi Ülkeler Türkiye’de uygulanan yatırım teşvikleriyle ilgilenmemektedirler. Üye ülkeler daha çok ihracat kaydıyla verilen ihracat teşviklerine bakmaktadırlar. Çünkü verilen ihracat teşviklerinin kendi iç Pazar dengelerini bozacağını ileri sürmektedirler. Hassas oldukları konu, rekabeti bozucu teşviklerin verilmemesidir. Bizde olduğu gibi Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerde de gizli teşvikler verilmektedir.

Uluslar arası ticaret normlarını belirli bir temelde oturtmaya çalışan ve Türkiye’nin de taraf olduğu Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması’nın (GATT) nihai senedinin imzalanmış olması ve 1995 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği’ne gitmemiz, dış ticaretimizi ve bu sektöre yönelik devlet desteklerini uluslar arası normlar düzeyine getirme zorunluluğu yaratmıştır. Bu çerçevede GATT üyesi gelişmiş ülkelerde uygulanan teşvikler Türkiye’nin yapısına uydurularak yeni bir ihracatı destekleme paketi oluşturulmuştur.

²³¹ Kayaalp Cinel ‘Gümrük Birliği Sürecinde Nasıl Bir Teşvik Politikası İzlenmeli’ **Hedef Dergisi**, (Sayı 10 Ağustos 1994), s. 32.

4. GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASINDA İHRACAT TEŞVİK TEDBİRLERİNİN ETKİNLİĞİ

1990'lı yılların başında gerek dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk ve körfez savaşı gibi dış faktörler, gerek ülkemizde yaşanan yüksek enflasyon, kamu açıkları, artan iç ve dış borç stoğu gibi kronikleşen sorunlar, 1994 yılında bir ekonomik kriz yaşanmasına neden olmuş, bu kriz sonrasında 5 Nisan Kararları olarak bilinen, ekonomik istikrarın sağlanmasını amaçlayan tedbirler paketi uygulamaya konmuştur. Söz konusu iç ve dış faktörlerin etkisiyle, 1990–1993 döneminde ülkemiz ihracat performansında bir yavaşlama olduğu görülmektedir. Ancak, 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasındaki yüksek oranlı devalüasyon ve uygulanan ekonomi politikaları, uluslar arası piyasalardaki rekabet gücümüzü olumlu yönde etkileyerek ihracatımızın artmasına yardımcı olmuştur. 1990'lı yıllar aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütünü kuran ve uluslar arası ticarete yeni normlar getiren Uruguay Turu Nihai Senedine taraf olduğumuz ve 1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirdiğimiz yıllar olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu durum, uluslar arası yükümlülüklerimizin artması ve belirlenen normlar çerçevesinde dış ticarete yönelik gerekli uyum çalışmalarının yapılması ve ihracatımızın yeni bir yapısal dönüşüm sürecine girmesi gereğini doğurmuştur. Özellikle; 1980 yılından sonra ihracatın artmasında çok önemli bir role sahip olan nakdi teşviklerin ağırlıkta olduğu İhracat Teşvik Mevzuatı değiştirilerek, 1.6.1995 tarihinden itibaren, Dahilde ve Hariçte İşleme Rejimi ile uluslar arası normlara uygun yeni devlet yardımları uygulanmaya başlamıştır.²³²

Bu yardımların ortak özelliği Dünya Ticaret Örgütü tarafından öngörülen kriterleri taşımalarıdır. İhracat artırıcı etkileri ise tartışmaya açıktır. Bu yardımlardan Tarımsal iadeler, ihraç ürünlerinin doğrudan yurt dışında pazarlanmasına yönelik olan 'Yurt Dışı Ofis Mağaza Yardımı' haricindekiler ancak uzun vadede ölçülebilecek sonuçlar ortaya koyabilme niteliği taşımakta olup, ortaya çıkacak sonucun arzu edilen sonuç olmama ihtimalide gözden uzak tutulmamalıdır.²³³

Tüm bunlara rağmen bu kapsamdaki yardımların ihracat rakamları üzerinde mutlaka olumlu etkileri de bulunduğu bir gerçektir.

²³² Varol, **a.g.m.**, s. 3.

²³³ Mollasalihoğlu, **a.g.m.**, s.44.

Tablo 16. Devlet Yardımlarının Toplam İhracat İçindeki Payı

YILLAR	TOPLAM İHRACAT (\$)	YURT DIŞI OFİS MAĞ. (\$)	AR-GE YARDIMI (\$)	İSTİHDAM YARDIMI (\$)	EĞİTİM YARDIMI (\$)	PAZAR ARŞ. YARDIMI (\$)	ÇEVRE YARDIMI (\$)	MARKA YARDIMI (\$)	YURT DIŞI FUAR YARDIMI (\$)	TARIMSAL ÜR. İHRACAT İADESİ YARD. (\$)	TOPLAM DEVLET YARD. TUTARI (\$)	DEVLET YARD. TOPLAM İHRACAT İÇİNDEKİ PAYI (%)
1996	23.224.465.343	18.001	2.000.000	-	-	504	-	-	161.932	-	2.180.437	0,0094
1997	26.261.071.786	43.184	8.400.000	4.143	-	447	4.458	-	1.940.997	-	10.393.229	0,0396
1998	26.973.951.738	88.127	10.200.000	61.941	134.619	34.620	11.764	-	3.105.826	27.000.000	40.636.897	0,1507
1999	26.587.224.962	275.934	14.200.000	180.817	328.580	60.798	40.574	-	6.380.421	29.000.000	50.467.124	0,1898
2000	27.774.906.045	355.548	19.700.000	17.124	24.819	82.736	66.742	-	8.418.319	29.000.000	57.665.288	0,2076
2001	31.334.216.356	373.098	29.900.000	34.776	3.040	32.082	68.081	170.317	17.599.460	32.000.000	80.180.854	0,2559
2002	36.059.089.029	642.494	24.800.000	43.298	10.324	80.998	152.769	1.281.270	31.622.966	30.000.000	88.634.119	0,2458
2003	47.252.836.302	1.091.584	38.200.000	51.544	1.963	145.349	205.174	2.552.555	56.722.586	34.000.000	132.970.755	0,2814
TOPLAM	245.467.761.561	2.887.970	147.400.000	393.643	503.345	437.534	549.562	4.004.142	125.952.507	181.000.000	463.128.703	1,3802

Kaynak :DPT Özel İhtisas Komisyon Raporu. 2004

Tablo 17. 2005/1 Sayılı Tebliğ Kapsamındaki Ürünler ile İhracat İade Miktarları

Sıra No	Madde Adı	Gtip	İhracat İade Miktarları	Miktar Barajı	Azami Ödeme Oranı	Ton Başına İade Tutarı (\$)	2004'e Göre Artış/Azalış
1	Buket yapmaya elverişli veya süs amacıyla uygun cinsten çiçekler ve tomurcuklar	0603.10	205 \$/TON	37	% 20	75,85	****
2	Sebzeler (pişirilmemiş, buharda veya suda kaynatılarak pişirilmiş, dondurulmuş)	0710 (0710.10 hariç)	79 \$/TON	27	% 20	21,33	****
3	Kurutulmuş sebzeler (bütün halde, ezilmiş dilimlenmiş, kırılmış veya toz halinde, fakat başka şekilde hazırlanmamış)	0712	370 \$/TON	20	% 10	74	****
4	Meyveler ve sert çekirdekli meyveler (pişirilmiş, buharda veya suda kaynatılarak pişirilmiş, dondurulmuş)	0811	78 \$/TON	41	% 20	31,98	****
5	Dondurulmuş meyve ve sebze ile meyve ve sebze işleme sanayine dayalı gıda maddeleri	2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2008, (2008.11, 2008.19.11, 2008.19.13, 2008.19.19.00.14, 39.49, 2008.19.91.93.99, 2008.19.95.00.14,39,49 hariç)	68 \$/TON	51	% 20	34,68	****
6	Bal	0409.00	65 \$/TON	% 32	% 10	20,8	****
7	Reçel, jöle, marmelat, meyve veya sert kabuklu meyve püreleri veya pastaları	2007 (2007.99.20, 2007.99.98.00.19 hariç)	63 \$/TON	% 35	% 20	22,05	****
8	Meyve suları, Meyve nektarları	2009 (2009.90 hariç)	134 \$/TON	% 17	% 20	22,78	****
9	Zeytinyağı	1509, 1516, .20.91.00.14, 1516.20.98.00.11	150 \$/TON	% 100	% 10	150	(-) 0,17
10	Hazırlanmış veya konserve edilmiş balıklar	1604	200 \$/TON	% 100	% 15	200	****
11	Kümes hayvanlarının etleri	0207 (0207.13.91.99, 0207.14.91, 0207.26.91, 99, 0207.27.91, 99 0207.34, 0207.35.91.99, 0207.36.81,85,89 hariç)	186 \$/TON	% 14	% 20	26,04	****
12	Kümes hayvanları etinden, sakatatından yapılmış sosisler ve benzeri ürünler ile kümes hayvanları etinden hazırlanmış veya konserve edilmiş ürünler	1601.00.99, 1602.31, 1602.32	250 \$	% 22	% 10	55	****
13	Yumurta	0407.00	6 \$/1000 Adet	% 78	% 10	4,68	****
14	Çikolata ve kakao içeren gıda müstahzarları	1806	119 \$/TON	% 48	% 10	57,12	****
15	Bisküviler, gofretler, kekler	1905.31, 1905.32, 1905.90.45, 1905.90.60.00.14	119 \$/TON	% 18	% 10	21,42	****
16	Makarnalar	1902	66 \$/TON	% 32	% 10	21,12	****
17	Kurutulmuş Biberler	0904.20.10.00.00 0904.20.30.00.11 0904.20.30.00.19	370 \$/TON	% 20	% 10	74	****

Kaynak :2005/1 Sayılı P-KKK Tebliği

Tablo 18. Dâhilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Öngörülen ve Gerçekleşen İhracat.-İthalat Tutarları

YIL	TÜM BELGELER			KAPALI BELGELER						ORANLAR			
	Belge Adedi	Öngörülen İhracat (\$)	Öngörülen İthalat (\$)	Belge Adedi	Öngörülen İhracat (\$)	Öngörülen İthalat (\$)	Gerçekleşen İhracat (\$)	Gerçekleşen İthalat (\$)	Net İhracat (\$)	Belge Kapatma	İhracat Gerçekleşme	İthalat Gerçekleşme	Döviz Kullanım
	A	B	C	D	E	F	G	H	G-H	D/A	G/E	H/F	H/G
1996	2.382	8.922.490.014	5.049.825.639	2.103	8.222.219.093	4.669.840.842	6.999.188.194	3.075.481.639	3.923.706.555	%88,29	%85,13	%65,86	%43,94
1997	4.108	14.713.245.617	8.282.201.114	3.624	13.579.474.119	7.616.196.352	11.386.914.154	5.133.906.028	6.253.008.126	%88,22	%83,85	%67,41	%45,09
1998	4.119	13.747.163.067	7.853.781.762	3.565	12.852.325.063	7.360.219.447	10.534.988.318	4.420.416.667	6.114.571.651	%86,55	%81,97	%60,06	%41,96
1999	3.700	12.224.098.632	6.845.756.348	3.250	11.327.614.646	6.394.442.084	9.665.734.963	4.703.759.854	4.961.975.109	%87,84	%85,33	%73,56	%48,66
2000	3.979	14.016.839.392	8.103.301.295	3.539	13.109.861.955	7.590.087.506	11.495.352.814	5.312.508.192	6.182.844.622	%88,94	%87,68	%69,99	%46,21
2001	4.242	15.576.913.421	9.211.976.697	3.864	14.483.866.559	8.513.397.490	13.416.177.045	6.172.105.224	7.244.071.821	%91,09	%92,63	%72,50	%46,00
2002	4.174	19.034.278.966	11.787.788.601	3.784	17.829.699.394	10.985.643.780	18.461.270.707	8.198.096.424	10.263.174.283	%90,66	%103,54	%74,63	%44,41
2003	4.769	26.770.451.680	17.083.705.198	4.190	23.689.784.339	15.091.971.126	24.731.371.986	11.667.180.871	13.064.191.115	%87,86	%104,40	%77,31	%47,18
2004	4.968	34.018.553.525	22.374.001.491	3.818	22.239.561.785	14.737.809.793	22.753.544.238	12.538.413.634	10.215.130.604	%76,85	%102,31	%85,08	%55,11
2005	5.119	36.804.575.009	24.076.122.211	1.921	7.886.293.135	5.460.931.059	7.367.418.516	4.005.053.604	3.362.364.912	%37,53	%93,42	%73,34	%54,36
TOPLAM	41.560	195.828.609.323	120.668.460.356	33.658	145.220.700.088	88.420.539.479	136.811.960.935	65.226.922.137	71.585.038.798	%80,99	%94,21	%73,77	%47,68

Kaynak: http://www.dtm.gov.tr/IHR/rejim/genel/d1_Genel.xls

Tablo 19. Dâhilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İhracat ve İthalatın Toplam İhracat ve İthalat Tutarı İçindeki Payı (%)

YIL	Dâhilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İhracat (\$)	Toplam İhracat (000 \$)	Dâhilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	Dâhilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İthalat (\$)	Toplam İthalat (000 \$)	Dâhilde İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı (%)
1996	7.011.135.908	23.224.465	30	3.079.784.944	43.627.000	7
1997	11.177.016.615	26.261.072	43	5.052.792.854	48.559.000	10
1998	10.267.547.324	26.973.952	38	4.360.244.957	45.921.000	9
1999	9.526.855.550	26.587.225	36	4.603.242.151	40.671.000	11
2000	11.284.971.102	27.774.906	41	5.244.124.780	54.503.000	10
2001	13.027.109.595	31.334.216	42	6.023.689.846	41.399.000	15
2002	16.867.132.319	36.059.089	47	7.535.438.560	51.554.000	1
2003	16.359.326.149	47.252.836	35	8.029.042.839	69.340.000	12
2004	3.785.126.544	63.121.000	6	2.151.789.180	97.540.000	2
Toplam	99.306.221.106	308.588.761	318	46.080.150.111	493.114.000	77

Tablo 20. Vergi Resim ve Harç İstisnası Belgelerinin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	TÜM BELGELER		KAPALI BELGELER			ORANLAR	
	Belge Sayısı	Öngörülen Hizmet Geliri (\$)	Belge Sayısı	Öngörülen Hizmet Geliri (\$)	Gerçekleşen Hizmet Geliri (\$)	Belge Kapatma	Gerçekleşen Hizmet Geliri
	A	B	C	D	E	C/A	E/D
1996	775	3.445.609.310	629	2.323.338.719	1.512.415.815	%81,16	%65,10
1997	1.104	6.542.487.955	836	3.180.303.494	1.768.344.855	%75,72	%55,60
1998	1.268	39.174.785.924	874	4.307.475.436	1.748.781.594	%68,93	%40,60
1999	900	9.755.610.966	603	1.964.313.043	1.058.672.101	%67,00	%53,90
2000	839	5.523.163.353	531	1.962.738.503	1.137.688.126	%63,29	%57,96
2001	533	3.904.775.303	355	1.305.637.691	752.937.617	%66,60	%57,67
2002	725	3.892.178.965	410	998.237.670	636.256.636	%56,55	%63,74
2003	882	4.300.268.697	272	650.518.366	499.435.114	%30,84	%76,77
2004	798	4.460.301.695	21	32.932.010	18.642.391	%2,63	%56,61
Toplam	7.824	80.999.182.168	4.531	16.725.494.932	9.133.174.249	%57,91	%54,61

Kaynak: http://dtm.gov.tr/IHR/rejim/genel/Y_Genel.xls

Tablo 21. Hariçte İşleme İzin Belgelerinin Yıllara Göre Dağılımı

YIL	TÜM BELGELER			KAPALI BELGELER						ORANLAR		
	Belge Adedi	Öngörülen İhracat (\$)	Öngörülen İthalat (\$)	Belge Adedi	Öngörülen İhracat (\$)	Öngörülen İthalat (\$)	Gerçekleşen İhracat (\$)	Gerçekleşen İthalat (\$)	Net İhracat (\$)	Belge Kapatma	İhracat Gerçekleşme	İthalat Gerçekleşme
	A	B	C	D	E	F	G	H	G-H	D/A	G/E	H/F
1996	27	54.827.268	58.819.311	16	43.691.462	45.186.343	9.275.081	8.187.562	1.087.519	%59,26	%21,23	%18,12
1997	37	88.540.534	91.905.041	17	71.724.573	76.836.351	5.748.041	6.874.206	-1.126.165	%45,95	%8,01	%8,95
1998	53	135.412.375	173.144.563	18	67.496.126	82.368.997	12.847.355	9.920.383	2.926.972	%33,96	%19,03	%12,04
1999	24	39.787.498	40.577.559	15	13.393.411	12.332.893	6.053.538	4.612.147	1.441.391	%62,50	%45,20	%37,40
2000	120	241.455.865	314.109.160	89	196.591.599	258.316.709	79.968.173	91.582.073	-11.613.900	%74,17	%40,68	%35,45
2001	95	184.541.523	251.322.403	78	153.951.146	207.848.066	69.579.038	68.092.996	1.486.042	%82,11	%45,20	%32,76
2002	91	163.145.334	215.728.811	71	145.849.475	190.175.183	76.771.907	65.462.283	11.309.624	%78,02	%52,64	%34,42
2003	112	277.397.540	379.019.161	55	130.914.958	169.595.488	76.636.624	71.567.824	5.068.800	%49,11	%58,54	%42,20
2004	123	433.720.430	576.992.231	8	30.095.791	36.498.152	4.511.835	4.491.495	20.340	%6,50	%14,99	%12,31
Toplam	682	1.618.828.367	2.101.618.240	367	853.708.541	1.079.158.182	341.391.592	330.790.969	10.600.623	%49158,00	%30552,00	%23365,00

Kaynak: http://www.dtm.gov.tr/IHR/rejim/genel/H_Genel.xls

Tablo 22. Hariçte İşleme İzin Belgeleri Kapsamında Gerçekleşen İhracat ve İthalat Tutarının Toplam İhracat ve İthalat Tutarı İçindeki Payı (%)

YIL	Hariçte İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İhracat (\$)	Toplam İhracat (000 \$)	Hariçte İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İhracatın Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	Hariçte İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İthalat (\$)	Toplam İthalat (000 \$)	Hariçte İşleme İzin Belgesi Kapsamında Gerçekleşen İthalatın Toplam İthalat İçindeki Payı (%)
1996	9.275.081	23.324.465	0,04	8.187.562	43.627.000	0,02
1997	5.748.041	26.261.072	0,02	6.874.206	48.559.000	0,01
1998	12.847.355	26.973.952	0,05	9.920.383	45.921.000	0,02
1999	6.053.538	26.587.225	0,02	4.612.147	40.671.000	0,01
2000	79.968.173	27.774.906	0,29	91.582.073	54.503.000	0,17
2001	69.579.038	31.334.216	0,22	68.092.996	41.399.000	0,16
2002	76.771.907	36.059.089	0,21	65.462.283	51.554.000	0,13
2003	76.636.624	47.252.836	0,16	71.567.824	69.340.000	0,10
2004	4.511.835	63.121.000	0,01	4.491.495	97.540.000	0,004
Toplam	341.391.592	308.688.761	1,02	330.790.969	493.114.000	0,624

Tablo 23. Kısa Vadeli Kredilerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Kredi Tutarı (000 \$)	Kısa Vadeli Kredilerin Yıllık Gelişimi (%)	Toplam İhracat (%)	Kullandırılan Kredi Tutarının İhracattaki Payı (%)
1989	525.000	-----	11.624.692	4,52
1990	1.223.000	133	12.959.288	9,44
1991	1.339.000	9,5	13.593.462	9,85
1992	1.595.000	19,12	14.714.629	10,84
1993	2.196.000	38	15.245.067	14,40
1994	1.867.000	15	18.105.872	10,31
1995	2.804.000	51	21.637.041	13,07
1996	2.965.000	5	23.224.465	12,77
1997	2.891.000	-2,5	26.261.072	11,01
1998	3.258.000	13	26.973.952	12,08
1999	3.333.000	2,3	26.587.225	12,54
2000	3.377.000	1,3	27.774.906	12,16
2001	2.714.000	-20	31.334.216	8,66
2002	2.158.000	-20	36.059.089	5,98
2003	3.191.000	48	47.252.836	6,75
2004	3.24.000	4,2	63.121.000	5,3
2005	3.529.000			

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr>

Tablo 24. Kısa Vadeli İhracat Kredilerin Sektörel Dağılımı (%)

Sektörler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tekstil/Hazır Giyim/Deri	49	49	51	51	54	51	48	42	39
Makina/Elekr.Cih./Madeni Eşya	11	9	7	12	19	19	20	23	25
Toprağa Dayalı San. Ürn.	9	7	6	7	12	14	15	14	12
Gıda/Tarım/Hayvancılık	10	11	11	9	5	4	5	5	5
Diğer	21	24	25	21	10	12	12	16	19
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr>

Tablo 25. Kısa Vadeli Kredilerin Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Avrupa Birliği</i>	61	63	63	63	62	64	61	54	60
AB Dışı Avrupa	9	8	6	7	7	5	6	7	6
K. Amerika / Japonya	14	17	19	19	16	17	18	23	20
Ortadoğu / K. Afrika	10	8	8	8	11	9	9	11	10
Diğer	6	4	4	3	4	5	6	5	4
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr>

Tablo 26.Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamındaki Sevkiyat Tutarı (000 \$)

Yıllar	Sigortalanan Sevkiyat Tutarı (000 \$)	Sigortalanan Sevkiyat Tutarının Yıllık Gelişimi (%)	Toplam İhracat (000 \$)	Kullandırılan Kredi Tutarının İhracattaki Payı (%)
1989	16.000	-	11.624.692	0,14
1990	27.000	69	12.959.288	0,21
1991	57.000	111	13.593.462	0,42
1992	870.000	143	14.714.629	5,93
1993	1.444.000	66	15.245.067	9,47
1994	1.776.000	23	18.105.872	9,83
1995	2.059.000	16	21.637.041	9,54
1996	3.497.000	69	23.224.465	15,06
1997	2.980.000	-15	26.261.072	11,35
1998	2.977.000	-0,1	26.973.952	11,04
1999	3.000.000	0,8	26.587.225	11,28
2000	2.952.000	-2	27.774.906	10,63
2001	2.811.000	-5	31.334.216	8,97
2002	2.706.000	-4	36.059.089	7,50
2003	3.056.000	13	47.252.836	6,47
2004	3.553.000	14	63.121.000	6
2005	4.173.000			

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr/>

Tablo 27:Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamında Sigortalanan Sevkiyatın Sektörel Dağılımı (%)

Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Tekstil/Hazır Giyim/Deri	57	56	54	51	48	42	39
Makina/Elektir.Cih./Madeni Eşya	14	18	19	19	20	23	25
Toprağa Dayalı San. Ürn.	11	12	12	14	15	14	12
Gıda/Tarım/Hayvancılık	5	4	5	4	5	5	5
Diğer	13	10	10	12	12	16	19
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr/>

Tablo 28. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamında Sigortalanan Sevkiyatın Ülke Gruplarına Göre Dağılımı (%)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avrupa Birliği	66	63	62	60	60	63	60
AB Dışı Avrupa	6	7	8	10	11	9	6
K. Amerika / Japonya	12	14	14	14	12	10	20
Ortadoğu / K. Afrika	9	11	10	10	10	12	10
Diğer	7	5	6	6	7	6	4
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr>

Tablo 29. Orta Ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası Kapsamındaki Sevkiyat Tutarı (000 \$)

Yıllar	Sigortalanan Sevkiyat Tutarı (Milyon \$)
1991	49
1992	24
1993	20
1994	5
1995	-
1996	15*
1997	16*
1998	13
1999	19
2000	-
2001	-
2002	-
2003	-
2004	-
2005	-

* Kabul formu verilmiş olup, sevkiyat gerçekleşmemiştir.

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr>

Tablo 30. Ülke Kredi Garanti Programları Kapsamındaki Yıllık Kullanırım Tutarı (000 \$)

Yıllar	Kullanırım (000 \$)	Ülke Kredi Garanti Programlarının Yıllık Gelişimi (%)	Toplam İhracat (000 \$)	Kullanılan Kredi Tutarının İhracattaki Payı (%)
1989	263.600		11.624.692	2,27
1990	163.700	-38	12.959.288	1,26
1991	396.700	142	13.593.462	2,92
1992	47.800	-88	14.714.629	0,32
1993	288.800	504	15.245.067	1,89
1994	241.600	-16	18.105.872	1,33
1995	71.200	-71	21.637.041	0,33
1996	97.600	37	23.224.465	0,42
1997	110.300	13	26.261.072	0,42
1998	144.400	31	26.973.952	0,54
1999	196.500	36	26.587.225	0,74
2000	52.000	-73	27.774.906	0,19
2001	22.000	-58	31.334.216	0,07
2002	21.300	-3	36.059.089	0,06
2003	34.300	61	47.252.836	0,07
2004	4.100	-88	63.121.000	0,006
2005	8.000			

Kaynak: <http://www.eximbank.gov.tr>

1997 yılında yaşanan Uzakdoğu Krizinin; ABD ekonomisinin göstermiş olduğu performans çerçevesinde dünya ekonomisine etkisi sınırlı düzeyde kalırken, bölge ülkeleri başta olmak üzere özellikle ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülke ekonomilerine büyük çaplı olumsuz yansımaları olmuştur. Kriz sonrasında 1996 yılında ihracatımız içerisinde % 4 civarında paya sahip olan bölge ülkelerine yönelik ihracatımız, bu ülkelerin ekonomilerinde ortaya çıkan sıkıntıdan kaynaklanan iç talep azalmasına bağlı olarak önemli ölçüde düşmüştür. Bunun yanı sıra başta tekstil olmak üzere birçok sektörde ülkemizin en önemli rakibi konumunda bulunan bu ülkelerin kriz sonrasında para birimlerinde % 60'a varan devalüasyonlar yapmaları ülkemiz rekabet gücünün nispi olarak etkilenmesine yol açmıştır. Uzakdoğu krizinin etkileri Rusya Federasyonunun yaşadığı olumsuz ekonomik koşullarla birleşince 1998 yılında ülkede ciddi bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Rusya Federasyonunun 1997 yılını da ülkemiz genel ihracatı içerisinde % 8'ler seviyesine ulaşmış olan payı ve ülkemiz ticaretinde Almanya'dan sonraki ikinci büyük Pazar konumunda olması krizin ülkemiz açısından önemini de artırmıştır.²³⁴

2000 yılında dünya hasılası ve ticaretinde çok olumlu gelişmeler yaşanmasına rağmen, uluslar arası piyasalarda Euro/Dolar paritesinde Euro aleyhine yaşanan gelişmeler ve ham petrol fiyatlarında gözlenen yüksek artışın maliyetleri artırıcı etkisi gibi dışsal faktörlerden kaynaklanan gelişmeler ihracatta beklenen artışın gerçekleştirilmesini engellemiştir. Ayrıca uygulamaya konulan Ekonomik İstikrar Programı Kapsamındaki uygulanan kur politikasının TL'yi reel anlamda değerli kılması, ihracatımızı olumsuz yönde etkileyen diğer bir gelişmedir. Dışsal ve içsel faktörlerden kaynaklanan bu olumsuzluklara rağmen, 2000 yılında ihracatımız 1999 yılındaki azalışı tersine çevirerek % 4,4'lük artışla 27,8 milyar dolara ulaşmıştır. Artan iç talep ve reel olarak değerlendirilen TL'nin de etkisiyle ithalat ise bir önceki yıla göre % 34 oranında artarak 54,5 milyar olmuştur.

Uygulanan istikrar programı 2001 yılı Şubat ayında ortaya çıkan krizle sektöre uğramış, bankacılık sektöründe yaşanan yapısal sorunların bir türlü çözüme kavuşturulamaması ve diğer etkenler sebebiyle, faizler yeniden fırlamış, bir günde 5 milyar dolarlık sermaye çıkışı yaşanmış, borsa hızla düşmüş, krizin önlenmesi amacıyla,

²³⁴ Ömer Faruk Doğan 'Küreselleşme Sürecinde Türk Sanayi Ürünleri İhracatı' İGEME'den Bakış (Sanayi Özel Sayısı sayı:23 Ocak Nisan 2003) sayfa 9

kurlar serbest bırakılmıştır. Dalgalı kur uygulamasına geçilmesiyle TL, yabancı para birimleri karşısında hızla değer kaybetmeye başlamıştır.

İç piyasadaki daralma ve gerçekleştirilen devalüasyon sonucu ortaya çıkan görelî kur avantajı, 2001 yılında dış pazarlara daha fazla yönelmenin ve ihracatın ivme kazanmasının temel gerekçesini oluşturmuştur. İhracat bir önceki yıla nazaran % 12,3 artarak 31,3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bu artışın sağlanabilmesinde, ihracatımızda bir tanıtım ve pazarlama atağı başlatılması ve bölge ülkeleri ile ticaretimizin geliştirilmesine yönelik uygulanan yeni stratejilerinde büyük katkısı olmuştur. Yurt dışında hedef seçilen ülkelere ihracatımızın arttırılması, yabancı sermayenin Türkiye'ye çekilmesi ve dünya çapında tanınan bir 'Türk Malı' imajının yerleştirilmesi yönünde ticaret heyeti programları, alım heyeti organizasyonlarının yanı sıra yurtdışı fuarlara milli düzeyde katılım şeklindeki faaliyetler ağırlık kazanmaya başlamıştır.²³⁵

Ayrıca dalgalı kur ortamında yeni pazarlar bulan yada aynı pazarlara daha düşük fiyat ile daha fazla ürün satan ihracatçıların bu artışta payları büyüktür.

2001 yılı ithalatı ise bir önceki yılın aksine % 24 oranında azalarak 41,4 milyar dolar seviyesine gerilemiştir.

2002 yılı gerek dünya gerekse Türkiye ekonomisi ve ihracatında ciddi düzelmelerin ve artışların sağlandığı ve ihracatımızın başarılı performansla bir önceki yıla göre % 12 artarak 35.7 milyar dolara ulaştığı bir yıl olmuştur. Bu uygulanan ekonomik istikrar politikasının makroekonomik dengeler üzerindeki etkilerinin ihracata etkisi olarak da yorumlanabilir. 2001 ve 2002 yıllarında iyi bir artış trendi yakalayan ihracatımız 2003 yılının ilk 7 ayında da başarılı performansını sürdürmüş Devlet İstatistik Enstitüsü rakamları çerçevesinde 2003 Ocak-Temmuz döneminde; 2002 yılının aynı dönemine göre ihracat % 30.7 artarak 25,513 milyar dolar gerçekleşmiştir. 2003 yılı ilk 7 aylık ithalat ise bir önceki yıl aynı dönemine nazaran % 33.7 artarak 36,607 milyon dolara ulaşmıştır.

İhracat sektöründe özellikle 2000'li yıllardaki ürün kompozisyonunda otomotiv ve yan sanayi, elektrik-elektronik ve makine sektörlerinin paylarının hızla artmakta olduğu, tekstil ve konfeksiyon ihracatının payını korumakta olduğu ve sanayi ürünleri ihracatının belirgin ağırlığının devam ettiği görülmektedir.

---

²³⁵ Varol, **a.g.m.** , s.163.

2003 yılında ihracatın Cumhuriyet tarihinin en yüksek artışını gerçekleştirmesinde aşağıdaki faktörler etki etmiştir.

- İç piyasa daralmasından dolayı şirketler zorunlu olarak ihracata yönelmişlerdir, Daha önceki dönemlerde ihracat yapan şirketler kriz ortamında ayakta kalabilmek için ihracata devam etmişlerdir,

Verilen eğitimler ve destekler ile ihracata yeni başlayan şirketler artışta önemli rol oynamıştır.

Dalgalı kur ortamından daha önceki yıllarda yüksek kurlardan alınan siparişler-kontratlar-yerine getirilmiştir,

Daha önceki yıllarda stok yapan işletmeler stoklarını eritmek için dalgalı kur ortamında satış fiyatlarından indirim yaparak yeni müşteri-Pazar bulmuşlardır. Sanayi malları üreten işletmelerin iç piyasadaki talep daralmasının da etkisi ile zorunlu olarak ihracata yönelmeleri ihracattaki artışta en belirgin etkiyi yapan faktörlerdendir.²³⁶

2004 yılında da ihracattaki artış devam etmiştir. Ancak daha önceki yıllarda oluşan iç talepteki durgunluk etkisini kaybetmeye başlayınca ithalatta da artış meydana gelmiş, dış açık bir önceki yıla göre artmıştır. Bununla beraber dünya konjonktüründe yaşanan canlanmanın da etkisiyle bir önceki yıl dünya ihracat hacmi bakımından 24. sırada yer alan Türkiye, 2004 yılında iki sıra daha atlayarak 22. sıraya yükselmiştir.

2004 yılında ihracatı tetikleyen alt sektör otomotiv sanayi olmuştur. Bu sektörü mineraller, elektrik elektronik, tekstil ve tarımsal mal ihracatı izlemektedir.İlgili yılda ihraç malları açısından dikkat çeken unsur, bir önceki yıl büyük bir sıçrama yapan demir-çelik ihracatının 2004 yılında düşmesidir.Bu durumu büyüyen ve gelişen Çin ekonomisinin pazarlarda en büyük rakip haline gelmesiyle bağdaştırabiliriz. Nitekim Çin'in dünyadaki sayılı demir-çelik üreticilerinden olduğu hatırlanacak olursa, dış açılım politikasıyla birlikte bu alanda rekabetin arttığı ve Türkiye'nin ihracat miktarındaki düşüşün kaynağı olduğu hipotezi desteklenecektir.

2005 yılında ihracat artış hızını kesmeyerek 73.414 milyon dolara ulaşmıştır. DİE (TÜİK) verilerine göre 2005 Ocak-Ekim döneminde en yüksek ihracat artış hızı madencilik sektörüne aittir.(%57,4) Bu sektörü tarım ürünlerindeki ihracat artış hızı izlemektedir (%28.7). Sanayi ürünleri ihracatındaki artış hızı ise %13.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda toplu bir bakış ile, toplam tarımsal ihracatın %93'ünü gıda maddelerinin, %7'sini ise tarımsal hammaddelerin oluşturduğunu görüyoruz.

²³⁶ Pirtini, Melemen, **a.g.e.** , s. 100.

Sanayi ürünleri alt dalına baktığımızda, otomotiv sanayi ürünleri ihracatında yaz aylarında yaşanan düşüşe rağmen sonbaharda talep artışıyla birlikte ihracatta da bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Tersî şekilde, demir-çelik ürünleri ihracatında kış aylarında yaşanan artış, bahar aylarından itibaren yerini düşüşe bırakmıştır. Tekstil sanayi ürünlerindeki artış ise hız kesmemiş, toplam ihracat içindeki payı %26.1 olarak gerçekleşmiştir. Bunların dışında ise, büro makineleri ve haberleşme cihazları, diğer yan mamuller (metal eşya, alçı, çimento, cam ve cam eşya, kauçuk mamulleri, kağıt, koton vb.) elektrikli makine ve cihazlar, diğer elektriksiz makineler, diğer tüketim malları ihracatında artış kaydedilmiştir. Ancak belirtmekte fayda vardır ki, Ocak-Ekim verilerine dayanılarak yapılan açıklamaların yanı sıra İhracatçı birlikleri kaynaklarına göre Kasım ayında ilk üç sırada yer alan sektörlerin hepsinde düşüşler meydana gelmiştir.²³⁷

Dönem boyunca gerçekleştirilen ihracatın bazı gruplar açısından değerleri incelenecek olursa, bir önceki dönem gibi OECD ülkelerinin toplam ihracat içindeki ezici üstünlüğünün devam ettiğini görüyoruz. Bununla birlikte daha önce düşme eğiliminde olan Asya Ülkelerine yapılan ihracatın dönem başından itibaren yükselişe geçtiği görülmektedir. Aynı şekilde Amerika kıtasına yapılan ihracat da artmıştır.

5. YENİ DÖNEMDE İHRACAT TEŞVİKLERİ İLE İLGİLİ ÖNERİLER

Yeni oluşan düzende, ihracatın üretim aşamasında desteklenmesi ve bu kapsamda girdi maliyetlerinin dünya fiyatlarından sanayiciye ulaştırılması ön plana çıkmıştır. Dahilde İşleme Rejimi benzeri uygulamalar, bu açıdan önem kazanmıştır. Bunun yanı sıra, diğer önemli bir maliyet unsuru olan enerji fiyatlarının da, dünya fiyatları seviyesine çekilmesi ihracatçılarımıza üretim aşamasında sağlanacak bir diğer teşviktir. Bu iki uygulama da, ihracatçılarımızın en azından rakipleriyle benzer koşullarda üretim yapabilmelerini sağlayacak uygulamalardır.²³⁸

İhracatın desteklenmesinde bir diğer unsur ise, yatırım teşvikleridir. İhracat teşviki ile birlikte yürütülmesi gereken bu politika aracı, hem ülkemiz ihracatının yapısal sorunlarından biri olan sektörel bağımlılığın aşılmasına, hem de üretim ve ihracat yapısının dünya trendlerine uygun bir hale gelmesine yardımcı olacak önemli bir mekanizmadır. Yatırım teşvik politikaları, dünya ticaretinde payları hızla artan katma değeri yüksek, bilgi yoğun ürünlere yönelik olarak oluşturulmalıdır. Yatırım

²³⁷ DTMa <http://www.dtm.gov.tr/IHR/genel/genel.htm>

²³⁸ Ayhan, , **a.g.m.**, s.28.

teşviklerinin bu ilke doğrultusunda oluşturulması , orta ve uzun vadede ihracatımızın ürün kompozisyonunun dünya trendlerine uygun şekilde yeniden oluşmasına ve çeşitlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bir diğer önemli unsur yabancı sermaye girişidir. Kuşkusuz teknoloji üreten yada üretilen teknolojiyi ithal edip, bundan ekonomik ve sosyal fayda elde edebilen ülkeler uluslar arası rekabette başarılı olacaklardır. Henüz teknoloji üretiminde istenilen düzeyde olmayan ülkemizin, kısa ve orta vadede dünyada üretilen teknolojiyi kullanabilmesinde yabancı sermayenin önemli bir fonksiyonu yerine getireceği bir gerçektir.

Türkiye'nin kendi teknolojisini üretip, bunu ekonomik faydaya dönüştürebilen bir ülke olması açısından bakıldığında , Ar-Ge harcamalarının gelişmiş ülkeler seviyesi olan % 3-4 düzeyine çıkarılması hem de yapılan Ar-Ge faaliyetlerinin koordineli ve etkin bir şekilde yürütülmesi önem kazanmaktadır.

İhracatın desteklenmesinde, ihracatçılarımızın, üretim aşamasında olduğu kadar pazarlama aşamasında da desteklenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede en önemli unsur ise KOBİ'lerin desteklenmesidir.

İhracatçılara doğrudan nakdi yardımların kaldırıldığı bu dönemde, devlet tarafından ihracatın desteklenmesinde tanıtım faaliyetleri de ön plana çıkmıştır. Gerek potansiyel pazarlarda , gerek mevcut pazarlarda uzun süreli ve kalıcı bir etkinin yaratılması suretiyle ihracat ürünlerimizin tanıtımının yapılması ve firmalarımızın yurt dışındaki pazarlara açılması amacıyla ekonomik ağırlıklı tanıtım faaliyetleri düzenlenmelidir. Bu kapsamda 'Ticaret Heyeti Programları' ve 'Alım Heyeti Programları' önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

Rekabetin giderek arttığı günümüzde , bir malı en uygun maliyet koşullarıyla üreterek , diğer firmalar karşısında fiyat avantajı yakalayabilmek bir ülke yada firmanın uluslar arası piyasalarda mal satabilmesi için yeterli değildir.

Marka ve kalite gibi rekabet edebilirliği belirleyen yeni unsurlar da bunda etkili olmaktadır.Özellikle gelişmiş ülkelere mal satabilmenin ana koşulu, standartlara uygun şekilde ve kaliteli mal üretmektir.Bu pazarlarda mal satmak isteyen firmalar bunu dikkate almak zorundadırlar.

Kaliteli ürünün yanı sıra, marka, ürün ve ülke imajı da ürünlerin pazarlanması aşamasında önem kazanmaktadır. Ancak hem marka oluşturma hem de bu markanın dış piyasalarda tanıtılması ve tutundurulması yoğun finansman gerektiren faaliyetlerdir. Bu

nedenle genel olarak finansman sıkıntısı içerisinde bulunan ihracatçılarımızın bu alanda devlet tarafından desteklenmeleri gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki ihracatta sağlanacak başarı ve süreklilik daha çok üretmekten ziyade ,belirgin karakteristik öğeleri ve üstün nitelikler taşıyan markalı ürünlerin üretilmesi ve bunların dünya pazarlarında etkin tanıtımının yapılmasıyla sağlanacaktır.

Günümüz uluslar arası ticaret sisteminde firmaların diğer ülke firmalarıyla rekabet edebilmesi, ancak onlarla eşit koşullarda rekabet etme şansını yakalamalarına bağlıdır. Diğer ülke firmalarına göre dezavantajlı koşullarda üretim ve ihracat yapan firmaların, rakipleriyle başa baş bir rekabete girişebilme olanakları zorlaşmaktadır. Bu gerçek dikkate alındığında, ihracatın çeşitli politika araçlarıyla desteklenmesi, dışa dönük ve ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyen ülkemizin bu stratejide başarıya ulaşması için gereklidir.

5.1 Türkiye’de İhracat Yardımlarına İlişkin Sorunlar

Uygulayıcıların kaynak yetersizliği ile hedef kitlenin bilgiye erişiminin sınırlı olması ve yetişmiş eleman yetersizliği nedeniyle devlet yardımlarından istenilen seviyede yararlanılamamaktadır.

İşletmelerin kurumsallaşamaması ve ihracat yardım sisteminin öneminin tam olarak anlaşılammış olması, yeterli başarının elde edilmesini de engellemektedir.

Dış Ticaret Müsteşarlığı dışında fazla sayıda uygulamacı kuruluşların olması, bürokrasinin yaratılmasına neden olmaktadır.

Eximbank’ın yeterli ve sürekli kaynağa sahip olmaması, aracı bankaların maliyeti yüksek tutmaları, kıt kaynağa sahip olan ihracatçıların başarılı olmamasına neden olmaktadır. Ayrıca ihracat kredi ve finans yardımı sisteminde, bankaların ağır bürokratik uygulamaları ihracatçıları sıkıntıya sokmakta ve yardımdan vazgeçer hale getirmektedir.

Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin desteklenmesi istenilen boyuta ulaşamamıştır.

İhracatta uzun dönemli ulusal bir politikanın olmaması, hükümetlerce ihracatta değişik politikaların yürürlüğe konması, ihracat yardımlarının etkinliğini azaltmaktadır.

Pazar araştırması, fuar, tanıtım, sergi vb ihracat desteklerinin hacimlerinin çok küçük olması, küçük işletmelerin ihtiyacını karşılamamakta, büyük işletmeler için de önemsenecek bir rakamı oluşturmaktadır.²³⁹

5.2 İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Etkinliğinin Arttırılması İçin Öneriler

Eximbank'a yeterli kaynak sağlanmalıdır.

Sistemin rahat işleyebilmesi için ihracat yapan firmaları değerlendirecek ve kredibilitesini ölçebilecek bağımsız özel akreditasyon ya da değerlendirme kuruluşlarının kurulması ve desteklenmesi gerekmektedir.

İhracat teşviklerini uygulayan kuruluşlarda yeterli uzman personelin sağlanması ve kurumsal altyapının iyileştirilmesine yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Dış Pazar araştırmalarında kurumsallaşmış özel şirketlerin desteklenmesine yönelik tedbirlerin alınması ve ihracat bilgi otoyolunun kurulmasında özel sektöre destek verilmesinde gereklilik görülmektedir.

Üniversite ve özel sektör arasındaki pazarlama ve ihracatla ilgili köprülerin oluşturulması için yapılacak projelere özel destek verilmesi faydalı görülmektedir.

İhracat yardımlarına ilişkin tebliğlerin ve sistemin özellikle KOBİ'ler tarafından anlaşılabilir şekilde basitleştirilmesi, bürokrasinin azaltılması gerekmektedir.²⁴⁰

Yatırımlarla ihracat arasında yakın bir ilişki, ihracata dayalı kalkınma modeli uygulayan her ülkede kurulabilmektedir. Bu itibarla, yatırım teşvikleri ve ülkede her türlü sübvansede edilmiş kredi sistemlerinin ve programlarının, ihracata dönük bir anlayışla yeniden organize edilmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesinin ön şartı ise kurumsal birlikteliğin tesis edilmesidir.

İhracata dayalı bir kalkınma modeli benimseyen ve henüz gelişmesini tamamlayamamış olan ülkemizde uygulanmakta olan teşvik politikalarında görülen en önemli eksiklik, 1980'den sonra, teşvik politikalarını oluşturan ve uygulamalarını yürüten birimlerde kısmen sağlanan birlikteliğin 1990 sonrasında bozulmaya başlamasıdır. Çok sayıda kamu kurumu, kendi yetki ve sorumluluk alanlarında değişik teşvik tedbirleri uygulamaktadır. Aynı amaçlara yönelik farklı uygulama düzenleri, teşvik tedbirlerinin etkinliğini ve ölçülebilirliğini engellemektedir.

²³⁹ DPT Sanayi Politikaları Özel İhtisas Raporu 2000 sayfa 171.

²⁴⁰ Uzay, a.g.e. , s.63.

İlk teşvik uygulamalarından bugüne kadar, yapılan uygulamaların temel mantığının değişmediği ve amacın hep, sınai katma değeri yüksek ürün ihracatının artırılması olduğu görülmektedir. Bu nedenle, teşvik tedbirlerinin etkinliğini artırmak için, fantezi şeklinde teşvik araçları aramak yerine, bu temel ve doğru tespitin en etkili şekilde ülkemiz ekonomik çıkarları merkezli bir anlayışla yeniden organize edilmesi veya bozulan organizasyonsuzluğun giderilmesi gerekmektedir.

Mevcut yapı içerisinde tesis edilebilecek en etkili ihracat teşviğinin, ülkemiz menşeli ürünlerin dış pazarlarda doğrudan pazarlanmasına yönelik olan ve ihracatçının pazarlama riskine ve maliyetlerine ortak olması şeklinde özetlenebilecek olan uygulamalar olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda ağırlıklı olarak Türk Malı pazarlayacak olan hipermarketlerin oluşturulmasına ve dağıtım şirketlerinin kurulması maliyetlerine doğrudan katılım, ilk düşünülebilecek teşvik unsurları olmalıdır.

Devlet yardımlarının(ihracat ve yatırım) sonuçlarını değerlendirebilecek şekilde teçhiz edilmiş merkezi tek bir birim oluşturulması ve yardım uygulaması yapan diğer bütün kurum ve kuruluşların bu birimle ilişkilendirilmesi, devlet yardımlarının analizinin yapılmasına, sonuçlarının ölçülebilmesine ve uygulamaların basitleştirilmesine imkan tanıyacaktır.²⁴¹

Dış ticaret dinamik bir faktör olduğundan, devletin teşvik programları periyodik olarak gözden geçirilmeli, değişen ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmelidir.²⁴²

Teşvikler hiçbir zaman kaynakların belli kesimlere transferi şeklinde yorumlanmamalı, dolayısıyla tamamen ekonomik gerekçelerle, rekabetçi yapıları bozmadan, serbest rekabet koşullarının oluşmasını sağlayacak şekilde verilmelidir.

Teşviklerin amaçlarının ve önceliklerinin açıkça tanımlanmış olması gerekir. Teşviklerin genel amaçlardan ziyade, belli amaçlara yönelik olması etkinliklerini artıracaktır.

Ayrıca teşvikler işletmeleri mevzuat karmaşasına boğmadan sade, anlaşılır, pratik ve sonuca götürücü yöntemlerle sağlanmalıdır Tüm bunlara ilave olarak ihracatta sağlanacak teşviklerin, işletmelerin; üretim, kalite ve standartlarını artırıcı, ürün geliştirmeye yönelik taleplerini karşılayan, AR-GE ve eğitim faaliyetlerini destekleyici,

²⁴¹ Mollasalihoğlu, **a.g.m.**, s. 45.

²⁴² Uzun, **a.g.e.**, s. 17.

katma değeri yüksek üretime yönlendirici, istihdam yaratmalarını özendirici, girdi maliyetlerini azaltıcı niteliklerde olması gerekmektedir.²⁴³

Eğer ihracat teşviklerinin etkili olması isteniyorsa, uluslar arası ticaret çevresindeki değişmeleri yansıtmaları gerekmektedir.

---

²⁴³ Aym, s. 22.

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerin izledikleri sanayileşme politikaları, dış ticarete bakış açılarına göre iki başlık altında incelenmektedir. Korumacılığa ve ithal mallarının yerli üretimle ikamesi amacına dönük politikalara ithal ikamesi politikası denilmekte; uluslar arası ekonomi ile bütünleşmeyi amaçlayan ve ağırlıklı olarak ihracatın artırılmasına dayanan politikalara da ihracata yönelik sanayileşme adı verilmektedir. Birçok azgelişmiş ülke bu iki aşamayı da yaşamış bulunmaktadır. Kalkınma amacını gerçekleştirmek üzere her iki politikayı da uygulayan ülkelerden biri de Türkiye'dir.

Türkiye 1963 yılından itibaren uygulanacak iktisat politikalarını Kalkınma Planları ile belirlemeye başlamış, 1980 yılına gelinceye kadar bilinçli ve planlı bir ithal ikamesi politikası izlemiştir.

Planlı dönemde uygulanan içe dönük sanayileşme politikası dışa bağımlılığı azaltıcı değil, artırıcı yönde etkiler yapmıştır. İthal ikameci politikaların kapsamı tüketim malları sanayilerinden ara ve yatırım mallarına doğru genişledikçe, dış ödemeler dengesi üzerinde doğan baskılar da artmıştır. Hemen bütün kalkınma planlarında dışa bağımlılığın azaltılması ana hedefler arasında sayılmış olmasına rağmen, izlenen politikalar dışa bağımlılığı artırıcı nitelikte gelişmiştir.

Planlı dönemde uygulanan iktisat politikaları ihracatı teşvik etmediği gibi, aksine ihracat caydırıcı bir etkide de bulunmuştur. İç piyasanın cazip olması yanında, uygulanan aşırı değerlenmiş kur politikası, dış ticaret formalitelerinin çokluğu vb. nedenler de ihracat üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur. Sonuç olarak 1980 öncesi dönemde uygulanan ithal ikamesi politikaları, ihracatın ihmal edilmesine yol açmış; bu dönemde ihracattan sağlanan döviz gelirleri ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmıştır.

Türkiye ekonomisi 1980 yılı ile birlikte yeni bir döneme girmiştir. 24 Ocak Ekonomik istikrar tedbirleri olarak bilinen kararlarla ithal ikamesi politikası terk edilmiş ve ihracata yönelik sanayileşme politikası dönemine girilmiştir.

Türkiye'nin 1980'den sonra benimsediği ihracata dayalı sanayileşme sonucu, ihracat hızla artmış ve yapısı değişmiştir. Bunda ihracat teşvik tedbirlerinin büyük payı vardır.

1980'li yıllarda ihracata, özellikle parasal teşvikler verilmiş, sayısız teşvik aracı uygulamaya konulmuş ama hep kısa vadeli düşünüldüğü için kısa bir süre sonra kaynak yetersizliği ya da ihracatçı firmaların süstimalleri sonucunda bu teşvikler uygulamadan kaldırılmıştır.

Türkiye'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne taraf olması ve 1996 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşmasının yapılmasıyla, ihracat teşvik mevzuatında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Dahilde İşleme Rejimine geçilerek, ihraç mallarının üretiminde kullanılacak girdilerin vergilerden muaf olarak ithaline imkan verilmesiyle, ihracatçılara uluslar arası pazarlarda rekabet etme gücü kazandırılması amaçlanmıştır.

İhracatta KDV istisnasına devam edilmiş ve ihracat kredileri ihracatçıların ihtiyaçlarına göre şekillendirilerek, üretim ve pazarlama aşamalarında kullanılmaktadır. Ayrıca, ihracata yönelik devlet yardımları adı altında ihracatçılara, ar-ge, pazarlama, eğitim, istihdam, çevre gibi konularda destek verilmektedir. Bu tip yardımlar, günümüz koşullarına uygun yardımlardır. Bu yardımlarında etkisiyle Türkiye'nin ihracat performansında son dönemde önemli gelişmeler olmuştur.

Günümüz uluslar arası ticaret sisteminde firmaların diğer ülke firmalarıyla rekabet edebilmesi, ancak onlarla eşit koşullarda rekabet etme şansını yakalamalarına bağlıdır. Diğer ülke firmalarına göre dezavantajlı koşullarda üretim ve ihracat yapan firmaların, rakipleriyle başa baş bir rekabete girişebilme olanakları zorlaşmaktadır.

Bu gerçek dikkate alındığında, ihracatın çeşitli politika araçlarıyla desteklenmesi, dışa dönük ve ihracata dayalı kalkınma stratejisini benimseyen ülkemizin bu stratejide başarıya ulaşması için gereklidir. Ancak bu destekleme politikalarının, hem uluslar arası taahhütlerimize ve trendlere hem de ülkemizin koşullarına uygun bir şekilde belirlenmesi esastır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Raporlar

- Akalın, Önal. **Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye’de Sanayileşme ve Sorunları Semineri**, Sınai Mal İhracatı ve Sorunları, Ankara SBF, 1975
- Akder, Halis. Olgun, Hasan. Togan, Sübidey. **Report on Development in External Economic Relations of Turkey-Foreign Trade Association of Turkey, Research Center**, 1987
- Alacaklıoğlu, A. Süha. **Özel Sektörün Faydalanabileceği Kredi Türleri**, İTO, Yayın no:1995-23
- Alkaçar, Baki. Fırlalı, Ayşegül. Gökal, İ.Hakkı. **Türkiye Dış Ticaretinin Yapısı Üzerine Bir İnceleme**, (Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Uzman Yardımcıları, Ankara, 1988
- Alkin, Erdoğan. **Uluslar arası Ekonomik İlişkiler**, İ.Ü.İ.F. Yayını, İstanbul, 1978
- Alpar, Cem.**Türkiye’nin Planlı Dönemde İmalat Sanayini Koruyucu Dış Ticaret Politikası**, Ankara İTİA, 1974
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994**, Yayın No: DPT: 2174
- Altunyaldız, Ziya. **Türkiye ve AB’de Dahilde İşleme Rejimi Uygulamaları**, HEDEF İTKİB Yayını, Sayı:62, Şubat, 1999
- Altuğ, Osman. **Kayıt Dışı Ekonomi** Mart, 1994
- Ayanoğlu, Kamil. **Türkiye İhracat Performansının Ekonomik Büyüme ve Üretkenliğe Etkisi**, DPT Uzmanlık Tezi, Mayıs 1994
- Aybar, Ayhan. **İhracat Kredi Sigortası ile İlgili Yasal Çalışmalar, İhracat Kredi Sigortası Semineri**, Ankara-1981
- Aydoğuş, İsmail. **Türkiye’nin Avrupa Birliği İle Bütünleşmesi Sürecinde Devlet Yardımları**, Afyon, 2000
- Balassa, Bela. **Export Incentives and Export Performance in Developing Countries Comparative Analysis**, World Bank Staff Working Papers, No:313
- Başol, Koray. **Türkiye Ekonomisi**, Anadolu Matbaası, İzmir, 1995
- Başbakanlık Hazine ve Dış ticaret Müsteşarlığı, 1993 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, Nisan, 1994
- Berksoy, Taner. **Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme**, İstanbul Belge Yayınları , 1982

- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı,1985–1989**, T.C. DPT, Yayın No:1974, Ankara, 1985
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Yatırımların ve İhracatın Teşviki, Yayın No: DPT, Ankara, 1982
- Bilgin, Mualla. **Sorularla İhracatı Teşvik Mevzuatı**, Doğan Ofset Matbaacılık, İstanbul, 1998
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963–67**, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1963
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963–1967**, Ankara, 1963
- Büyükkaya, Alaaddin. **Türkiye’de İhracatı Teşvikte İhracat Kredi Sigortasının Teknik ve Ekonomik Yönü** , İhracat Kredi Sigortası Semineri, A.İ.T.İ.A Bankacılık ve Sigortacılık Y.O., Ankara-1981
- Cesur, Ahmet. **Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracatın Kalkınma Sürecindeki Yeri, Önemi ve Türk Vergi Sisteminde İhracatın Arttırılmasına Yönelik Önlemler**, T.C. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, İstanbul, 1987
- Çakır, Ali Naci. **İhracat ve Teşvik Tedbirleri Uygulaması**, Ermete matbaası, İstanbul, 1985
- Çelebi, Işın. **Dışa Açık Büyüme ve Türkiye**, İstanbul E Yayınları, 1991
- Çelik, Bayram. **Türkiye ve AB’ de İhracatı Teşvik Uygulamaları**, Araştırmalar- 2, Gümrük Kontrolörleri Derneği, Ankara, Ocak, 1996
- Danışman. Ümit A. **24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin İhracatımızda Doğurduğu Yapısal Değişmeler Üzerine Bir Araştırma**, Ankara DPT, 1986
- Dış Ticaret Derneği**, “Çeşitli ülkelerde İhracatı Teşvik Tedbirleri”, (İstanbul, 1985)
- Dirimtekin, Halil. **Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Nisan, 1990
- Dölek, Ali. **Gümrük Birliği Sonrası Uygulamalı İhracat Bilgileri**, Beta Yayınları, İstanbul, 1996
- Dölek, Ali. **Mevzuat Işığında Dış Ticaret İşlemleri ve Piyasa Uygulamaları**, Beta Yayınları, İstanbul, 1998
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979–1983**, Ankara, 1979
- DPT, Türkiye AT Mevzuat Uyumu Sürekli Özel İhtisas Komisyon Raporları**, Cilt 1, Kasım, 1995

DPT, Sanayi Politikaları Özel İhtisas Raporu , 2000

Erdoğan, Engin. **24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirlerinin Türkiye'nin İhracatında Meydana Getirdiği Yapısal Değişim**, Eskişehir, İTİA 1988

Eski, Hasan. **İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi ve Güney Kore Örneği**, İzmir ESO, 1989

HDTM, Avrupa Topluluğu ve Türkiye, 2. Baskı, HDTM Yayını, Ankara , 1993

How to Assess the Significance of Export Incentives: An Application of Turkey; *Weltirtschaftliches Archiv-review of World Economics*, Vol. 129, Nr. 4, 1993

ITC İşletmeler İçin Dünya Ticaret Sistemi Rehberi, ITC Yayını, 2002

İbrahimhakkıoğlu, Nedim. **Planlı Dönemde İhracatı Teşvik Politikası**, Dış Ticaret Bülteni no:107, Eylül, 1986

İGEME, **AB'de Uygulanan Devlet Yardımları, Teşvikler ve Türkiye İle Mukayeseli İncelemesi**, Ocak, 1995

İGEME, **GATT-URUGUAY Round Uluslar arası Ticarete ve İş Çevrelerine Etkileri**, Eylül, 1997

İhracatı Teşvik Kararı, 16.8.1994 T. Ve 22023 No.lu RG 94/5782 sayılı BKK mad.4

İhracat Mevzuatına İlişkin Bilgiler, Devlet Yardımları, Ödeme Şekilleri ve DİR, DKİB Yayını, Trabzon, 1999

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968–1972, Ankara, 1967

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), **Dünya'da ve Türkiye'de İhracat Teşvikleri**, İstanbul, 1991

İnceci, Barbaros. **Devlet Yardımları, Rekabet Kurulu Yayını**, Ankara, 2000)

Karakayalı, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi**, Güleç Matbaacılık, İzmir, 2003

Karakoyunlu, Erdoğan. **Türkiye'de Yatırım ve İhracat Teşvikleri**, YASED Yayın No: 28, İstanbul, 1987

Karluk, Rıdvan. **Türkiye'de İhracata yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi**, İ.T.İ.A Yayınları, Eskişehir, 1981

Karluk, Rıdvan. **İhracatta Vergi İadesi**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, No: 1984-4, İstanbul, 1984

Karluk, Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, Beta yayınları, İstanbul 1999

- Karlık, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**, Beta Basım A.Ş., 7. Basım, Eylül, 2003
- Kaya, E. Mehmet. **İhracatı Teşvik**, Kariyer Matbaacılık, Ankara, 1995
- Kemer, Osman Barbaros. **Bir Dış Ticaret Politikası Aracı İhracat Teşvikleri Teori-Uygulama**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003
- Kepek, Yakup ve Yentürk, Nurhan. **Türkiye Ekonomisi**, Genişletilmiş II. basım, Remzi Kitapevi, 2000
- Kılıçbay, Ahmet. **Türk Ekonomisi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1985
- Kırıktaş, İlhan. Abdullah Tolu, **İhracatta KDV Uygulaması Devlet Yardımları-Muhasebe ve YMM Mevzuatı İlişkisi**, 2. Baskı, Maliye Hesap Uzmanları Derneği, İstanbul, 1999
- Koban, Emine. **Dış Ticaret Eğitimi**, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2002
- Kozlu, M. Cem. **Uluslar arası Pazarlama İlkeler ve Uygulamalar**, 4. basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Nr: 243, Ankara, 1993
- Kulhan, Ethem. 'Türkiye İhracatı İle İhracat Teşviklerindeki Gelişmeler ve 1986 Yılı Uygulamaları', Yatırımlarda ve İhracatta Teşvik Politikaları ve Uygulamaları Sempozyumu, M.Ü. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul, Mart, 1986
- Kutlu, Erol. **Dünya Ekonomisi**, Eskişehir, 1996
- Melemen, Mehmet. Pirtini, Serdar. **İhracat Uygulamaları Pazarlama Yönlü Bir Yaklaşım**, İstanbul, 2004
- Narlı, Ayşegül. **İhracatı Teşvik Tedbirlerinin Tarihsel Gelişimi** Ankara T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, 1989
- Oktar, Kemal. **KDV İstisnalar ve İadeler**, Gözlem Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 1998
- Parasız, İlker. **Türkiye Ekonomisi 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1998
- Parıltı, Hasan. **İhracatı Teşvik Politikaları ve Tekstil ve Hazırgiyim Sektörünün Teşviği**, İstanbul, 1994
- Pehlivan, Osman. **Vergi Hukuku: Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi**, Eser Ofset, Trabzon, 1999
- Sanayileşmede Teşvik Sistemleri**, Yayın No: TÜSİAD-T/90.12.135, Aralık 1990

- Saraç, Osman. **İhracatta Devlet Yardımları**, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2005
- Seyidoğlu, Halil. **Türkiye’de İhracatı Teşvik Önlemleri ve Etkileri Türkiye Ekonomisi ve İstikrar Politikaları: 1980-1985**, Marmara Üniversitesi, Türkmer, İstanbul ,1986
- Suer, M.Ziya. **İhracat teşvikleri ve En Son Şekliyle İhracata Yönelik Devlet Yardımları**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, Vergi Dünyası Eki, 1998
- Şahin, Arif. **İhracata Yönelik Finansman Araçları**, Türkiye’de Mevcut Uygulamalar, İGEME Araştırma Daire Bşk., Kasım, 1995
- _____ **İhracata Yönelik Finansman Araçları: Türkiye’de Mevcut Uygulamalar**, İGEME Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1997
- _____. **İhracata Yönelik Finansman Araçları**, Ankara: İGEME, 2000
- T.C Ticaret Bakanlığı, 50 yılda Türkiye’de İhracatı Teşvik Tedbirleri**, Ankara, 1974
- T.C. Başbakanlık D.P.T. Yatırımların, İhracatın ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki DBYKP Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Yayın No: DPT: 1576, ÖİK:263, Nisan, 1977
- T.C. Başbakanlık DPT, Beş Yıllık Kalkınma Planlarının Hedef ve Stratejileri (I, II, III, IV)**, Ekim, 1982
- Tekin, R. Barış. **Döviz Kurunda ki Gelişmelerin Türkiye İmalat Sanayi İhracat Fiyatlarına Yansması**, TİM Yayını, İstanbul, 2004
- Tekeli, İlhan.ve Diğerleri **Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım**, Yurt Yayınları, Ankara, 1984
- Tezel, S. Yahya. **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950**, 2. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara, 1986
- Tokgöz, Erdinç. **Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi**, Ankara İmaj Yayınevi, Ankara, 2001
- TSPAKB**, (Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Güney Kore ve Türkiye Sermaye Piyasaları, Nisan, 2004
- Tuncer, Ertuğrul. **Yatırım ve İhracatla İlgili Mali Teşvikler ve Uygulaması**, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1999
- Türk Eximbank., **Hedef Pazar İhracat Kredisi Uygulama Esasları**, Ankara, 1993
- Türk Eximbank **Dış Ticaretin Finansmanında 10 yıl**, Türk Eximbank Yayını, Ankara, 1997
- Türkan, Erdal. **Türk Sanayinin Dışa Açılması, 1986’dan 1987’ye Türkiye Ekonomisi Semineri**, Ankara Sanayi Odası, Ankara, 1987

- Türkiye'nin Dışa Açılma Stratejisi İçinde İhracat Sorunu ve Sınai Ürünlerin İhracatını Arttırma İmkanları** , İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi, Yayın Sayısı:11, Kasım, 1981
- Unay, Cafer. **Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerindeki Etkileri**, AR Basım Yayım ve Dağıtım AŞ, İstanbul, 1982
- Uras, Tefvik Güngör. **Ekonomide Özal'lı yıllar 1980–1990**, Afa Yayınları, İstanbul, 1993
- Uzay, Nasfet. **İhracatı Teşvik Politikalarının Etkinliği:Kayseri İmalat Sanayi Örneği**, Kayseri 2002
- Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001–2005**, Ankara, 2000
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Ankara, 1973
- Üstar, Faik. **D.P.T Yatırımların, İhracatın ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki**, Ekonomimiz ve İhracat Sorunlarımız, 1.Basım, Nisan, 1971
- Yaralı, Murat. **Uluslar arası Anlaşmalardaki Kısıtlamalar Dikkate Alınarak Ülkemizde Telekomünikasyon Alanında Üretimin, AR-GE Faaliyetlerinin ve İhracatın Artırılmasında Teşvik Yöntemlerinin Analizi**, Telekomünikasyon Kurumu, Ankara, 2004
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996–2000**, DPT
- Yeni Strateji ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973–1977**, Ankara 1973
- Yiğit, Mehmet. **İhracat ve İhracat Teşviklerinin Ekonomik Analizi**, Üniversite kitap evi, Kütahya, 1996

Dergiler ve Makaleler

Aktan Can Coşkun ‘Teşvik ve Korumacılık 2’ **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi** Cilt .12 Sayı:31, Aralık, 1994

Alpan Şule **Dış Ticarete Durum Dergisi**, , İhracatta Teşvik Aracı Olarak İhracat Kredi Sigorta ve Garantisi Sistemleri , Sayı:5 , Temmuz-1987

Altunyaldız Ziya ve Feridun Başer “Türkiye ve Avrupa Birliğinde Dahilde İşleme Rejimi Uygulamaları” **İKV Dergisi**, , , Sayı 143, Ocak, Nisan, 1999

Ayanoğlu Ejder “DFİF’ndan Yapılan Navlun Primi Ödemelerinin Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Bir Danıştay Kararı” **Vergi Sorunları Dergisi**, , , Sayı 97, Ekim, 1996

Ayhan Haluk,”Geçmişten Günümüze İhracat Teşvikleri”, **İGEME’den Bakış**, , , Yıl:4, Sayı 15, Temmuz-Eylül ,2000

Çevik, Fatih, İhracata Yönelik Devlet Yardımlarının Karaman Gıda Sektörü Üzerinde Bir Değerlendirmesi, **Dış Ticaret Dergisi**, Sayı: 24, Nisan, 2002

Doğan Ömer Faruk ‘Küreselleşme Sürecinde Türk Sanayi Ürünleri İhracatı’ **İGEME’den Bakış**, Sanayi Özel Sayısı Sayı.23, Ocak-Nisan 2003

DTM Dış Ticaret Dergisi, Sayı:17, Yıl:5, Nisan, 2000

Görüş Dergisi, TÜSİAD,Eylül-Ekim 1996

Güven Tarık, “Cumhuriyetin 75. Yıldönümünde Dış Ticaretimizin Geçmişi ve Bugünü”, **DTM Dış Ticaret Dergisi**, özel sayı, Ekim-1998

İGEME’den Bakış, Firmaların İhraç Pazarlarını Çeşitlendirme Arayışı, Yıl:5, Sayı:17, Ocak, Nisan, 2001

İnal Fasih ‘Seçilebilmiş Sektörler, Seçilememiş Sektörler’ **Dünya Gazetesi** 1 Şubat 1995

Kayaalp Cinel ‘Gümrük Birliği Sürecinde Nasıl Bir Teşvik Politikası İzlenmeli’ **Hedef Dergisi**, Sayı.10, Ağustos, 1994

Mollasalihoğlu Yavuz, “İhracat Teşvikleri”, **DTM Dış Ticaret Dergisi**, Sayı:13, Yıl:4, Nisan 1999

Onursal Erkut, “İhracatı Teşvik Politikası ve Gelişmiş Bazı Ülkelerde Teşvik Tedbirleri Uygulaması”, **Dış Ticarete Durum Dergisi**, Sayı.23,24 Ocak 1991

Özel Mustafa ‘İhracatta Model Tartışmalarına Katkı’ **Dış Ticarete Durum Dergisi**, Mayıs-Haziran 1989

Şanlı Murat, “Askıya Alma Rejimi”, **Gümrük Dergisi** Yıl:7, Sayı:25, Haziran, 1998

Şahinalp Bülent “Doğu Asya Ülkeleri Nasıl Başardılar”, **DTM Dış Ticaret Dergisi** , Sayı.1 Nisan 1996

Varol Müge, “Cumhuriyetin 80.Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi”, **DTM Dış Ticaret Dergisi**, özel sayı, Ekim 2003

Yıldırım Öznur, “İhracata Yönelik Devlet Yardımları”, **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı:141, Haziran, 2000

“KDV Teorisinin İhracat İstisnası ve İhracat Teşviki Uygulamasında göz ardı Edilenler ve Zaman Boyutu”, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 101, Mayıs, 2001

Yayınlanmamış Tezler

Çelik, Aysun. “İhracat Teşvikleri, Bazı Dünya Ülkeleri ve Türkiye Uygulamasının Karşılaştırılması”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, H.Ü. S.B.E., Ankara, 1999

Demirci, K. Avni. “Türkiye’de Yatırım ve İhracatı Teşvik Politikaları”, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 1991

Ersun, Cengiz. “İhracatı Teşvik Araçları ve Türkiye Uygulaması”, Doktora Tezi, İstanbul, 1989

Melemen, Mehmet. “İhracat Teşviklerinin 1980-94 Yılları Arasında Türkiye Uygulaması Ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerdeki Uygulamalar ile Mukayese Edilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi ,1995

Melemen, Mehmet. “Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletme(KOBİ)’lere Yönelik İhracat Teşvik Politikalarının Etkinliğini Artırıcı Bir Model Olarak Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin (SDŞ) İncelenmesi”, Doktora Tezi, M.Ü. S.B.E., İstanbul, 2000

Müşlehhiddinoğlu, Hale. “Dünyada ve Türkiye’de İhracat Teşvikleri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul ,1994

Serim, Nurhan. “Türkiye’de ve Diğer Ülkelerde Uygulanan İhracatı Teşvik Tedbirleri”, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.E., İstanbul, 1998